

พระร่วง

ตัวอย่างแบบเขียน
ของ
กองตำรวจ การนิเวศการ

หนังสืออ่านประกอบ

ค ๐/๔๙๗

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ่านประกอบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

เรื่อง

พระร่วง

พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖

พิมพ์ครั้งที่สิบเก้า ๑๕,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๐๓

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๓.๓๐ บาท

(ห้ามขายเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา

ปากคลองบางลำพูบน พระนคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ค ๐/๔๙๗ (ค ๑)

คํานําฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๗

ในการพิมพ์แบบเรียนพระร่วงครั้งที่ ๑๗ นี้ กรม
วิชาการพิจารณาเห็นเป็นการสมควรที่จะทำคำอธิบาย
เกี่ยวกับแบบเรียนเล่มนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่การศึกษาของนักเรียน จึงได้มอบให้ นาง
เริ่มจิต บุณโยบล เป็นผู้ทำคำอธิบายประกอบ และขอ
ให้ขุนวิรุพจรรยาเป็นผู้ตรวจแก้ไขให้เรียบร้อยดังปรากฏ
ในฉบับพิมพ์ครั้งนี้ กรมวิชาการหวังว่าจะเป็นประโยชน์
แก่นักเรียน และครูผู้สอนสมควรความมุ่งหมาย

กรมวิชาการ

พฤษจิกายน ๒๕๐๑

สารบาญ

หน้า

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (๑)

คำนำ [๑]

แถลงเรื่องพระร่วง [๓]

รูป [๑๗]

ตัวละคร [๑๘]

เรื่องพระร่วง

อังกท ๑ ๑

อังกท ๒ ๕ ๑

อังกท ๓ ๕ ๕

อังกท ๔ ๘ ๖

อังกท ๕ ๑๐ ๓

ใจความย่อ ๆ ของเรื่องพระร่วง (๕)

บทอาชยาน (๗)

คำอธิบายศัพท์ตอนคำนำ (๑๐)

คำอธิบายศัพท์แถลงเรื่องพระร่วง (๑๕)

คำอธิบายศัพท์ใน

อังกษ ๑

(๓๕)

อังกษ ๒

(๔๔)

อังกษ ๓

(๖๔)

อังกษ ๔

(๗๕)

อังกษ ๕

(๘๐)

กิจกรรม

(๘๘)

แผนทสงเขป

(๑๐๑)

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครพูดคำกลอนเรื่อง “พระร่วง”

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๖ ในพระบรมวงศ์จักรี ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถประสูติเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ มีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ พระชนมายุได้ ๘ พรรษา ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหามุนีเทพวรารักษ์ เมือยังทรงพระเยาว์ ได้ทรงศึกษาวิชาภาษาไทยด้วยพระอาจารย์ คือ พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปี่ยม มาลากุล ซึ่งต่อมาเป็นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ) พอพระชนมายุได้ ๑๔ พรรษา ก็เสด็จไปทรงศึกษา

ณ ประเทศอังกฤษ มีพระยาวิสุทธิศรียศกิติโกศลเสด็จไปด้วย
ทรงศึกษาอยู่เป็นเวลาถึง ๘ ปี วิชาที่ทรงศึกษา คือ ภาษา
อังกฤษ วิชาทหารบก วิชาแผนกการปืนใหญ่ การช่างทหาร
และทรงศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ นิติศาสตร์ ในมหาวิทยาลัย
ออกซฟอร์ด จึงทรงแตกฉานในภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะ
ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส วิชาที่ทรงเชี่ยวชาญมาก คือ วิชา
ประวัติศาสตร์ นิติศาสตร์ และอักษรศาสตร์ พระองค์เสด็จ
ชนเสวยราชย์ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ขณะ
มีพระชนมายุ ๓๐ พรรษา

ตลอดรัชกาลของพระองค์ทรงบริหารราชการแผ่นดินด้วย
พระปรีชาสามารถ ประเทศไทยจึงเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าทาง
ทางด้านวัตถุและจิตใจ ทรงเป็นทั้งนักการปกครอง นักประวัติ
ศาสตร์ นักการเมือง กวี และนักหนังสือพิมพ์ ทรงริเริ่ม
งานปรับปรุงการป้องกันประเทศ ทรงพระราชนิพนธ์ปลุกใจชาว
ไทยให้รักชาติ ได้แก่เทศนาเสือป่า ตำนานเสือป่า ปลุกใจ
เสือป่า รวมทั้งบทละครปลุกใจ เช่นเรื่องพระร่วง เป็นต้น ทรง
จัดตั้งกองเสือป่าและลูกเสือ ในด้านการศึกษาก็ได้ทรงตรา
พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์

(๓)

ทรงสร้างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อันเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย เปิดหอพระสมุดแห่งชาติ ตั้งโรงเรียนวิชาวุฒิชัยวิทยาลัยแทนการสร้างวัดตามขัตติยราชประเพณี ในงานการประพันธ์ ได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีไว้ทุกแขนงทั้งบทละคร นิยาย สารคดี บทกวี และบทความแสดงข้อคิดเห็นต่าง ๆ เป็นจำนวนหนังสือมากกว่า ๒๐๐ เล่ม ทรงใช้พระนามแฝงต่าง ๆ กัน เช่น “ศรีอยุธยา” “รามจิตติ” “พระขรรค์เพชร” “พินเหลือม” “โกเขี้ยว” และ “อศัพบาหุ” ประชาชนได้ถวายพระสมัญญาอีกโดยว่า “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” ซึ่งแสดงถึงพระเกียรติคุณ พระปรีชาสามารถ และพระปรีชาญาณรอบรู้ในค่านอกยรรยาศาสตร์ ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้

ในด้านการเมือง ก็ทรงเห็นการณ์ไกลและทรงดำเนินนโยบายอย่างเฉลียวฉลาดสุขุมรอบคอบ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทรงนำประเทศไทยเข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตร ได้ส่งทหารอาสาสมัครไปช่วยรบในยุทธภูมิยุโรป ทำให้นานาชาติได้รู้จักประเทศไทย เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรชนะ ก็เป็นผลทำให้

(๔)

ประเทศไทยได้แก้ไขสัญญาที่ผูกมัดไว้โดยทุก
อย่างกลับคืนมา ทำให้ประเทศไทยมีฐานะเทียบเท่าเทียมหลักกับ
อารยประเทศ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระ
ประชวรด้วยพระโรคโลหิตเป็นพิษในพระอุทร และเสด็จสวรรคต
เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เวลา ๑ นาฬิกา
๔๖ นาที รวมพระสิริชนมายุได้ ๔๖ พรรษา เสด็จอยู่
ในราชสมบัติ ๑๖ ปี ทรงมีพระราชธิดาซึ่งประสูติแต่พระนาง
เจ้าสุทนต์มยุราเพียงองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา
สรีรโสภณพรมหวั

พระบรมรูปปั้นเป็นอนสาวรีย์เชิดชูพระเกียรติยศ ประดิษ-
ฐานไว้ ณ ตำบลสวนลุมพินี เมื่อถึงวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน
ทุกปี มีการถวายบังคมพระบรมรูปเป็นประจำมาจนกระทั่ง
ทุกวันนี้

คำนำ

บทละครพูดคำกลอนเรื่อง “พระร่วง” น. ข้าพเจ้าได้
แต่งขึ้นเพราะเหตุที่ใคร่มีสมาชิกเสือป่า รักษา ดินแดน ได้ แสดง
ความปรารถนาจักใคร่เล่นเรื่อง “พระร่วง”, ซึ่งเห็นว่า เป็น
เรื่องปลุกใจคนไทยเราอย่างดีเรื่อง ๑. แต่บทกลอนที่ข้าพเจ้า
ได้แต่งไว้ก่อนนี้เป็นบทสำหรับเล่นละครอย่างแบบเก่า,
จึงยากที่สมาชิกเสือป่าจะเล่นได้, เพราะเกยวแก่การต้องใช้
บทอย่างท่าละคร ซึ่งเป็นการยากแก่ผู้ที่ไม่เคยฝึกหัด,
ด้วยเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้คิดแต่งขึ้นใหม่ เป็นแบบ ละครพูด
คำกลอน, เพื่อให้สะดวกแก่ผู้ที่ไม่ได้เคยฝึกหัดท่าละคร
แบบเก่าเล่นได้.

ส่วนฉากสำหรับใช้ประกอบในการ เล่น ละคร พูด เรื่อง
“พระร่วง” น. ข้าพเจ้าได้คิดกำหนดไว้ให้ทำงาน ๆ หนึ่ง,
ไม่ฉากอะไรที่ยากเย็นเหลือเกินไปเลย, จนแม้ที่สุดถ้าหาก
ว่าจะไม่สามารถเขียนฉากขึ้นได้ทีเดียว, จะใช้เพียงเป็นม่าน
กันแทนพอใหม่ทางเข้าทางออก, หรือแม้จะเล่นกลางแจ้ง
ก็ได้ด้วยซ้ำ.

ส่วนเครื่องแต่งตัวนั้นแหละ ค่อนข้าง จะ ลำบาก หน่อย,
 เพราะเมื่อไม่มีแบบอยู่แล้ว, ผู้ที่จะคิดเล่นละครเรื่องนี้ก็อาจ
 จะเห็นเป็นข้อขัดข้องอย่างสำคัญอัน ๑ ที่เดียว. ข้าพเจ้าจึงได้
 จิตการให้สร้างเครื่องแต่งตัวขึ้นสำหรับ ๑, พอให้คนแต่งตัวขึ้น
 และฉายรูปเป็นตัวอย่าง, สำหรับจะได้สร้างเครื่องแต่งตัว
 ขึ้นให้คล้ายคลึงได้. หวังใจว่า จะเป็นที่น่าพอใจแก่ผู้ทักคจะ
 เล่นละครเรื่องนี้; หรือถึงแม้ผู้ทักคจะเล่นละครเรื่องนี้
 บางทีก็พอใจ ในการที่มรูปแสดงให้ปรากฏพอเป็นเค้าว่า
 คนสมัยพระร่วงนั้นแต่งตัวอย่างไร. สำหรับผู้เข้าใจในการ
 ศึกษาเช่นนี้, ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า, เครื่องแต่งตัวที่ใดคคชน
 นั้น กำหนดตามหลักที่มีอยู่ในศิลาจารกหลายต่าง ๆ ที่สุโขทัย
 และนครพนม, ทั้งปรากฏในรูปฉายที่นำมารวมไว้ในต้น
 ท้ายแล้ว.

อนึ่งสำหรับผู้ทักคศึกษาทางโบราณคดีและพงศาวดาร,
 ข้าพเจ้าได้นำคำสันนิษฐานของข้าพ เจ้า เรื่อง ตำนาน พระ ร่วง
 มาลงไว้ในต้นท้าย.

พระธรรมา

พระธรรมา

ตามตำนานและโดยสันนิษฐานโบราณคดี

เมื่อจุลศักราชประมาณ ๖๐๐ ปี หรือพระพุทธศาสนา-
 ยกาลประมาณ ๑๗๘๐ พรรษา แผ่นดินซึ่งเป็นประเทศไทย
 เดียวกัน ตอนใต้เป็นอาณาเขตของขอมอยู่มาก เมืองละโว้
 (คือเมืองลพบุรีทวารวดี) ก็เป็นเมืองส่วยชนประเทศขอม
 และในละโว้นั้นมีทะเลสาบอันหนึ่งซึ่งนักประวัติศาสตร์ พวก
 พราหมณ์จารย์ชานานามว่าทะเลชัยครุ อาศัยเหตุตามลัทธิ
 ในศาสนาพราหมณ์ถือนักว่า เมื่อพระนารายณ์อวตารลงมา
 เป็นพระรามนั้น แม้จะแผลงศัรผลาญศัตรูเมื่อไร บ่ยอมเอา
 ศัรพระแสงศัรลงชัยในห้วงน้ำอันมีในทูลเกล้าเสียก่อน แล้วจึง
 แผลง บรรดาห้วงน้ำที่พระรามาวตารได้ชัยพระแสงศัร ต่อ
 มาจึงเป็นทศกัณฐ์ทก ๆ แห่ง และทะเลชัยครุนั้นเป็นท้อง
 แห่งหนึ่งว่า เป็นห้วงน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ด้วยอำนาจของพระ
 ราม หรือของพระลวระ (ลพ) ผู้เป็นราชโอรส ซึ่งเป็นผู้มี
 ฤทธานภาพมาก ต่อมาจึงเอานามของพระลวระมาชานานเป็น

นามเมืองว่าละโว้ แท้จริงชื่อที่เรียกว่าเมืองละโว้นั้น เห็น
 ว่าจะถ่ายมาจากเมืองละโว้ประในมัธยมประเทศ (อินเดีย)
 ซึ่งว่าเป็นเมืองที่พระละโว้สร้างนั้นเสียด้วยซ้ำไป ชื่อละโว้นั้น
 ชาวอินเดียเองแผลงเป็นละพระก่อน (เพราะอักษร ว ในภาษา
 สันสกฤตเป็น พ ในภาษาปรากฤต) เพราะเหตุนี้จึงเป็น ลพ
 ในภาษาไทย เลยเป็นชื่อเมืองลพบุรี ที่จริงชื่อเก่าเรียกว่า
 ละโว้ ใกล้กับक्षพทละวะเดิมมาก เป็นที่น่าเสียตายของผู้
 อปมาภาษาวิจารณ์ ที่เมืองนี้ไม่ใช่ชื่อละโว้อย่างเดิม.

อาศัยเหตุที่น่าทระเลศขบคิด เป็นน่าทถกกันว่าประกอบด้วย
 สรีรมงคล ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น พระเจ้าแผ่นดินขอมจึงได้
 ทรงพระราชกำหนดให้พ่อเมืองละโว้ทักน้าทะเลศุขคร ไปส่ง
 บังพระนครหลวงซึ่งเป็นราชธานีของประเทศขอม ไว้สำหรับ
 ใช้ในการพระราชพิธี กำหนด ๓ ปีครั้งหนึ่ง.

ในต้นควรจะอธิบายความเพิ่มเติมไว้สักหน่อยหนึ่ง เพื่อ
 ให้ผู้ศึกษาพงศาวดารและประเพณีโบราณ เข้าใจความชัดเจน
 ความอธิบายมีเป็น ๒ ข้อดังนี้ คือ:

๑. มีธรรมเนียมของชาวอริยะแต่เดิมมา ททาทิ
 ถวายอภิเษกแก่พระเจ้าแผ่นดินของตนแต่แรกได้ผ่านพิภพ พิธี
 อภิเษกนั้นอย่างหนึ่งนั้น เรียกว่ามรธาภิเษก คือพระเจ้า
 แผ่นดินสรงน้ำอภิเษก พิธีมรธาภิเษกนั้น ไม่ได้ทำแต่เวลา

เสด็จผ่านพิภพเท่านั้น ถึงในการพระราชพิธีสำคัญอย่างอื่น ๆ
 ทอดเอาความบริสุทธิ์เป็นสำคัญ ก็ยอมมีการสร้างมรธาภิ-
 เชก พวคนั้นพวกพราหมณาจารย์ได้นำเขามาสู่ประเทศไทย
 และประเทศชอม และยังคงใช้อยู่เป็นพระราชประเพณีจน
 ครายเท่าทุกวันนี้ ตามคัมภีร์พิธีไสยศาสตร์ (มีพระโศกเรย
 พราหมณะ อันเป็นอัครกถาแห่งพระคัมภีร์ฤคเวท และพระ
 ศกยพราหมณะ อันเป็นอัครกถาแห่งพระคัมภีร์ ยชรวาท
 เป็นอาทิ) นาคควรใช้เป็นนามรธาภิเชกนั้น ต้องนำมาจาก
 หวงน้ำลวนแต่ที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ นำในทมิฬสวัสดิมงคล
 แห่งใด ๆ ในแคว้นแคว้นพระราชอาณาจักรของพระเจ้าแผ่นดิน
 พระองค์นั้น ก็ต้องนำมาถวายเป็นนามสร้างมรธาภิเชกด้วย
 เพราะฉะนั้นจึงมีพระราชกำหนดบังคับไว้ให้หัวเมืองซึ่งเป็น
 ขาญเทศสมา ส่งน้ำอันมีสวัสดิมงคลมาถวาย สำหรับสร้าง
 มรธาภิเชก เป็นสำคัญ ในความยินยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมา
 ด้วยอภีประการหนึ่ง ถ้าเมืองใดไม่ส่งก็เป็นอันแสดงกิริยา
 ที่ไม่ยอมเป็นข้าขณเทศสมาขัดแย้งต่อพระราชอำนาจ เป็น
 เหตุที่ต้องปราบปรามและเอาไทยฐานกบฏ เป็นประเพณี
 แต่โบราณดังนี้ คำอธิบายนี้จะทำให้เข้าใจเรื่องพระร่วงที่
 แสดงต่อไปในโคลงคเณ.

๒. คำว่า “พ่อเมือง” กับ “เจ้าเมือง” สองคำนี้
 กันมาก ถ้าพิจารณาเหตุผลที่ใครจะเข้าใจได้ว่า คำว่า
 พ่อเมืองนั้น หมายความว่าชาวเมืองนั่นเอง ทราบผลเมือง
 ยินยอมพร้อมกันยกขึ้นเป็นหัวหน้าอย่างนั้น พ่อปกครอง ครอย
 ครวคอกชาวเมืองนั้น จึงเรียกว่าพ่อเมือง ตำแหน่งที่เรียก
 ว่าเจ้าเมืองนั้น ความหมายว่าผู้ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นเจ้า
 ของประเทศแต่งตั้งไปอยู่บังคับบัญชาการต่าง พระเนตร พระ—
 กรรณ คือเป็นตัวแทนพระเจ้าแผ่นดิน ผิดกันกับพ่อเมืองโดย
 อธิบายดังนี้ พระร่วงเป็นพ่อเมืองละโว้ เพราะฉะนั้นพระร่วง
 นั้นเป็นไทยชาวเมืองละโว้ ถ้าเป็นขอมคงจะต้องเป็นเจ้าเมือง
 ทำนารอง พระร่วง พ่อเมือง ลพบุรี ได้เป็นเจ้ากรุง—
 สุธยธิน มีอยู่ในหนังสือพงศาวดารเหนือ เรื่องราวทกลาว
 เล่าโดยหลังป้าฎหารียเกินไป มีใจความดังนี้ว่า

นายกคงคราพ่อเมืองละโว้ซึ่งเป็นนายกอง ส่วนนำ มีบุตร
 ชายคนหนึ่งชื่อนายร่วง เมื่อนายคงคราตายนายร่วงได้แทนที่
 และนายร่วงนั้นมีอำนาจพาวาสาสิทธิ ว่าให้อะไรเป็นอย่างไรก็
 เป็นได้อย่างนั้น ครั้นถึงคราวส่งส่วนนำทะเลชยศรไปพระ
 นครหลวง นายร่วงเห็นว่าตนนำใส่คุ้มชนไปลำบากนัก จึง
 ให้เอาไม้สานชะลอมเอาไปจุ่มลงในทะเลชยศร แล้วส่งให้น้ำ
 อยู่ในชะลอม น้ำก็ไม่รั่วตาชะลอมไปได้ นักคุมเจ้าพนักงาน

ขอมทมาเร่งช่วยนำเห็นทงนนิยงไม้สนสงสัย นายร่วงจึงสั่ง
 ให้นำไหลออกมาเสียหมดซะละอม นักคุ้มก็ตกใจกลัวปาย—
 หารยของนายร่วง รับนำซะละอมนำไปถวายพระเจ้าพนม
 สรีวงศ์พระเจ้าแผ่นดินขอม ณ พระนครหลวง กราบทูลให้
 ทราบว่าผมบุญเกิดชนทเมืองสระไ้ว พระเจ้าพนมสรีวงศ์
 ไต่ทรงทราบทงนนิยง ทรงพระตำรเกรงว่านายร่วงจะเป็นราช
 คัทร จึงให้ขอมไปจับนายร่วงมาถวาย ถ้าจะจับเข้ามาไม่ได้ก็
 ให้ฆ่าเสีย ขอมนกกมฤตธ ไต่รบรบสังแล้วกดาแทรกแผ่นดิน
 มา จึงเรียกว่าขอมคำกิน นายร่วงไต่ทราบข่าวว่าพระเจ้า
 พนมสรีวงศ์จะให้จับตัว จึงหนีขึ้นไปวชเป็นภิกษุอยู่ทเมือง
 เหนือจึงเรียกว่า พระร่วง ไปอาศัยอยู่ทวัด ณ เมืองสโขทัย
 (ในท้นข้าพเจ้าต้องกล่าวไ้วว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับท่านผู้
 รวบรวมพงศาวดารเหนือในข้อทอธิบายว่า ทเรียกว่าพระร่วง
 นนเพราะไปวช ตามความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่า น่าจะ
 เรียกพระร่วงอยู่ก่อนแล้ว โดยเหตุทคำว่าพระน ในภาษา
 ไทยโบราณใช้เรียกสท่นขลทวไป ภาษเป็นท่นขลทจึงเรียก
 ว่าพระ แต่พระเป็นคำเรียกยกย่อง คฤหัสถ์เหมือนกัน
 เพราะฉะนั้นพอเมืองกคงเรียกว่าพระอยู่แล้ว พระร่วงกคงจะ
 ไต่เรียกก่นว่าพระร่วงมาแต่ก่นขนวแล้ว เป็รยขอย่างชวล
 เชียงใหม่ เรียกใคร ๆ ทเขานขลทว่าเจ้าทงนนิยง ภาษุกเรียก

ว่าแต่เจาตงนเป็นตัวอย่าง) วันหนึ่งพระร่วงลงมากวาดกวักอยู่
 ขอมตำคินไปโผล่ชนในลานวัด แลเห็นพระร่วง ไม่รู้จัก จึง
 ถามว่า นายร่วงชาวละโว้ทหนชนมาอยู่สโชทัยนน้อยทไหน
 พระร่วงจึงส่งว่าคอบยอยู่ทนเถิดจะไปบอกพระร่วงมาให้ ค้วย
 ข่านาจวาสัททของพระร่วง ขอมกกลายเป็นหนเลยคค
 แผ่นคนอยทตรงนจนทรายเท่าทกวนน (ทในเมืองสโชทัย
 ทกวนนก็ยังมีหนกอนใหญ่กอนหนิง เป็นหนเขียวจมอยู่ใน
 แผ่นคนทลานวัดพระมหาธาตุ ใครไปเทียบพวกชาวเมืองเขา
 ยงสโชทัยไต่ ว่านนแะละขอมตำคิน ทงข้าพเจ้าไต่กล่าวถง
 แลวไต่ยละเคยกในหนังสือเรื่อง “เทียบเมืองพระร่วง”)
 ในขณะนั้นพอพระเจ้ากรุงสโชทัยสนพระชนมลัง ไม่มีผไต่
 จะสับพระวงศ์ เมือกตคคพทแพรหลายว่า พระร่วงมาจ
 สัททไต่สาขอมใหญ่กลายเป็นหนไปไต่ คนทงหลายเห็นว่า
 เป็นผมีบุญญานภาพ จึงพรอมกันอญเชิญให้ลาฉนวนขออก
 ครอบราชสมบัติ ณ กรุงสโชทัย ถวายพระนามว่าพระเจ้าศรี
 จันทราธิปัต (ศรีอนทราทตย).

เรื่องตำนานทกล่าวมาในหนังสือ พงศาวดาร เหนือ ทงน
 ผิฉานทไม่มีความเชือถือในการบำญหารียต่าง ๆ ไต่อ่านแล้ว
 ก็เลยเหมาเอาว่าเป็นนทานแต่งชนเลาเล่นทงอน เหมือนเรื่อง
 วงศ์ ๆ จักร ๆ แลวไต่ลไม่สมควรที่จะเอาใจใส่ค่อไป แต่

ความความเห็นของข้าพเจ้าเองเห็นว่า จะว่าเป็นนิทานไปหมด
 ที่เคยไม่ได้ คงจะมีเรื่องจริง แต่หากเล่าต่อเติมเพิ่มความ
 อัจฉริยะต่าง ๆ ขึ้นตามนิสัยของคนในชั้นหลัง ทชอยเล่าเรื่อง
 อะไรให้วิเศษแปลกประหลาดเป็นนิทานหาวของเจ้านายที่คนนบถ
 ความจริงอันควรเชื่อถือในเร่องนั้นคือ พระร่วงนโคเป็นทั้ง
 พระเจ้าแผ่นดินและเข็นวรบรรช เป็นผู้มีสติปัญญาไหวพริบ
 เช่นการศึกภาชนะอย่างใหม่ขึ้นใช้ตกน้ำ ที่เรียกว่าชะลอม
 นั้น น่าจะมีความแต่เพียงว่าเป็นภาชนะที่สานด้วยไม้อย่าง
 ชะลอม ไม่ใช่ขึ้นด้วยดินอย่างคุ่มหรือโอ่ง และไม่ใช่เป็น
 ชะลอมตาห่าง ๆ อย่างที่ใช้ใส่ผลไม้ คงเป็นตาถี่และมีขนยา
 ภายในจึงตกน้ำได้ไม่รั่ว กล่าวโดยย่อ คือ พระร่วงเป็นผู้
 คิดทำกะละออมหรือครุฑขึ้น เป็นของที่คิดขึ้นใหม่จึงพากันคน
 เต้นเห็นเป็นผัวเคษ ทว่าวาทสที่ขึ้นนั้นน่าจะอธิบายได้ว่า
 พระร่วงเป็นผู้พลเมืองนบถนบถมาก จะมีบัญชาสั่งอะไร
 ก็เป็นไปตามบัญชาทุกประการ จึงเป็นผู้ควรพระเจ้านครม-
 สรวังศ จะทรงวิตกว่าจะเป็นหัวหน้านำไทยที่เข็นเข้าขอบเขต
 สยามให้กำเรียบ และต้องให้คิดกำจัดเสีย ส่วนนายทหารที่ส่ง
 มานนั้น ก็คงจะเป็นผู้ฝีมือ และทรงจะให้ให้อาหารพระร่วง
 มากหนักขึ้น จึงต้องกล่าวว่ามฤตมูเคศมาก ส่วนขอทว่าคำ
 ขึ้นมาจากเมืองขอมนั้น น่าจะมากเกินไป อันที่จริงคงจะยก

เข้ามาตรง ๆ ก่อน พระร่วงจึงได้ทราบเหตุแล้วหลบไปบวช
 เลียบสุโขทัย ถ้าขอมได้คำคืนมาแต่พระนครหลวง ที่ไหน
 พระร่วงจะได้ตัวและหลบหนีไปได้ ฝ่ายนายทหารขอมเมือ
 มาใกล้ละโว้ ทราบว่าพระร่วงหนีไปแล้ว ครั้นว่าจะยกติดตาม
 ไปก็ไม่สะดวก ด้วยเหตุที่สุโขทัยเป็นราชอาณาจักรไทยอยู่
 ภายนอกขอบเขตอาณาของพระเจ้าพนมม ทพทกมากคง
 จะเกณฑ์มาแต่เพียงพอรบละโว้ซึ่งเป็นเมืองเล็ก หากจะยก
 ขุนโจมเข้าไปในแดนสุโขทัย ก็คงจะเกิดมีเหตุต้องรบพุ่งกับชาว
 สุโขทัย กำลังไม่พอ ขอมจึงต้องหันลงโซ้ยบายเพื่อล้าง
 ผลาญพระร่วง คือปลอมแปลงตัวเป็นไทยและไปโดยอาการ
 ขนลลยประหนึ่งว่าแทรกพเนาะแผ่นดินไป จึงเรียกว่าขอมคำคืน
 แต่ครั้นไปถึงสุโขทัยแล้ว ไปพบพระร่วงเป็นภิกษุอยู่ ไม่รู้จัก
 จึงเข้าไปถามหาพระร่วง ฝ่ายพระร่วงคงจะเห็นผลสังเกต
 เพราะคนแต่งเป็นไทยแต่พูดสำเนียงแปร่งเป็นขอม จึงกล่าว
 ประวิงไว้ แล้วไปตามโยมวัดออกมาจับตัวได้ แต่อย่างไร ๆ
 ก็นึกไม่มึนสงสัยในข้อที่พระร่วงนั้นได้เป็นหัวหน้าทำการสงคราม
 รบพุ่งชิงชัย จนไทยได้เป็นอิสระภาพพ้นจากอำนาจขอม ดึง
 ประเทศไทยเอาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี มีกษัตริย์สืบ
 พระวงศ์ทรงธำรงอาณาเขตยิ่งขึ้นโดยลำดับมา เมื่อ
 พิจารณาเหตุตามหลักฐานในทางพงศาวดารและจดหมายเหตุ

ได้พบแล้ว น่าจะเชื่อว่าพระร่วงนี้ได้ประติษฐานราชวงศ์ครอง
 กรุงสุโขทัยก่อนกรุงเก่า และบรรดากษัตริย์ในราชวงศ์นั้น
 คนทั้งหลายเอนามวงศ์มาเรียกว่าพระร่วงเจ้าทุก ๆ พระองค์
 พระร่วงเจ้าองค์เป็นปฐม คือชนครือนทราทิตย์ ที่ปรากฏ
 พระนามในจารึกศิลาหลักอักษรไทยที่เมืองสุโขทัยนั่นเอง (ข้อ
 ที่ในพงศาวดารเหนือกล่าววาทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีจันทรา-
 ธิปไตยนั้น ก็ไม่คำนึงถึงความเห็นที่ข้าพเจ้าได้แสดงมา พระนาม
 จันทราธิปไตยนั้นจะเป็นอันเดียวกับจันทราทิตย์ อย่างเช่นพระ-
 นครินทราชา พระมหันทราธิราช นักคอนามพระอินทราชา
 นั่นเอง และอินทราชจันทรในโบราณกาลมักใช้ควบ ๆ
 กันอยู่ เช่นตำแหน่งหลวงอินทรมนตรี กรมตำรวจชื่อว่าศรี-
 จันทรากรมาร ทงข้อเจ้ากรมพระสนมพลเรือน กรมเป็นพยาน
 อยู่ว่าไต่ไซ้ทั้งจันทราทิตย์และจันทราทิตย์) ถ้าความจริงเป็น
 เช่นนี้ไซ้ พระร่วงเจ้าองค์เป็นที่สองนั้น คือพระเจ้าปดุง
 หรือเรียกในภาษาไทยตามจารึกไว้ว่าชนบาลเมือง (อันเป็น
 ข้อเดียวกับกษัตริย์เมือง ซึ่งมาใช่เป็นตำแหน่งขุนนางอยู่ใน
 ปัจจุบัน) และพระร่วงเจ้าองค์ที่สามก็คือ ขุนรามคำแหง
 มหาราช ผู้ที่จารึกหลักศิลาที่กล่าวแล้วนัน และเป็นผู้
 สร้างพระแท่นมนังสลาขาคี กรมข้อควรเห็นความต่อไปว่า

พระเจ้าศรีนทรราชทศยันโตอภิเษกกับนางเสือง ซึ่งเป็น
 ราชธิดาของพระเจ้ากรุงสุโขทัยพระองค์ก่อน ด้วยเหตุที่เป็น
 ผู้สืบพระวงศ์ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ก่อนประการหนึ่ง
 และเพราะเหตุที่ชาวเมืองสุโขทัยได้พร้อมกันถวายราชสมบัติ
 ด้วยอภิประการหนึ่ง พระเจ้าศรีนทรราชทศยันโตได้ประคัมฐาน
 ราชวงศ์มั่นคงในพระนครสุโขทัยสืบมา.

เมื่อเหตุอันควรเชอมน้อยว่าพระร่วงนั้นมีในพงศาวดาร
 เป็นแน่แท้ (คือมีตัวจริง ๆ ไม่ใช่เป็นแต่ชื่อในเรณอนิทานเท่า-
 นั้น) ถึงว่าจะไม่มีพยานพอจะรู้เรื่องราวของพระร่วงได้ถ่องแท้
 ก็นาคิด คาด ว่า เรื่อง ของ พระร่วง ที่ กล่าว ไว้ ใน พงศาวดาร
 เหนืออื่น ความจริงจะเป็นอย่างไร จึงลองคิด เห็นว่า
 เรื่องจริงจะเป็นดังที่ใดสักชนไว้ และแต่งเป็นบทกลอนดัง
 ต่อไปนี้.

ข ขแจ้งความบางข้อ

บทกลอนต่อไปนี้ ถ้าว่านไปกต หรือถ้ามั่วจะได้ออก
 โรงเล่นเป็นละครกต ผู้อ่านบทกลอนหรือผู้ละครกตจะพบข้อ
 ที่น่าสงสัยหรือน่าท้วงติงอยู่บ้างบางแห่ง จึงขออธิบายแจ้งแก่
 กระทั่งวงหน้าไว้ดังต่อไปนี้

๑. นามบุคคลในเรื่องนี้ ทมกล่าวนำในพงศาวดาร
 เหนือมแต่พระร่วง นักคุ้ม และพระเจ้าพนมมสิริวงศ์ ส่วน
 นามตัวขอมคำคินน ส้มเค็ญพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพา
 กรมพระนครสวรรค์วงศ์ ใต้เป็นผู้ทรงขนานนามว่าพญา-
 เทโชนก่อน เมื่อทรงแต่งยทกลอนสำหรับร้องประกอบกับ
 ภาพยนตร์เรื่องขอมคำคิน ซึ่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช
 เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ใต้ทรงจัดเล่นที่หอพระสมิทธชยันตี
 เมื่อปี ร.ศ. ๑๑๓ นั้น และยทกลอนนั้นนักใต้ใช้ร้องกันมา
 เรื่อย ๆ จนกาลยทกลอนนั้นมากแล้ว ทั้งขอเตโชนนักเข้าทอ
 และใครจะเถียงว่าผิดก็ไม่เหลืออะไรจะเถียง จึงคงใช้ขอ
 เป็นเตโชนในเรื่องนี้ ส่วนนามบุคคลอื่น ๆ ข้าพเจ้าขนาน
 ตามเหมาะใจ เช่นนางแม่ให้ชื่อนางจันทน์ อันเป็นช่อไทย ๆ
 แต่ทำไมได้ช่อเช่นนั้นจริง ๆ ก็ขออภัยโทษเถิด เพราะหา
 หลักฐานอันใดมิได้.

๒. คนไทยในเรื่องนี้ข้าพเจ้าเกณฑ์ให้ไว้ผมสูง อย่างที่
 เรียกกันตามภาษาละครว่าผมลาว เพราะข้าพเจ้าเชื่อนั่นอน
 โดยมีหลักฐานอยู่ว่า ไทยสมัยพระร่วงนั้นไว้ผมสูงเป็นแน
 คอรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏในโบราณสถานเป็นพยานอยู่ ข้าพเจ้า
 เข้าใจว่าไทยจะได้ไว้ผมสูงกันลงมานาน แม่พวกกรุงเก่า

กษัตริย์จะมาตัดสินเมื่อราวแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิหรือ
พระมหาธรรมราชา ถ้าจะให้เขาเกิด ข้าพเจ้าก็จะใคร่หา
ว่า คงเป็นเมธอภยพม่ายอยู่ ๆ ไทยจึงตัดสินเสียเพื่อให้แล
เห็นผลกันโตโดยฉับพลัน ส่วนชาวเชียงใหม่และเมืองขึ้นของ
เชียงใหม่ เป็นพวกข้างพม่าจึงมิได้ตัดสิน ยังคงไว้ผมสูง
มาจนราวแผ่นดินพระนารายณ์เจงคต ชะรอยจะเป็นเพราะชาว
กรุงศรีอยุธยาบังคับให้ตัด ส่วนผไทพญานั้น คงไว้ผมยาว
ต่อมาอกแผ่นดินชนหลวงบรมโกศก็ยังไว้ผมยาว ทั้ง
ปรากฏอยู่ในภาพยี่หระอ ซึ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (กุ้ง) ได้
ทรงพระพนม มีความว่า “คืออนงค์องค์เอวอร ผม
ประบ่าอาเอยมไร” ดังนั้น การที่ผไทพญาไทยได้ตัดสิน
ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเมื่อเสียกรุงจึงตัดสินสั้นให้คล้ายผู้ชาย เพื่อ
จะได้ปลอมตัวเป็นผู้ชายได้ง่าย ๆ ในขณะเมื่อหนีพม่า ส่วน
พวกขอมนั้นได้ความตามรูปที่มอยู่ในนครธมว่า พวกท้าว
พญาไว้ผมยาวมุ่นเกล้า แต่ผไทพญาตัดสินผมสั้นผมหลัง
ประบ่า.

๓. คำว่าชนไทใช้ในเรื่องขอมคำดินนี้ ต้องเข้าใจว่าเป็น
อินหรือหน้าไม้ ไม่ใช่ชนยังด้วยดินคำ ซึ่งเป็นของพม่าจะมี
ชนใหม่ในแผ่นดินพระไชยราชากรุงเก่าเท่านั้น อาวุธที่ทมิ
เครื่องสังลูกศรหรือกระสุนไปประหารได้ไกล ๆ ตามภาษาไทย

เรียกว่าบน เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดมอววจนคทอาศัยคนคำ
 จดไฟเป็นกำลังส่งกระแสไฟไปประหารนชน จึงเรียกว่าบนไฟ
 เพื่อให้ทราบชนคของบน เหมือนเรียกเรือกเรือกเตนด้วยแรงไฟ
 ว่าเรือไฟ ทอชยานเพื่อย่องกันมิให้ผ้อานทวงว่าข้าพเจ้าไป
 เกณฑ์ ให้ คน ไบราณ ใช้ของ ที่ ยม มี ได้ มี เข้า มาใน เมือง เรา
 สันยณน.

๔. คำที่เชพคกขพระร่วงว่าพ่อเจ้า และกษนางจินท
 งามแม่เจนน เคยวนในมณทลพายัพเขากยังพคถึงเจ้าศคครอง
 นครว่า พ่อเจ้า และนางชាយาเรียกว่า แม่เจ้า เป็นพยาน
 ปรากฏอยู่ว่าคนไทยเก่าพคเช่นนั้น ภาษาทพวกไทยเห็นอพค
 ถาพเคราะห์คเทียบกยหนังสือเก่า จะเห็นได้ว่าตรงกันอยู่
 โดยมาก ถ้อยคำสำนวนทเปลี่ยนแปลงไปมากกแต่ในหมู่
 ชาวกรุงเท่านั้น.

ตามทชแจ่งมาแล้ว ๔ ขอน หวังใจว่าจะพคเป็นพยาน
 ให้เห็นได้แล้วว่า ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะให้เรื่องราวเป็นไป
 โดยทางที่นจะเป็นจริงอย่างมากทสุดที่จะเป็นไปได้ แต่ถ้าม
 ยมมชอชกพรองหรือผคอยู่บางแห่งหนึ่งแห่งใด ก็ขอจงอย่าได้
 ถอไทยเลย.

นางจันทน์ - อย่าห้ามเราเลยท่าน !

เราจะยกไปสู่ศัทรพาล
ถึงจะม้วยชนมานานก็ตามที.

ตัวละคร

ไทย

พระร่วง

พ่อเมืองละโว้

นางจันทน์

มารกาพระร่วง

หลวงเมือง

หลวงวัง

หลวงนา

กรรมการเมืองละโว้

นายบุญ

นายมี

ทนายคนสนิทของพระร่วง

นายมัน ขนยาว

พรานป่า

พระมหाराชครู

เมืองสุโขทัย

อำมาตย์ ท ๑

อำมาตย์ ท ๒

เมืองสุโขทัย

นอกจากนี้กรรมการ, ทนาย, พลเมือง, สาวใช้, คัมภีร์ ฯลฯ

ขอม

ท้าวพนอม

เจ้ากรุงขอม

พญามหากาไทย

พญาปลาหมึก

อำมาตย์ขอม

[๒๐]

พญาเศโย

แม่ทัพขอม

นาคุม

นากแก้ว

นาคสุวรรณ

ทหารขอม ที่ ๑

ทหารขอม ที่ ๒

นายทหารขอม

นอกจากนี้ขุนนางที่เฝ้าในพระโรงและไพร่พล

องกท ๑

ฉาก : หอนั่งในคุ้มของพระร่วง, ที่เมืองละโว้. เป็น
เรือนฝากระดานอย่างโบราณ; เครื่องตกแต่งมีเตียง, ซึ่งมี
เครื่องปลูกและหมอน, มีขันน้ำ, กระโถน, พานหมาก ฯลฯ.

พระร่วง ตัวเรานควรที่จะสำราญ
เบิกบานในจิตห้าน้อยไม่,
เป็นพ่อเมืองเลื่องช่อลือไกล,
ครองไทยละโว้ธานี.
ตั้งแต่บิดาสิ้นชวาทม์,
เป็นทนายาทครอบครองบุรีศรี,
โดยความนิยมยินดี
ในทศวงศ์ตนรากร.
แต่ว่าอนิจาไรสนุก,
เป็นทุกข์เฝ้าทอศฤทัยถอน;
ส่งสารประชาราษฎร
ลวณเคอครอนเหลือล้นคณนา.

ทว่๑ว่า๑พ๑ชน๑อ๑ญ๑ญา๑หา๑ร
 แส๑น๑ก๑น๑การ๑, แห๑ง๑แ๑ล๑ง๑เ๑น๑หน๑ก๑หนา๑;
 มี๑หน้า๑ชา๑กร๑วม๑มี๑น๑พ๑น๑เ๑อ๑ญ๑มา
 จ๑ว๑ย๑เว๑ลา๑ส๑ว๑ย๑น๑า, น๑า๑ซ๑้า๑ใจ๑.
 อ๑น๑ิจ๑จา! เ๑น๑ซ๑้า๑เจ้า๑กร๑ง๑ข๑อม,
 ต๑อ๑ง๑ย๑ิน๑ย๑อม๑ส๑าร๑พ๑ด๑ช๑ค๑มิ๑ไ๑;
 อ๑ก๑เ๑ย๑อ๑ก๑ก๑, คุ๑ก๑ระ๑ไร๑,
 เ๑ก๑ิด๑เ๑น๑ไ๑ทย๑ต๑อ๑ง๑เ๑น๑ท๑าส๑, อ๑นา๑ณ๑ก๑!
 จ๑ำ๑ต๑อ๑ง๑ย๑อม๑ให้๑ข๑อม๑จ๑ิก๑ห๑ัว๑ไ๑;
 ย๑ิง๑ค๑ิด๑ไป๑ฟ๑ม๑ฟ๑ก๑อ๑ก๑แท๑ย๑ห๑ัก.
 ท๑ำ๑ไ๑ฉ๑น๑จะ๑ไ๑ด๑พ๑น๑เ๑อ๑ม๑ม๑อ๑ย๑ก๑ษ๑,
 ให้๑ชน๑ช๑อ๑ป๑ระ๑จ๑ก๑ษ๑ไ๑ด๑ส๑ก๑คร๑า?
 ท๑ำ๑ไ๑ฉ๑น๑ชา๑ว๑ไ๑ทย๑จ๑ัก๑ไ๑ด๑ร๑อด๑,
 ป๑ล๑อ๑ด๑จาก๑อ๑ำ๑นา๑จ๑ย๑ัก๑ษา?

[หลวงเมืองออกมาและยกมือไหว้.]

อ๑อ๑หลวง๑เม๑อง๑, มี๑เร๑อง๑มา๑เจ๑ร๑า,
 ห๑ร๑อ๑มา๑ด๑ว๑ย๑เห๑ต๑ผ๑ล๑ย๑บ๑ล๑ไ๑?

(องค์ ๑)

พระร่วง

๓

หลวงเมือง

ขยัน^๕นัก^๕ค้ม^๕ค้ม^๕ขอม^๕
พร^๕งพร^๕อม^๕ไพร^๕หลวง^๕น้อย^๕ใหญ่^๕,
มา^๕ถึง^๕อา^๕น^๕น^๕แล้ว^๕ไช^๕ร^๕,

พระร่วง

ดู^๕เขา^๕เถ^๕ิด^๕ช^๕่าง^๕กระ^๕ไร^๕น^๕าย^๕เร^๕า!
จำ^๕เ^๕าะ^๕มา^๕เก^๕ณ^๕ท^๕ก^๕น^๕เว^๕ล^๕า^๕น^๕,
ยาม^๕ชา^๕ว^๕บ^๕ร^๕เ^๕ท^๕ย^๕อ^๕ค^๕เ^๕า^๕.

หลวงเมือง

แท^๕จ^๕ริง^๕ก^๕ี^๕ประ^๕จ^๕ว^๕เ^๕ล^๕า^๕เ^๕า^๕,
ค^๕ง^๕ชา^๕เ^๕า^๕ไ^๕ก^๕ร^๕า^๕ย^๕เ^๕ร^๕เ^๕น^๕มา^๕.
บ^๕น^๕เ^๕น^๕บ^๕กา^๕ห^๕น^๕ค^๕ส^๕ง^๕
ส^๕ว^๕ย^๕น^๕า^๕ส^๕ร^๕ง^๕ข^๕อง^๕จ^๕อม^๕เก^๕ศ^๕า;
เม^๕อ^๕ยาม^๕ด^๕ิง^๕กา^๕ห^๕น^๕ค^๕เว^๕ล^๕า^๕,
แต่^๕ก^๕อน^๕มา^๕มี^๕เค^๕ย^๕จ^๕ะ^๕ร^๕ิง^๕ร^๕อ^๕.

พระร่วง

เร^๕า^๕ท^๕ร^๕า^๕บ^๕ค^๕; ค^๕ร^๕ง^๕น^๕เร^๕า^๕เ^๕อง^๕ส^๕ง^๕
ใ^๕ห^๕ร^๕อ^๕ร^๕ง^๕ไ^๕ว^๕ก^๕ว^๕า^๕จะ^๕มา^๕ข^๕อ^๕,
เพ^๕ร^๕า^๕ะ^๕ชา^๕ว^๕ป^๕ลา^๕ส^๕า^๕ล^๕ม^๕ไ^๕ม่^๕พ^๕อ^๕,
พ^๕ว^๕ก^๕เร^๕า^๕ห^๕น^๕อ^๕อ^๕ค^๕ค^๕แ^๕ส^๕น^๕อ^๕ค^๕ใจ^๕.
แม^๕้^๕จะ^๕เก^๕ณ^๕ท^๕ก^๕น^๕ใ^๕ห^๕ไ^๕ป^๕ส^๕ง^๕น^๕า^๕
ก^๕ี^๕จะ^๕ชา^๕ล^๕า^๕ย^๕า^๕ก^๕ย^๕า^๕ก^๕ใ^๕ห^๕ญ^๕;

จะใช้ให้เดินคางฝ่าพงไพร
ก็เหมือนใช้ให้ไปตายวายชีวา,
เหมือนแสวงให้ชนนิกโรคกร่อนใหญ่,
จริงหรือไม่หลวงเมือง?

หลวงเมือง

จริงเจ้าข้า;

แต่เมื่อก่อนคราวไถสงไปฆ่า,
แม้จะล่านกหน้อยคอยเร่งรัก.
ฝ่ายเราอันอ่อนหย่อนฤทธิ์,
ถึงของจิตจนใจไม่กล้าขัด.

พระร่วง

เราจะลองพดจาสารพัด
เพื่อลองผจญคนเขาสกท.
ท่านจงเตรียมส้ารบคยคอง
ไว้ตอณรบพวกราให้เต็มท.

หลวงเมือง

ไต่เตรียมไว้พร้อมสรรพ, ส้ารบมี
ของดี ๆ หวานคาวข้าวปลา.

พระร่วง

ถ้าเช่นนั้นไปพลัน, ไปเชอเชิญ
เส้นขอมให้เดินชนเคหา,
ส่วนพวกรบวิรารทตามมา,

หลวงเมือง

จงเลี้ยงหน้าเคหาอย่าขาด.

ข้าจะจัดเสด็จสรรพต้อนรับเขา

ผู้เป็นแขกของเราอย่างเต็มที่ ;

ขอพ่อเจ้าบุญโคตรโกศกัศ

จงผิดผ่อนเสด็จโศกโศก ! [ไหว้แล้วเข้าโรง.]

พระร่วง

เทศะกศลปางก่อน,

ขอให้กว้างวอนสำเร็จได้ ;

หรือแม่เขาไม่ยอมประนอมใจ

ขอจงเทพไทให้บุญญา !

[นักคุ้มออก; พระร่วงลุกไปต้อนรับ.]

ขอต้อนรับเสด็จผู้มคก

มายังสำนักเรอนชา ! [พานักคุ้มไปนั่งเตียง.]

เฮ้ย, ทนาย ๆ, ใครอยู่หว่า?

[ทนายคนหนึ่งออกมาไหว้]

อย่าได้ช้าจงรีบยกสำรับ

มาไว ๆ จะได้เลี้ยงท่านข้าหลวง,

และเลี้ยงปวงไพร่พลพร้อมสรรพ ;

อย่าให้บกพร่องการรองรับ,

ทั้งชาวทั้งกบฏก็ให้พอ. [ทนายไหว้แล้วเข้าโรง]

นักคุ้ม

ขอใจ, ท่านนโมธิดา.

ข้าชอยนกกหนา, ข้าจึงขอ

อย่าให้เลี้ยงพวกข้า, มีมาพอ

ทั้งชาวปลา, ข้าชอยอย่าเลี้ยงดู,

เพราะทราบดีว่าพชพนธธัญญาหาร

ในเมื่อท่านอดคตชคชของอยู่,

ไม่ควรเปลืองเลี้ยงเลี้ยงดู ;

เพราะพวกข้าจะอยู่อีกหลายวาร,

ก็จะเปลืองชาวปลา.

พระร่วง

ข้าขอโทษ;

ขอท่านอย่าโกรธเลยนะท่าน;

เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ,

ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ

อย่างเลิศดี, ตามมีและตามเกิด,

ให้เพลินเพลิดกายากว่าจะกลับ.—

เฮ้ย, ทนายไหว้, ไหนสำรับ?

ยังตกแต่งไม่สรรพหรือฉันใด?

[ทนายหลายคนยกส้อมออกมาตั่ง]

ขอเชิญท่านนายทหารผู้มียศ

จงสมรสทั้งหมูปีกไก่,

กินเถิดเสนา, อย่าเกรงใจ,

ขอให้อ้มหน้าและสำราญ.

นักคุ้ม

ท่านนี้ใจดีเป็นที่สุด,

สมควรเป็นบุตรบิดาท่าน ;

ถ้าแม่ได้ไปเฝ้าพระภูบาล

คงโปรดปรานมากแท้, ข้าแน่ใจ.

เหตุไฉนท่านไชร้ไม่ไปเฝ้า

พระผ่านเฝ้า?

พระร่วง

ยังไปหาได้ไม่ ;

เพราะละโว้ลำบากยากใจ,

ทำนาไม่ได้เพียงพอ.

ข้าอยากขอให้กรุณา,

จงเมตตาฟังคำข้าขอ ;

อันส่วยน้ำไชร้จึงไต่รถ

ไว้ต่อเวลาข้าวปลาดี.

ในบัดนี้แม่ให้ไปส่งน้ำ,
จะชอกช้ำทุกตนบนบ;
ขอท่านนักคิมเสน
จงมีนาจตุคกเมตตา.
ขอจงให้อ—

นักคิม

อ้อ! พ่อเจ้า,
ตัวเราเห็นอกท่านคอกหนา;
ส่วนตัวเรานั้นไชร้ใจกรุณา,
แต่หากเกรงอาญาพระทรงยศ.
ส่วบ่นาเคยส่งตรงตอข,
เพื่อพระราชพิณตามกาหนด;
การส่งน้ำไชร้ไม่เคยงค,
จะละลกลนไชร้ไม่ควรรการ.
ภูวไนยจะทรงพระพิโรธ,
คงเป็นโทษแน่แท้.

พระร่วง

นแนท่าน;
ยคคคขคสนพันประมาณ,
ขาคคส่งสารประชาชน.

ถ้าแม่ท่านมีไมตรีจิต,
 จงช่วยฉันผ่อนท้อวย, ช่วยสักหน;
 ชาวละโว้ลำบากยากคน
 ถ้วนทั่วทุกคนเดือดร้อน.
 ถ้าแม่ท่านจะเอาน้ำให้ได้,
 จงมีใจกรุณาแก่ข้าก่อน;
 ช่วยขนน้ำสู่พระนคร,
 อย่าให้ต้องเดือดร้อนถึงชาวไทย.
 ไพร่พลโยชท่านมีมา;
 จงโปรดช่วยกรุณา.

นักค้ำ

หาได้ไม่!

อันเราจะรับเอาน้ำไป,
 ภูเขากระไรไม่เข้าที่.
 แต่ก่อนไซ้ชาวไทยเคยไปส่ง
 น้ำสรงจนถึงทกรุงศรี;
 ไพร่ขอมชนไปไม่เคยมี.
 ถ้าให้ศิครไทยไปอย่างเคย.

พระร่วง

อนิจจา! กรณาน้อยไม่ได้;
ไม่เห็นใจไทยบ้างหรือท่านเอ๋ย ?

ยามท่านมาไซ้ว่าเราละเลย;

เลี้ยงดูให้เสียยถาวันทุกคน.

ชาวละโว้แร้นแค้นแสนลำบาก,

แสนยากอดคอกชดสน;

ต้องทำมาหากินสันทุกคน,

หาไม่เป็นขบ้น, แสนจนใจ.

นักคุ้ม

จงเชอเถิก, พอเมือง, อป้าเคองชา;

มิใช่ว่าไม่ส่งสารท่านเมื่อไหร่.

แต่ส่วนในราชการงานเมืองไซ้

จะผ่อนผันไม่ได้ด้วยฉันทา.

รับไซ้เจ้าพาเจ้าแผ่นดิน

จะผันผันผกไซ้ไต่หรือว่า ?

เราคงอย่าแยงเกรงอาญา.

พระร่วง

มิใช่ว่าอยากขัดท่านเมื่อไร ?

อนันาทะเลชบศร,

จะเกณฑ์พวกนรากรดักให้;

ขอเพียงให้ท่านรีบไป,
 เพื่อมิให้ชาวละโว้ยากเย็น.
 เวลานี้โคกระบือหรือขากพร้อง,
 เกวียนทั้งปวงจะต้องใช้คนเข็น
 ไปถึงนครหลวง, ปวงลำเค็ญ,
 แล่นลำยากยากเย็นจงเห็นใจ.
 ส่วนท่านและทหารชาวขอม
 ย่อมจะต้องกลับไปกรุงใหญ่,
 ช่วยรบชนน้ำส่วยด้วยเป็นไร ?
 ขอมไม่ได้ ! จะเสียประเพณี.
 ถึงลำยากยากแค้นแสนกนการ,
 ชาวเมืองท่านเคยส่งจนถึงท
 นครธมบรมธานี,
 ครองนครเป็นไปเช่นเพรง.
 จะผองผนนั้นผิดประเพณี
 อันเคยมี.

นักคุ้ม

พระร่วง

อนิจจา ! ช่างข่มเหง !

พวกเราหย่อนกำลังนักรบเอง,

จึงต้องจำยาเกรงท่านผู้นาย.
 แต่ถ้าแมกรูณาปรานี,
 คุณท่านจะมีไม่วาย;
 ไพร่ฟ้าชาวไทยไซ้เจียนตาย,
 จะเป็นเครื่องทำลายความจริง.
 แม่แสงเมตตา, ข้าแผ่นดิน
 คงไม่สิ้นภักดีทรวงศอก;
 ไตรมเป็นเป็นทพพ่านก,
 แจ้งประจักษ์ทวแคว้นแดนไทย.
 ชาวละโว้แค้นแค้นแสนอดคต,
 จะแสดงชดชญชากหาไม่;
 ไม่สามารถทงไร่นาไป.
 ขอเส้นจึงไกรรณา.
 นกวลึงข่าเอาไว้ไซ้
 เต็มกำลังต่อไปในเบื้องหน้า.
 ตัวเรากมเมตตา,
 ทงวาจาทานทอดยกชอยกล.
 จะกตชชมเหงคะเนงวาย,

(องก์ ๑)

พระร่วง

เครื่องทำลายภักดีไม่มีผล;
พวกท่านกคน, เรากคน,
เมื่อยามจนก็ต้องคิดจิตปรานี.

แต่อดร้าวรันทสงเต็ม
ยัสยเล่มเกวียนใหญ่จึงไต่ท;
ตัวเราเข้ามาในคราน,
เกวียนมีมาสยเล่มควยกัน.

ไฉนจะสามารถบรรทุกหมก
ตามกำหนดอศุราทเคยนั้น ?
ใจเราส่งสารพวกท่านครัน,
แต่สัศกที่จะผันผอนตามใจ.

พระร่วง

[พูดรำพึง] นึก ๆ ก็ดูจะเห็นท่า
เขาเปรียบเสนาผู้ขึ้นไต่,
ถ้าสำเร็จเสร็จสมอย่างใจ,
เขาไซ้จะต้องยอมตาม.
จำจะชักซ่อมเขาเอาสัญญา;
จะลองมีวาจาไต่ถาม.

[พูดกับนักขุม] ถ้าแม้ว่าฝ่ายเราพยายาม

บรรทุกน้ำไต่ตามอัคราไป,
บรรจงเกวียนสืบเล่ม
พอเต็ม, ไม่เกินกว่านั้นไต่,
ตัวท่านจะรับขึ้นไป.

หรือว่าอย่างไร ? จงตอบมา.

นักคุ้ม

[พูดรำพึง] เอะ ! จะมีอุบายขยายไซ

รอกอย่างไร ? ไม่เห็นเลยสักท่า.

พอเมืองนี้ช่างจําพรรษา;

ตองหาทางลัดตกคัก.

อันจะบรรทุกน้ำเต็ม

สืบเล่มที่เราเอามา,

จะพอเท่าเดิมไซ้เห็นไม่มี;

อวดคิเปล่า ๆ ไม่เข้าการ.

[พูดกับพระร่วง] เฮาเถิด! แม้ทำได้เช่นว่า,

เราจะขนธรรไปแทนท่าน.

ท่านจงเร่งรัดจัดการ,

จะได้พาทวยหาญกลับเวียงชัย.

พระร่วง

ถ้าเราทำได้จริงดังบุบผ,

(องค์ ๑)

พระร่วง

๑๕

จะรับขนแน่นหรือ ?

นักคุ่ม

อย่าสงสัย,

เป็นรับขนแท้ ๆ !

พระร่วง

แน่นหรือไร ?

นักคุ่ม

เราไซ้เส้นของภูบาล

ผู้ชนขอม, จะยอมเสีย

เป็นไม้โคยแท้.

พระร่วง

แน่นะท่าน ?

นักคุ่ม

เป็นแน่นา, อย่าช้าอย่าแน่นาน,

ท่านจงเร่งรัดกิจการตามวาจา.

ส่วนตัวท่านเองไซ้, ให้อำ,

อย่าอวดก็แต่ปากนะท่านหนา.

พระร่วง

เราเป็นไทยไม่ไร้ซึ่งสัจจา

ท่านอย่าไต่แหนงแคลงใจ.

เราจะขอปรึกษาว่าท่าน

กับพวกกรรมการน้อยใหญ่.

นักคุ่ม

ถ้าเช่นนั้นข้าขอลาไป

เยี่ยมพวกราชไพร่ตูลูกที่. [เข้าโรง]

พระร่วง

เขี่ยทนาย, ไว ๆ, ใครอยู่นอก ?

[ทนายคนหนึ่งออกมา]

จงไปบอกหลวงเมืองเข้านาน,

พร้อมด้วยกรมการทั่ว ๆ.

บอกมายกนออย่าร้อ. [ทนายเข้าโรง.]

ข้าเทพคาอารักษ์

ผู้ทรงฤทธิสถิตศักดิ์, ตุลาขอ

ให้ช่วยขวยพรสุนทรพ

ได้มีช่องยกยอเกียรติไทย !

[หลวงเมือง, หลวงนา, และกรมการ
อื่น ๆ ออกมา, ไหว้พระร่วงแล้ว,
นั่งเป็นระเบียบตามที.]

ดูการมการทั้งหลาย,

เราจะขอขยายข่าวให้;

เราพบจากภัยทหารขอมไชร,

ได้ตกลงยอมสัญญากัน,

ว่าถ้าแม่ฝ่ายเราสามารถ

อาจจกตักน้ำขมิ้น,

บรรทุกเกวียนสืบล่มเต็มพลัน
เขานันจะรับขึ้นไป.

หลวงเมือง เอะ ! สืบล่มเท่านั้นหรือพ่อเจ้า ?
เราเคยส่งขี้สืบล่มเกวียนใหญ่ ;
ถ้าส่งเพียงสืบล่มเท่านั้นไซ้,
จะมียกพร่องไป —

พระร่วง ไม่เช่นนั้น ?

เราสัญญาจะส่งน้ำเท่า
อย่างเก่าเช่นเคยเป็นแม่นมั่น.
หลวงเมือง จะส่งอย่างไรได้ ?

หลวงนา อย่างไรกัน ?

ถ้าเช่นนั้นขาดก่งหน่งเป็นแท้.

หลวงเมือง เขาจะยอมหรือเจ้าข้า ?

พระร่วง ห้ามมิได้.

ต้องจัดไปเท่าเดิมนี้เป็นแน่.

หลวงนา ข้าเจ้าไม่เข้าใจเป็นแน่แท้

ว่าพ่อเจ้าจะแก้ฉันใด.

พระร่วง

เราไ้^๑คิด^๒ว่า^๓หา^๔ว^๕า^๖จะ^๗ส่ง^๘
 น้ำ^๑สร^๒ง^๓เท^๔า^๕เก^๖ิม^๗ให้^๘จ^๑ิง^๒ไ้^๓;
 แต่^๑บ^๒ร^๓ร^๔ท^๕ก^๖เพ^๗ิง^๘ส^๑ย^๒เล^๓ม^๔ไ^๕ไป^๖.

หลวงเมือง

อัน^๑ว^๒า^๓ค^๔ุ^๕ม^๖แต่^๗ละ^๘ไ^๑บ^๒ก^๓ห^๔น^๕ก^๖ก^๗.

จะ^๑บ^๒ร^๓ร^๔ท^๕ก^๖ส^๗ล^๑ย^๒ช^๓ย^๔ช^๕อ^๖น

ถู^๑ก^๒ส^๓ะ^๔ท^๕อ^๖น^๗ค^๑ง^๒แ^๓ต^๔ก^๕ค^๖ง^๗ห^๑ัก^๒.

จะ^๑บ^๒ร^๓ร^๔ท^๕ก^๖อ^๗ย^๑าง^๒ไ^๓ร^๔ส^๕ย^๖น^๗ัก^๑,

ขอ^๑พ^๒ย^๓เจ^๔า^๕ท^๖ร^๗ง^๑ค^๒ัก^๓ก^๔ย^๕อ^๖ก^๗อ^๑ย^๒าย^๓.

พระร่วง

เรา^๑ไ้^๒ค^๓ำ^๔ร^๕ิ^๖ท^๗ร^๑ิ^๒ต^๓ร^๔อ^๕ง^๖,

เห^๑็น^๒ช^๓อ^๔ง^๕ว^๖า^๗ม^๑ท^๒ส^๓ม^๔ห^๕มา^๖ย^๗;

เร^๑า^๒จะ^๓แ^๔ถ^๕ล^๖ง^๗แ^๑จ^๒ง^๓อ^๔ย^๕าย^๖,

ขอ^๑แ^๒ต^๓่^๔ท^๕า^๖น^๗ท^๑ง^๒ห^๓ล^๔า^๕ย^๖ช^๗ว^๑่^๒ย^๓เ^๔ม^๕ไ^๖จ^๗.

หลวงเมือง

พ^๑อ^๒เจ^๓า^๔อ^๕ย^๖า^๗ไ้^๑ค^๒ิ^๓ม^๔ี^๕ว^๖ต^๗ก^๑,

อัน^๑ช^๒ว^๓ต^๔ย^๕อ^๖ม^๗ย^๑ก^๒ถ^๓ว^๔าย^๕ไ้^๖

ท^๑ว^๒ท^๓ก^๔ค^๕น^๖.

หลวงนา

ต^๑ำ^๒ง^๓ค^๔น^๕แ^๖ส^๗น^๑เ^๒ม^๓ไ้^๔จ^๕.

จะ^๑บ^๒ร^๓ร^๔ล^๕ย^๖เพ^๗อ^๑ร^๒ก^๓ภ^๔ัก^๕ท^๖.

กรรมการ

จ^๑ริง^๒เจ^๓า^๔ข^๕า^๖!

(องก์ ๑)

พระร่วง

๑๗

หลวงเมือง

ขออย่าไต่กินแหนง,

อย่าเคลือบแคลงจะช่วยจนเต็มท.

พระร่วง

เราขอขใจนักหนาคราน.

หลวงเมือง

อย่าอย่างไรมิโปรดประทาน.

พระร่วง

ท่านจงแบ่งปันเป็นหมู่เหล่า,

พากันเข้าป่าไผ่ไพศาล;

ตัดไม้ไผ่มาให้พอแรงการ,

แล้วจักสานรูปร่างอย่างชะลอม;

แต่ตาถ่วงตเหมื่อนกระจาด,

รูปขนาทกะบงใบย่อม,

เอาชันยาภายในไว้ให้พร้อม,

ใช้กะละอมนตกวาร.

ภาชนะเช่นนี้จะเขา,

คงจะเอาบรรทุกโตเต็มท;

แม่ฝ่ายเราทำได้ทั้งวัน

เส็นก็จะต้องขึ้นไป.

หลวงเมือง

จริงแล้วหนอ, พ่อเจ้า, ขอขกลละ;

ถ้าแม่ทำภาชนะเช่นนี้ไต่,

ถึงจะบรรทุกซันกันไซ้
ก็จะไม่แตกร้างกลางมรรคา.

หลวงนา ช่างกระไร, ฉลาดแหลมหลัก !

กรมการ เช่นบุญเรือนักทวนหน้า !

หลวงเมือง พ่อเจ้าทรงสถิตบุญญา,
พวกข้าจะพนันรำคาญ.

หลวงนา จะไ้เปรียบขอมเกาะกะ !

กรมการ จะไ้ชนะ !

พระร่วง อ๊ะ ! พวกท่าน

อย่าเพอตบกกอนการ,
จงจัดแจงแย่งงานกันฉวยไว.
เข้าโรง]

[ต่างคนต่าง

องกต ๒

ตอนที่ ๑

ฉาก : รมฝั่งทะเลชบศร. มีแครอนหงสำหรับตงเครื่อง
สังเวยเทวทว; มีเลอลาตบนแคร่เสร็จแล้ว.

[เมื่อเปิดม่าน, นายมีกำลังกำกับไพร่ให้จัดที่แคร่]

มี : เฮ้ย! ไว ๆ เข้าเด็กพวกเราทงหลาย, ประเทีย
เจ้านายกจะเสด็จมา; อย่าชักช้า ปู่เสอเขาส.

ไพร่คน ๑ : ปู่แล้ว.

มี : นนายบุญยังไม่มาทรอ?

ไพร่ : มาโน่นแล้ว

มี : เคนชำระวักขเป็นขุนนางผู้ใหญ่! [ตะโกน]
บุญ! ไว ๆ, จวนเวลาแล้ว.

[นายบุญออก, นำไพร่ผู้ยกห้วหม, เป็ด,
ไก่, และบายศรี.]

บุญ : อย่าช้า, วางของลงตามท. [พูดพลางทางช
ให้วางของ] บายศรีตงตรงกลาง.—ข้างโน้นสิ,
อ้ายถ้อย! — เขยิบไปข้างขวาอีกหน้อย — เออ!
กัละ! ห้วหมตงน — นันแหละ! เป็ดไก่เคียง

บายศรี.—ราวอุปเท่ห์นวางตรงหน้าบายศรี.—ก
 ละคร, พวกสไปนั่งพักเสียดก่อนเถอะ.

ม
 นแนพ่อยบุญทำไมจึงมาล่านัก; จนจวนเวลาแล้ว.
 บุญ พวกผู้หญิงเขาเย็บบายศรีพงจะแล้ว; ญไปเร่งเร้า
 เขากทำให้.

ม
 สู้ยอย่างไร, หญิงจึงพอใจท่านัก; จนชั้นเมยของ
 คนกไม่เว้นคำคน.

บุญ
 สู้ยเข้าเสียดให้ยากเลย; วันนไม่โกรธใคร,
 เพราะกปลมใจเต็มประภา, ทเห็นพ้อเจ้าหน้าตา
 ทานชนมน; คงแต่คนกขมแฉงราวกับแสงอรณ.

ม
 จรงอยู่เมื่อเจ้าชนมลงนายนท่านสยายใจ, เราผู้เป็น
 ไพรกพลอยสยาย.

บุญ
 ชานานมาแล้วไม่ไคเห็นพ้อเจ้าเขกขานปานเวลา
 ท่านกาชบสงว่าการพ้อให้จกเต็มทีเช่นแต่ก่อน
 กาส; หมู เบ็ก ไก่ สุรายน, ท่านกาชบว่า
 ขย่ำให้ชากแคลน. เวลานหรือกแรนแคนเต็ม
 ประภา, กต้องเทยววังหาเสียดเจียนจะตาย

ม
 จรงสิ! พวกขอมผู้เป็นนายมานงกันนอนกิน, จน

หมูปะตีไก่แทบจะหมกสันเมืองละโว้. มันกินจุ,
อึกไช—

บุญ

ราวกับผีทะเล! ไม่ว่าอะไรกินไต่ทั้งเพ, ล่องเข้า
ไปให้ก็ไม่เหลือหลอ; เลียงเท่าโรมันก็ไม่พอ,
ขอเติมอกร้าไป. ครนจะไม่จักหาให้, มันขอ
ชยาก, กะจะลากเอาลูกเต้าของเราไปหักคอกันเสีย
เท่านั้น, เพราะมันคล้ายอสุรียักษ์มากกว่าคนเรา!

ม

เออ! เครื่องสังเวชเหล่านี้อามารอกได้อย่างไร,
โฉนทहारขอมไม่ขยแย้งเสียกลางทาง.

บุญ

[หัวเราะ] กูต้องใช้อุบายอำพราง
หลอกมัน, ว่าของเหล่านี้นูกจะเอาไปให้นกคุ้ม;
พวกทหารขอมทุกกลุ่มรุมกำลังจะขยเครื่องสังเวช
ก็เลยต่างคนต่างหลกเลียงไป.

ม

เจ้าประคณขอให้พ่อเจ้าไทยได้สัมความปรารณา,
จะได้รอกพันจากอายพวกรักษาไปทีหนึ่ง.

บุญ

สุ่ย! พุดองให้มากไป! กูเข้าใจว่ามีพวกรักษา
ขอมปลอมตามกุมาร; แต่ว่าไม่เป็นไร, ในทัน,
มันทำไมเราไม่ได้คอก, เป็นแต่จะเก็บความไป

บอกข้าพเจ้านาย, ก็อาจจะให้ร้ายแก่ตัวเรา.

ม

ว่าแต่ชะลอมของพ่อเจ้านั้นจะเป็นอันใส่น้ำไม่ว่ำ
หรือฉุนใด?

บุญ

กูเข้าใจว่าคงใส่อยู่นะ, กูเขาเอาขันยาแน่นหนาดีไม่
มีรูรั่วไหล. นึก ๆ ก็น่าประหลาดใจ ที่มิได้มี
ใครเคยคิดทำของเช่นนี้ขึ้นได้, เคยใช้ก็แต่
กะโหลกกะลาสำหรับตักน้ำน้อยๆ, หรือถ้าจะเก็บ
น้ำไว้ใช้สอยก็ใส่ตุ่มและโอ่งดินเผา. แต่ชะลอม
ของพ่อเจ้าทางเขาทั้งนี้.

ม

เมื่อทำเช่นพวกขอมมันว่ากระไร?

บุญ

มันมีใครจะใคร่เห็นได้หน เพราะพวกเรต่างกัน
ต่างแย่งรบเขาไปลอยทำในเรือนในซาน.

ม

แต่ถึงพวกอ้ายมาร จะเห็น ก็คงไม่รู้ว่าเป็นของ
อะไร.

บุญ

จริงอยู่, เพราะเป็นของใหม่ไม่เคยมีมาแต่
ก่อนเก่า.

ม

นั่นแน่พ่อเจ้าท่านมาแล้วละ, ประเดี๋ยวคงจะได้
ดูกัน.

[หลวงว้างออก]

หลวงว้าง พ่อเจ้าจะถึง ณ บัดนี้;
การพิธีเตรียมเสร็จหรือไฉน?

บุญ ไ้เตรียมเสร็จพร้อมพรังทั้งสังวៃ,
ไม่ยกพร้องสังวៃ.

หลวงว้าง เรียบร้อยดี!

[พระร่วงออก, พร้อมด้วยหลวงเมือง
และกรมการอื่น ๆ, กับมีพลเมืองหาบ
กะละออมที่ทำใหม่ตามมาด้วย.]

พระร่วง วนนวนตเป็นศรวน,
พระสุริยนเรืองรองผ่องศรี;
ประภอยฤกษ์งามยามดี,
เห็นทจะสมจินดา.

ดูก่อนกรมการน้อยใหญ่,
ชักทวยไทยละไวทวนา,
จงพร้อมกันข้าวงเทว
ซอฮานภาพช่วยด้วยไมตรี.

หลวงเมือง

เหล่าข้ากกคมจิตพรอม,
 นอบน้อมเทวาทกราช;
 ขอให้ช่วยอวยชัยในวณ,
 เพอกรพือเสร็จทวยพลน.

[พระร่วงชนนังบนแคร่และจุดรูปเทียน,
 และผู้อื่นกนังประนมมอ.]

พระร่วง

ข้าขอเคารพนไหว
 พระไกรสรพระยคมน,
 สามรัตนคุณอนันต์
 จงช่วยค้มกนสิรรพวย,
 อนึ่งไหวเทวาสราฤทธิ,
 ถึงสถิตวิมานน้อยใหญ่;
 พระจักรมฤทธิเกรียงไกร,
 ปรมเศศวรเป็นใหญ่และพรหมา;
 เสือเมืองทรงเมืองเรอศกต,
 หลีกเมืองอารกษเมืองชา,
 ชกท้าวจิตโลกปาลา
 ผนึกษาสัทศฤทธิรอน.

ตูขำมั่งจิตคิดให้
 ทวยไทยเป็นสุขสโมสร,
 เป็นไทยไต่สมนามกร,
 พันรอน, พันยวงอินทราย
 ตูขำนมความคึก,
 ขอให้สัมฤทธิผลหมาย;
 ขอเทพศักดิ์สถิตทุกซาย
 ให้หาทางหลายสมัคร
 ยามเอาชะลอเมเหลาน
 จ้วงทกวารังอยู่ตัก,
 อयर่วไหลไปแม่แต่ล้นนิก;
 เทพช่วยประสิทธิ์ผลสมบูรณ์.

[พัฒนาที่ยั่งยืน เพลงเพลงสาธารณะ; พวก
กรรมการกำกับให้ไพร่ตักน้ำ.]

๕
หลวงเมือง

เป็นอย่างไร ?

หลวงนาง

๒๕๕๕
ใช้โดยคทงหมค.

น้ำไม่รวมในลัทธิหยก?

๕.
หลวงว่ง

๘๕
แต่มีทางสอง !

นายบุญ

ชะลอมตักน้ำได้?

นายมี

เขียมทั้งกอง!

หลวงเมือง

พวกเราทั้งผองควรยินดี!

นายเราท่านมีบุญมาก,
กล่าวอะไรสมปากอย่างเต็มที.

หลวงวัง

เราควรนิยมชมชอบมี!

หลวงนา

ขทินจงให้!

พลเมือง

ชโย, ชัย!

พระร่วง

ดูราประชาชาวละโว้,
บุญมากอีกไซหันทวยไม่;
กแสนเกษมเปรมใจ
เห็นชาวไทยบุญมีโชคศิครัน.

ทหารขอมต้องยอมตามกฎ,
ชนนาศันเวคนเขตขัณฑ;
ไถลันวาทามาเช่นนั้น,
ถ้าแม่บิดเบี่ยงกนกของอาย.

หลวงเมือง

ถ้ามีขอมต้องพร้อมกนขงคย!

หลวงวัง

ต้องเอายัเอายัฉิหาย!

หลวงนา มันยังอาจประมาทเจ้านาย,
 แม่เสียสัจย์ทองวายุวัน !

พระร่วง มาเถิดอย่าช้า. พากันไป
 ที่ในปฐมิมัน;
 แม่ขอมมียอมตามคำมัน,
 ก็จะได้เห็นกันในวันนี้ ! [พากันโห่ร้องเข้าโรง]

ตอนที่ ๒

ฉาก : ลานหน้าคุ้มพระร่วง, เมืองละโว้.

[เสียงชาวละโว้โห่กันมาไกล ๆ ; นักคุ้มออก.]

นักคุ้ม

เอะ! นวนนเป็นไหน
ชาวไทยส่งเสียงองมี?
สังเกตกริยาท่าที
หมั่นดูกระหม่อมกันอย่างไร.
เฮ้ย, ไพร!

[ทหารขอมคน ๑ ออกมา]

รีบไปคุนนักแก้ว,
เขากลับมาแล้วหรือไหน? [ทหารเข้าโรง]
ชาวละโว้ดูกระหม่อมอยู่ไซร์,
น่าจะมีอะไรเป็นมั่นคง.

[นักแก้วออกมา]

นักแก้ว

ข้าพงกลับมา.

นักคุ้ม

เฮอ, ว่ากระไร?

นักแก้ว

ข้าได้สืบความตามประสงค์,
ปลอมแปลงคนไปดั่งโจง,

นักคุ้ม

นักแก้ว

คงไ้ความมาอย่างน่ารู้.

เออ, จึงเล่าเรื่อง.

พอเมื่อน

มีผนยมมากอย;

เขาลอวาซอทั้งตราซ,

อกว่าเป็นผเืองฤทธิ.

ชาวละโว้จึงรักภัก,

จนกล่าวว่ามีวาจาสิทธิ์;

จะบัญญัติว่าไรไ้ไ้เป็นนิตย,

คนทำตามจิตทุกเมื่อไป.

บั้นเขาคึกคักสนชละอม

พรงพรอมมากมายหาน้อยไ้,

เขานำชละอมนไป

ตักนำมาไ้คังจินดา.

เขาจะเอาชละอมนานัน ๗

มาบรรทุกเกวียนพลัน—

นักคุ้ม

อย่าพูดบ้า!

เอาชละอมตักนำมาผิดตำรา;

นำเรื่องอะไรมาเล่าสู่กัน ?
ชาวละโว้โอ้อวดทอหังกา,
ไฉนท่านเชอไต้อย่างไรนั้น ?

จงตรองดู—

นักแก้ว

ข้า^๒ร^๒มา^๒เช่น^๒นั้น,
ก็มาเล่าสู่กันเพอ^๒ท^๒ราย^๒ไว้;
แต่^๒ว่า^๒ผู้^๒ใด^๒ผู้^๒ใด^๒รู้^๒เห็น^๒
กล่าว^๒ว่า^๒เป็น^๒ความ^๒จริง^๒ไม่^๒สง^๒สัย;
ชะ^๒ลอม^๒ของ^๒พ่อ^๒เมือง^๒ที่^๒ทำ^๒ใหม่^๒
ซึ่ง^๒น่า^๒อยู่^๒ใด^๒เป็น^๒แน่^๒นอน^๒.

นักคุ้ม

เม^๒อย^๒ง^๒ไม่^๒เห็น^๒ช^๒ค^๒ณ^๒ก^๒ตา,
ต^๒ข้า^๒สง^๒สัย^๒ไม่^๒เชอ^๒ก^๒อน^๒.

นักแก้ว

ถ้า^๒แม่^๒จริง^๒เหมือน^๒ว่า^๒—

นักคุ้ม

อย่า^๒ทุ^๒ก^๒ซ^๒ร^๒อัน^๒;
จะ^๒ข^๒อ^๒กร^๒ร^๒าย^๒ง^๒าม^๒ส^๒ัก^๒สาม^๒ลา^๒!
จะ^๒สม^๒ชา^๒ค^๒ว^๒ย^๒คำ^๒อัน^๒อ่อน^๒หวาน,
ว่า^๒ท^๒ว^๒ท่าน^๒ช^๒าง^๒ส^๒ย^๒เป็น^๒น^๒ก^๒ห^๒นา;
แต่^๒ถ้า^๒ไม่^๒จริง^๒เหมือน^๒เล่า^๒มา

จะให้ข้าทำอย่างไร ?

นักแก้ว

ตามใ้ไหนย !

ข้าเล่าความให้ตามทเสาะหา,

ไ้ความมากลั้เป็นโทษ ?

นักคู้ม

อย่าโกรธง่าย !

นักแก้ว

พระร่วงนมีขญญา, ข่าคุดาย,
ประมาณเขาง่าย ๆ จะเลี้ยท.

นักคู้ม

ข้ากเป็นทหารรการอญ,
จะถูกลศศทรไมควรรท;
แต่จะเอาชะลอมตกวาร์
ไ้จริงกมแต่เทวญ.
ถพระร่วงจะมีฤทธรร,
กเป็นเพียงมนุษย์เป็นแม่นมน,
จะวิเศษปานใด ?

นักแก้ว

ไม่ข้าพลัน

กจะไ้เห็นกันอย่งแนใจ.

[ซ] โนน่นพ้อเมืองเวียงยศ

จรรคมาสู่เรือนใหญ่,
กับพวกพลเมืองชาวไทย
หายอะไรกันมา ? ข้างอกแล้ว
ว่าเขาเก่ง.

นักคุ้ม

เพ่ง ๆ คุของนั้น,
ออกอศรรย่นะนักแก้ว.
อะไรหือ ?

นักแก้ว

คือชะลอมตกแล้ว !
ตุเถก, หายเป็นแล้ว.

นักคุ้ม

พิกลนั !

ถ้ามีวาร์เต็มอยู่ไซ้,
เหตุไฉนคุหายมีใครหนั.
จำระรอขอคุเสียสักพัก
ให้ประจักษ์จริงแท้แก่ใจ.

[พระร่วงและหลวงเมืองออก, กับมีคน
หาบกะละออมมาด้วย ๒-๓ คน.]

พระร่วง

ครุาเส่นนายทหาร,
ขอท่านจงรับน้ำใส

นักคุ่ม

ซึ่งชาวพาราตักมาให้,
จากทะเลสาบใหญ่ตามตำรา.
อันภาชนะที่ใส่,
คือสิ่งอันใด ! แผลงนักหนา.

พระร่วง

นชชะลอมซึ่งชาวประชา
สานขึ้นใส่อาหารในครานี้,
เพื่อให้เป็นภาชนะเขา,
จะโตเอาบรรทุกเต็มที
ในแก้วอันสียเล่มของเส็น,
ตามมีวาจาสัญญากัน.

นักคุ่ม

ขอคุลักราบ.

พระร่วง

ได้สิท่าน !

กรมการ, จงยกชะลอมนั้น
ให้เส็น.

นักคุ่ม

ท่านนั้นฉลากครัน !

ของอันอัศจรรย์เหลือใจ ! [พิจารณาดูชะลอม]

นักแก้ว

[พูดกับนักคุ่ม] ชะลอมสานใต้น้ำอยู่เต็มแปล้,
แน่นแท้ไม่มีทร่วไหล !

นักคุ่ม

[พูดกับนักแก้ว] พ่อเมืองคนนั้นกระไร;
ปัญญาไวช่างตรวิทำ! [พิจารณาชะลอมต่อ
ไปอีก]

หลวงเมือง

[พูดกับพระร่วง] กูเกิดเจ้าข้า, เสนาขอม
ทนชะลอมนักหนา, แสนน้ำข้า
คามองไม่พอหนอยังข้า
เอามือคลำ !

หลวงวัง

นำขันเป็นพันไฟ !

พระร่วง

[พูดกับนักคุ่ม] พวกเราก็นำมาเล่น
จริงตามวาทแล้วหรือไม่ ?
จะบรรทุกเกวียนสิบเล่มไซร
คงไม่ยากปานใดละคราวนี้.

นักคุ่ม

ว่าอย่างไร ? จะให้บรรทุกหรือ ?
พิกลหอ ! อันชะลอมทั้งหลายนี้,
จะใส่ใส่น้ำไปเช่นนั้น

พระร่วง

จะไม่รั่วบ้างหรืออย่างไร ?
ไม่รั่วแน่, ถึงแม้จะซึมบ้าง
ก็ไม่หมดกลางทาง, อย่าสงสัย.

(องค ๒ ท. ๒)

พระร่วง

๓๗

นักคุ้ม

ถ้าจะ^{๕๔}น^{๕๕}ก^{๕๖}ง^{๕๗}ล^{๕๘}อง^{๕๙}ให้^{๖๐}
บ^{๖๑}ร^{๖๒}ร^{๖๓}ท^{๖๔}ก^{๖๕}ท^{๖๖}ใน^{๖๗}เ^{๖๘}ก^{๖๙}ว^{๗๐}ย^{๗๑}น^{๗๒}พล^{๗๓}น^{๗๔}.

พระร่วง

หล^{๗๕}ว^{๗๖}ง^{๗๗}เม^{๗๘}อ^{๗๙}ง^{๘๐}, จ^{๘๑}ง^{๘๒}จ^{๘๓}ก^{๘๔}ข^{๘๕}น^{๘๖}ช^{๘๗}ะ^{๘๘}ล^{๘๙}อ^{๙๐}ม^{๙๑}
พ^{๙๒}ร^{๙๓}ง^{๙๔}พ^{๙๕}ร^{๙๖}อ^{๙๗}ม^{๙๘}บ^{๙๙}ร^{๑๐๐}ร^{๑๐๑}ท^{๑๐๒}ก^{๑๐๓}ใน^{๑๐๔}เ^{๑๐๕}ก^{๑๐๖}ว^{๑๐๗}ย^{๑๐๘}น^{๑๐๙}น^{๑๑๐}น^{๑๑๑}.

นักคุ้ม

น^{๑๑๒}ก^{๑๑๓}แ^{๑๑๔}ก^{๑๑๕}ว^{๑๑๖}, ไ^{๑๑๗}ป^{๑๑๘}ก^{๑๑๙}ก^{๑๒๐}ข^{๑๒๑}ฉ^{๑๒๒}ย^{๑๒๓}พล^{๑๒๔}น^{๑๒๕}.

หลวงเมือง

เช^{๑๒๖}ญ^{๑๒๗}มา^{๑๒๘}ท^{๑๒๙}ว^{๑๓๐}ย^{๑๓๑}ก^{๑๓๒}น^{๑๓๓}อ^{๑๓๔}ย^{๑๓๕}า^{๑๓๖}ร^{๑๓๗}อ^{๑๓๘}ช^{๑๓๙}า^{๑๔๐}.

[หลวงเมืองกับนักแก้วเข้าโรง]

พระร่วง

ท^{๑๔๑}ว^{๑๔๒}เร^{๑๔๓}า^{๑๔๔}ต^{๑๔๕}อ^{๑๔๖}ง^{๑๔๗}ซ^{๑๔๘}อ^{๑๔๙}ซ^{๑๕๐}อ^{๑๕๑}บ^{๑๕๒}ค^{๑๕๓}ณ^{๑๕๔},
ท^{๑๕๕}ท^{๑๕๖}า^{๑๕๗}น^{๑๕๘}ก^{๑๕๙}า^{๑๖๐}ร^{๑๖๑}ญ^{๑๖๒}เร^{๑๖๓}า^{๑๖๔}ห^{๑๖๕}น^{๑๖๖}ก^{๑๖๗}ห^{๑๖๘}น^{๑๖๙}า^{๑๗๐}
ท^{๑๗๑}ว^{๑๗๒}ย^{๑๗๓}ว^{๑๗๔}า^{๑๗๕}แ^{๑๗๖}ต^{๑๗๗}ไ^{๑๗๘}น^{๑๗๙}แ^{๑๘๐}ต^{๑๘๑}ไ^{๑๘๒}ร^{๑๘๓}มา^{๑๘๔}
เค^{๑๘๕}ย^{๑๘๖}ต^{๑๘๗}อ^{๑๘๘}ง^{๑๘๙}ข^{๑๙๐}น^{๑๙๑}ฉ^{๑๙๒}า^{๑๙๓}ร^{๑๙๔}า^{๑๙๕}ไ^{๑๙๖}ป^{๑๙๗}่^{๑๙๘}ซ^{๑๙๙}เ^{๒๐๐}ง^{๒๐๑}.
ค^{๒๐๒}ร^{๒๐๓}า^{๒๐๔}ว^{๒๐๕}น^{๒๐๖}พ^{๒๐๗}ว^{๒๐๘}ก^{๒๐๙}ท^{๒๑๐}า^{๒๑๑}น^{๒๑๒}จะ^{๒๑๓}ข^{๒๑๔}น^{๒๑๕}แท^{๒๑๖}น^{๒๑๗},
เร^{๒๑๘}า^{๒๑๙}แ^{๒๒๐}ส^{๒๒๑}น^{๒๒๒}ย^{๒๒๓}ิน^{๒๒๔}ดี^{๒๒๕} !

นักคุ้ม

ท^{๒๒๖}า^{๒๒๗}น^{๒๒๘}น^{๒๒๙}เ^{๒๓๐}ก^{๒๓๑}ง^{๒๓๒}
ก^{๒๓๓}ว^{๒๓๔}า^{๒๓๕}พ^{๒๓๖}่^{๒๓๗}อ^{๒๓๘}เม^{๒๓๙}อ^{๒๔๐}ง^{๒๔๑}ไ^{๒๔๒}ท^{๒๔๓}อ^{๒๔๔}ย^{๒๔๕}ใน^{๒๔๖}เ^{๒๔๗}ม^{๒๔๘}อ^{๒๔๙}ง^{๒๕๐}เพ^{๒๕๑}ร^{๒๕๒}ง^{๒๕๓},
ไ^{๒๕๔}ม่^{๒๕๕}ย^{๒๕๖}า^{๒๕๗}เ^{๒๕๘}ย^{๒๕๙}ง^{๒๖๐}ย^{๒๖๑}่น^{๒๖๒}ย^{๒๖๓}่^{๒๖๔}อ^{๒๖๕}ไ^{๒๖๖}พ^{๒๖๗}ย^{๒๖๘}ภ^{๒๖๙}ย^{๒๗๐}.

พระร่วง

เร^{๒๗๑}า^{๒๗๒}มี^{๒๗๓}ไ^{๒๗๔}ต^{๒๗๕}ไ^{๒๗๖}ท^{๒๗๗}ำ^{๒๗๘}ผ^{๒๗๙}ิ^{๒๘๐}ค^{๒๘๑}ค^{๒๘๒}ิ^{๒๘๓}ร^{๒๘๔}า^{๒๘๕}ย^{๒๘๖},
จะ^{๒๘๗}ต^{๒๘๘}อ^{๒๘๙}ง^{๒๙๐}เ^{๒๙๑}ร^{๒๙๒}ง^{๒๙๓}อ^{๒๙๔}น^{๒๙๕}ต^{๒๙๖}ร^{๒๙๗}า^{๒๙๘}ย^{๒๙๙}แ^{๓๐๐}ต^{๓๐๑}เ^{๓๐๒}น^{๓๐๓}ไ^{๓๐๔}น^{๓๐๕} ?

นักคุ้ม

อ^{๓๐๖}น^{๓๐๗}ท^{๓๐๘}ค^{๓๐๙}ค^{๓๑๐}บ^{๓๑๑}ค^{๓๑๒}เ^{๓๑๓}ย^{๓๑๔}เ^{๓๑๕}ย^{๓๑๖}ง^{๓๑๗}เล^{๓๑๘}ย^{๓๑๙}ง^{๓๒๐}ว^{๓๒๑}น^{๓๒๒}ย^{๓๒๓},

เพื่อจะไม่ส่งส่วยคราวนี้
เป็นพยานว่ากษัตริย์จะแข็งขัน
ผ่านงานภาพพระทรงศรัณ;
ฉะนันไซร์—

พระร่วง

ฉันใดกล่าวถึงนี้ ?

เราไต่หาวิธีมาตามใจ,
มิได้มีทานทกขัตติยชา.
จะพลเจกสัตตัญญาหรือไฉน ?
ถ้าจะค้นวาทาสัตตัญญาไว้,
ก็ขอให้รู้ตรง ๆ ingsว่ามา.

[หลวงเมืองกับนักแก้วกลับออกมา;
หลวงวัง หลวงนามาด้วย.]

หลวงเมือง

อนนายรรทุกแล้วพร้อม,
ทุกชะลอมพร้อมพร้อมเหมือนคังว่า
พอเติมสียเล่มนันทะยวนา. [ถามนักแก้ว]
ถูกหรือไม่เสนา ?

นักแก้ว

ถูกเช่นนั้น.

นักคุ้ม

[พูดรำพึง] ตัวกูครานเสียทีพลาก,
เพราะประมาทพระร่วง, ทรวงแทยลัน !

เสียใจ, เสียรักศุภครัน;

แต่ไ้ล้นวาจากจำใจ.

จะคนคากเสียเกียรตยศ,

ผกพจนชาวไทยจะตไ้.

[พูดกับพระร่วง] ทูก่อนพระร่วงขัญญาไว,
เรารับขนน้ำไปตามสัญญา.

[นักคุ้มกับนักแก้วเข้าโรง]

หลวงเมือง

พวกขอมครานเสียที่เรา !

โกรธไม่เขา.

หลวงวัง

บ่นกราวราวกับบ้า !

หลวงคลัง

ไพร่ขอมกูจะลอมกันท้วนหน้า,

จนพวกนายโกรธามากมาย.

พระร่วง

จริงอยู่เช่นว่า, ณ คราน;

เราไ้เปรียบเติมทสมมุ่งหมาย;

แต่อย่าประมาทชาติขอมร้าย,

เขยอ้ายคงคิดมาแก้แค้น.

ก่อนไปชาวไทยจำจะต้อง

คคของกนเมืองทหวงแหน,

หาไม่ขอมจะกระหน่ำย่าแค้น

และทำความค้ำแค้นทั่วไป.

ละไว้จำเป็นจะต้องคิด

หาสัมพันธมิตรเมืองใหญ่;

จำเราจะต้องทุกไป

ชักชวนสุโขทัยเป็นไมตรี.

ท่านทั้งหลายจะเห็นประการใด?

หลวงเมือง

ชาวไทยต้องเตรียม !

หลวงวัง

อย่างเต็มที่ !

หลวงนา

ควรเริ่มรวมฉันทาล

แต่ทุกคนยังเรื่อย ๆ ไป.

พระร่วง

ถูกแล้ว. จำต้องหาเสียบ

ไว้ให้พอเพียง, เป็นข้อใหญ่.

แต่ทุกคนเราควรจะไป

สังหารขอมให้ถูกตำรา.

แล้วจึงค่อยกลับมาประชุม,

ชุมนุมกันเพื่อปรึกษา

กิจการงานร่างสารา

ลักษณะถึงกรุงสุโขทัย.

[พระร่วงและกรมการพากันเข้าโรง]

ตอนที่ ๓

ฉาก : ท้องพระโรงในวัง, นครธม. มีพระแท่นที่ประทับ
ตั้งทิศฉากแผ่นหลัง, มีเศวตฉัตรเป็นรูปร่มสีขาว มีระยาย
ชลีบทอง ๓ ชั้น (ไม่ใช่ร่ม ๓ คันซ้อนกันห้ามไต่, ต้องทำ
เป็นร่มคันเดียวแต่ระยาย ๓ ชั้น)

[เมื่อเปิดฉาก, ท้าวพันธุมนนังอยู่บนพระแท่น, และ
พญาเดโช กับขุนนางหมอบเฝ้าอยู่พร้อมตามที่แล้ว.
เสียงดนตรีองกับมโหระทึก. ขุนนางถวายบังคม.]

ท้าวพันธุม ราชการมีเหตุอะไรอย่าง ?
 ะ
 ทงกลางพระนครเวียงใหญ่,
 และในชนบททงหลายไซ้,
 มีอะไรจงแถลงแจ้งคค.

มหาตไทย ขอเคชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
 บงกษมาศปกเกล้าเกศ,
 ราชการมหาทไทยในวณ
 ปุไคมกรายทูลพระกรุณา

กลาโหม ขอเกะฉ่าละของอุลพระบาท

ท้าวพันธุ

นักรัศมี

บงกชมาศปกเกล้าเกศา,
 ทวยนักรัศมีสุวรรณเสนา
 ช่งไปสยบจจา ณ แดนไทย;
 กลับมาดงพระนครหลวง
 แฉลงปวงข้าวครวณอภัยใหญ่.
 เออ, อย่างไรหว่า, ว่ากระไร ?
 จงแฉลงเหตุไปอย่าไถนาน.
 ขอเคสชะฝาละของอุลพระบาท
 บงกชมาศปกเกล้าเกษมคานต์,
 ข้าพระบาทขอกราบทูลการณ
 ผิดพลั้งขอประทานช่งอภัย.
 ไต่บินข่าวลือระบอมา,
 ว่าพระร่วงพ่อเมืองฝัใหญ่
 ผิดครอบครองละไว้นั้นไชร,
 ชาวไทยนิยมขารมี.
 ชาวไทยรักใคร่พระร่วงนักรั
 ชวนชักเชอถอยอย่างเต็มท;
 จนเขาว่าวาจากัสถิ,

พอวจเอนล้นพลนัสมปอง.

ชาวไทยเข้าไปสู่ละโว้

มากอกไข, เลาลอระบอของ

ว่าพระร่วงมีบุญเรืองรอง,

และคิปปองจะกู้คณาไทย.

ท้าวพันธุ

กราพญาเทโห,

ท่านเห็นเหตุอะไรหรือ! ใดน ?

จะควรคิปปายฉนใด ?

คักไฟคณลมจงจะคิ.

เดโห

ขอเกชะมาละของฉลพระบาท

บงกชมาคักปกเกล้าเกศ;

อนชาวนักสุวรรณเสน

บงคมทลศรานเบนชาวลอ.

จะมีพยานหลักฐานมน

หรือ! ใดน ? นักสุวรรณ. มีเลหรือ ?

นักสุวรรณ

หาไม่; ข้าใดแต่ชาวลอ

ระบอถงขอบเขตไทย.

เดโห

ถากระนนกยงมีบงควร

ทจะทวนนำทูลแถลงไข;
 ถ้าแม่ฉนลานทำการไป,
 ชาวไทยจะเยาะเย้ยกราว,
 ว่าเรายังพึ่งไม่สรรพ
 กจยมาตนตาชาว;
 จะเลยกระเทืองเรองราว,
 ลอดาวมากไปไม่เข้การ.
 อันปวงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
 เกรงพระเดชณรินทรมหาศาล,
 ขยาดพระฤทธิไกรชัยชาญ
 อนเทยมฤทภูมิฉนวนเทวินทร์.
 พระเดชพระจอมจอมไชร,
 แล่ไกลไปรอบขอบเขตสน;
 ญวนลาวชาวไทยในแดนดิน
 โอนอินทรี้นขอภินัน.

[นักลุ่มออก. คลานเข้าไปถวายบังคม
 แล้วหมอบก้มหน้า]

ท้าวพันธุ

เอะ, นั่นเป็นอะไร, นายทหาร,

มากราขกรานกัมน้ำกาขาสัน ?

มีเหตุเภทภัยอย่างไรงัน ?

เส้นคนขยนิงเลามา.

นักคุ่ม

ขอเคชะผ้าละอองอุลพระบาท

ขงกชมาคปกเกล้าเกศา,

ข้าพระบาทนักคุ่มเสนา

พึงกลับมาจากแคว้นแดนไทย.

ท่วยโปรตให้เป็นข้าหลวง

ไปทวงส่วยละไวเวียงใหญ่,

ข้ากลับเสียดพอเมืองไทย;

ไทยข่านไซร์ใหญ่หลวงนัก.

ท้าวพันธุม

มิงว่าเสียดทนอย่างไร ?

จงแถลงความไปให้ประจักษ์.

นักคุ่ม

พระร่วงปัญญาคินัก

แหลมหลักรทางจันรรจา.

เขาขอผ่อนผันการส่งส่วย,

ท่วยถอยวิงวอนอ่อนหนักหนา,

ว่าชาวละไวพารา

สยเวลาลำบากยากแค้น;
 เหตุด้วยพชพนธ ธิญาหาร
 ลวนกนการแห่งแลงเหลือแสน,
 จึงขอให้ชาชนนาแทน
 มายง้าวแทนพระนคร.
 ตูข้าเห็นว่าเขาลำบาก
 จึงอยากให้อบายฉนผ่อน,
 เพอมีให้ประชาชนรกร
 บ่นว่าเคอครอนจนเหลือทน.
 จึงกล่าววาทูขามเกวียนไป
 สยเล่ม, ฉนใดจึงจะชน
 น้ำไคเพียงพอ, ขอให้ตน
 เขาไคร่ครองเหตุผลตระหนักใจ.
 พระร่วงเชอกลบยอนคำ,
 วาถาจนาคเต็มทีไค
 บรรทุกในสยเล่มเกวียนไชร,
 ฉาจะรบ รือไฉนให้ตอบมา.
 ชาติคิไม่เห็นเขาจะอาฯ

สามารถทำได้เหมือนดังว่า;

จึงประนอมยอมราชสัญญา,

ว่าถ้าพระร่วงนั้นไซ้

สามารถจับน้าเท่าเก่า

เอาลงในสืบล้อมแก้วนี้ได้,

ข้าก็จะยอมพร้อมใจ

ขนน้าแทนให้คงจินดา.

เขากพลนเกณฑ์กันล้านชะลอม,

พรังพร้อมรวกเร็วเป็นหนักหนา,

ภายในนั้นไซ้เอาชนยา,

ชะลอมซึ่งธาราไว้โดยคาย.

ขำน้ำชะลอมของประหลาด

มายังฝ่าพระบาทเพื่อถวาย. [ยกชะลอมถวาย]

ชาวไทยจะดีเพราะมีนาย

เป็นยอดชายฉลาดสามารถนัก.

ท้าวพันธุ

ชอยกลอย! ก็ยังมีเคยเห็น

ของเช่นชะลอมนี้; เขากหนัก.

พอเมืองคนนคมีลักษณ

เป็นคนแหลมหลักขี้ปัญญาไว.
 อนตัวพอเมืองเรืองปัญญา
 มาด้วยหรือหว่า?

นักคุ้ม

หามิไ้.

ดูชาเสียบทพอเมืองไทย,
 สันวาจาไวเป็นมั่นคง
 ว่าถ้าแม่ฝ่ายเขานนกระทำ
 ไ้ดังคำ, จะยอมตามประสงค์;
 เขาก็ทำจริงไ้ดังใจจริง,
 ครนชาพระองค์จะคนคำ
 กเกรงเสียมเสียบเกยรตคณยอม,
 เขาจะพรอมตณนินทาต่ำ;
 ข้าไ้รัจจำใจต้องกระทำ
 ตามคำบอกมันปัญญาไว.
 อนจะเสียบสัจจาวาที่
 จะเสียบศรี, ชาวไทยจะติไ้.
 ไทยข้ามากลั่นเป็นพันไป,
 ไ้แต่ยอมรบพระอาญา.

ท้าวพันธุรม

ชอบกลอยู่! ตัวกูก็เห็นชอบ;
 ถูกระบอบ, คำสัจย์ควรรักษา.
 อย่างไรท่านเกโซ?

เกโซ

พระเจ้าข้า;

แต่ทว่ายังยกพร่องไป.
 ถึงจะยอมชนส่วยท่วยถอม
 ตามสัญญาเช่นนั้นก็ยอมได้;
 แต่ทว่านักคุ้มเหตุไฉน
 จึงมีไต่พาทว่ขอเมืองมา?
 อันผู้ทระนงองอาจ
 ขวักฉลากเช่นนมทวงท่า
 ทางจะก่อกำเรือบึงการ;
 ควรจะนำตัวมาสู้กรงไกร.
 ดูข้าได้คิดแล้วเช่นนั้น,
 แต่เกรงว่าสมุนผลันเหตุจะใหญ่;
 อันว่ากำลังพลไพร่
 มีไปก็เพียงหว่ารอยคน.

นักคุ้ม

ถ้าหากจะจับพ่อเมือง,
 ไทยเคืองจะกระหนาบเอาบั่น,
 เลิกกลายเป็นเหตุจลาจล,
 รอนถึงยุคขบถา.
 อันพระร่วงพ่อเมืองคนใหม่
 ชาวไทยนิยมเป็นหนักหนา,
 ถ้าจะปราบต้องยกแสนยา
 โยธาทพิใหญ่ไปจริง ๆ.

ท้าวพันธุ

ตามทนกสุวรรณเกลิงการณ,
 นักคุมเป็นพยานบนทุกสิ่ง;
 ไทยคนนบญญาจลาจลจริง ๆ,
 จะละทิ้งช้าไว้ไม่เป็นการ.
 ทูราพญาเตโช,
 อันพ่อเมืองละไว้แสนเหิมหาญ;
 เรานมบญญาธิการ
 ไม่มีใครเปรียบปานแต่เดิมมา.
 ยคนพระร่วงเมืองละไว้
 มีบญญาอีกไซ, ทั้งใจกล้า,

ไม่เกรงพระราชอาชญา,
 ที่ไว้ข้าจะทำรำคาญใจ.
 จะตง^๕คน^๕ชน^๕เป็นผู้^๕วิเศษ,
 ก่อเหตุกำ^๕เริบ^๕เดีย^๕ใหญ่.
 พญาเดโชชาญชัย
 จง^๕รีบ^๕ไป^๕กุม^๕ตัว^๕อ้าย^๕สำคัญ;
 พยายาม^๕จับ^๕เป็น^๕มา^๕ให้^๕กู,
 จะ^๕ไต่^๕กู่^๕หน้า^๕คน^๕ท^๕เก่ง^๕กัน;
 แม่ม^๕มน^๕ส^๕ึง^๕จ^๕าง^๕ช^๕วน,
 อย่า^๕ให้^๕มัน^๕คง^๕อยู่^๕กร^๕ำ^๕คา^๕ญ.

เดโช

ขอ^๕เค^๕ช^๕ะ^๕พ^๕ระ^๕กร^๕ุณ^๕า, ข้า^๕พ^๕ระ^๕เจ^๕้า
 น^๕อม^๕เก^๕ล^๕าร^๕บ^๕ร^๕า^๕ช^๕บ^๕ร^๕ร^๕ห^๕าร;
 อ^๕ัน^๕พ^๕ระ^๕ร^๕่วง^๕ช^๕ง^๕สา^๕ถ^๕ำ^๕มา^๕น^๕ย^๕,
 ไม่^๕เกร^๕ง^๕เค^๕ช^๕ผู้^๕ผ่าน^๕แผ่น^๕ไผ^๕ท.
 ข้า^๕จะ^๕ขอ^๕ร^๕ับ^๕อา^๕สา
 จ^๕ับ^๕พ^๕อ^๕เม^๕อง^๕มา^๕ให้^๕จ^๕ึง^๕ไต่;
 ถ^๕ำ^๕แม^๕ม^๕น^๕กล^๕า^๕ช^๕ิง^๕ช^๕ย,
 ข้า^๕จะ^๕ไม่^๕ไว้^๕ช^๕วน.

แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่,
ข้าไม่ขอคนสู่เขตขัณฑ์;
จะตามปองของผลาญสังหารมัน,
ให้ทรงธรรมสันเสียนพาลา.

ท้าวพันธุ

ท่านกล่าวอันชอบ, เราขอใจ;
ขอประสาทพรให้แก่ท่านว่า
ยามไปบารายพวกอหังการ
ชัยพาลาจงแพ้พ่ายฤทธิ์,
นั้นแน่พระแสงฝักทอง
ของเรามอบให้อาณาสัทธ,
จงถือไปปราบปรามข้าเจ้ามิตร
ให้เกรงฤทธิ์ชนขอมขอมวันทา.
[ยื่นดาบฝักทองให้เดโช]

เดโช

ข้าขอรับพระแสงคำแห่งฤทธิ์
ไว้ชดดวงเลอกยาลข้า;
ออกทงพระพรนา
ข้าขอน้อมคำนับไว้.
อนึ่งนักคัมภีร,

ขอประทานให้แก่ตัวใหม่;
 ขอให้เป็นที่พำนักไป
 สู่แดนวันแดนไทยในครุฑ.

ท้าวพันธุ

เอาเถิดตามใจไม่ขัดขวาง,
 เราวางใจท่านอย่างเต็มที.

เดโช

ถ้าการจะสำเร็จเสร็จก็
 ก็เพราะพระบารมีคุ้มครอง.
 ญวนลาวชาวไทยในโลกนี้
 ถึงจะมีฤทธากันเก่ง,
 ข้าพระบาทจะกระหน่ำให้ยำเียง
 เกรงอาณภาพพระทรงภพ.
 จะมุ่งใจไปแผ่พระเกียรติยศ
 ให้ปรากฏระบือลือตรลย,
 ให้มันขยี้เกรงกลัวทั่วพิภพ
 นอบนบอ่อนน้อมจอมไผท.

ท้าวพันธุ

เออ, เราเชื่อว่าท่านสามารถ
 เก่งกาจ, เป็นยอดทหารใหญ่;

ท่านจงสวัสดิ์มีชัย,
ปรายไทยเสร็จสิ้นสมจินทา.

[ท้าวพันชุมเสด็จจากราชอาสน์.
ประโคมตรึงอน และมโหระทึก;
ขุนนางถวายบังคมสามคาบ; ท้าว
พันชุมเข้าโรงแล้ว, ปิดม่าน.]

๗๘
องกที่ ๓

ตอนที่ ๑

ฉาก: หอนั่งในคัมพระร่วง, เมืองละโว้.
[เหมือนฉากองกที่ ๑.]

[พระร่วงนั่งอยู่บนเตียง, หลวงเมือง, หลวงวัง,
หลวงนา, และกรรมการอื่น ๆ นั่งอยู่กับพื้น.]

พระร่วง เรานวิตกด้วยกิจการ
 จึ่งเชิญท่านทั้งหลายมาปรึกษา;
 สุโขทัยได้ตอบสารา
 ว่าไม่สามารถผูกไมตรี,
 เพราะว่าชนหลวงประศวรหนัก
 ขอให้พักไว้ก่อน, ก็ควรที่;
 แต่เราได้ข่าวมาเวลานี้
 ว่าขอมฉานก็วงศ์ต.
 ราชกิจในกรุงสุโขทัย
 น่าจะรวนเรไปทั้งหมด;
 อันจะหวังกำลังมาเชยชด
 เห็นจะหมดที่หลวง ณ กรุงน.

นักคุมกลบเป็นครหลวง,
 คงแถลงเหตุปวงโดยถ้วนถี่;
 เมื่อชนขอมทราบเหตุทั้งปวงนี้,
 เห็นที่จะแค้นเป็นพันไป.
 บางทีระสังกาทพิ
 มาจับตัวเราก็คือได้.

หลวงเมือง

พวกข้าจะยอมได้ไฉน?

หลวงวัง

ยอมไม่ได้!

หลวงนา

เป็นไรก็เป็นกัน!

พระร่วง

จะต้านทานกำลังทัพขอม
 อันพรองพร้อมอาวุธแข็งขัน,
 ทงทหารเขาชาญเชิงประชัน
 จะสู้กันมีแต่แพ้กำลัง.

เพราะถึงแม้ว่าไทยเราใจกล้า,
 เพลงศาตราอาวุธไม่แข็งขลัง;
 อิกทั้งจำนวนคนพลกำลัง
 หรือก็ยังไม่เทียบทันศัตรู.
 ขอท่านอย่าเห็นเป็นเราขลาด,

หลวงเมือง

แต่ท^๑จะ^๒ประ^๓มา^๔ท^๕น^๖น^๗หม^๘น^๙อยู่^{๑๐};ขอ^๑ท^๒าน^๓ท^๔ง^๕ผ^๖อง^๗จ^๘ง^๙ท^{๑๐}ร^{๑๑}ของ^{๑๒}กู^{๑๓}.คุ^๑ซ^๒้า^๓ไ^๔ม่^๕ย^๖าก^๗ใ^๘ห^๙ี^{๑๐}พล^{๑๑}อย^{๑๒}ต^{๑๓}าย^{๑๔}.อัน^๑คุ^๒ซ^๓้า^๔ไ^๕ซ^๖ือ^๗ไ^๘ม่^๙ย^{๑๐}่อ^{๑๑}ท^{๑๒}อ^{๑๓}ท^๑่อ^๒พ^๓ว^๔ก^๕ศ^๖ต^๗ร^๘ท^๙ง^{๑๐}ห^{๑๑}ล^{๑๒}าย^{๑๓};ขอ^๑อา^๒สา^๓พ^๔อ^๕เจ^๖า^๗จ^๘น^๙ท^{๑๐}ัว^{๑๑}ต^{๑๒}าย^{๑๓}ย^๑อม^๒ถ^๓ว^๔าย^๕ช^๖ว^๗น^๘ฉ^๙น^{๑๐}พล^{๑๑}.เล^๑ือ^๒ค^๓เ^๔น^๕อ^๖ร^๗าง^๘ก^๙าย^{๑๐}ถ^{๑๑}ว^{๑๒}าย^{๑๓}ไ^{๑๔}ว^{๑๕}ภ^๑าย^๒ไ^๓ถ^๔ย^๕ค^๖ล^๗ย^๘ท^๙ศ^{๑๐}ร^{๑๑};ไ^๑ม่^๒ข^๓อ^๔ย^๕อม^๖ใ^๗ห^๘ข^๙อม^{๑๐}ชา^{๑๑}ค^{๑๒}ือ^{๑๓}ป^{๑๔}ริ^{๑๕}ย^{๑๖}มา^๑ย^๒้าย^๓เห^๔ย^๕ย^๖เ^๗ล^๘เ^๙น^{๑๐}เซ^{๑๑}น^{๑๒}เ^{๑๓}ก^{๑๔}ี^{๑๕}มา^{๑๖}!

หลวงวัง

อน^๑ง^๒ท^๓ะ^๔ร^๕บ^๖ของ^๗ค^๘ี^๙พ^{๑๐}อ^{๑๑}เจ^{๑๒}าเ^๑า^๒ไ^๓ป^๔เ^๕ห^๖ี^๗ม^๘อ^๙น^{๑๐}ห^{๑๑}น^{๑๒}ง^{๑๓}ท^{๑๔}า^{๑๕}สา^{๑๖},เ^๑เ^๒น^๓อ^๔น^๕ย^๖อม^๗ไ^๘ม่^๙ไ^{๑๐}่^{๑๑}, ไ^{๑๒}ค^{๑๓}ร^{๑๔}จ^{๑๕}ี^{๑๖}น^{๑๗}มา^{๑๘}พ^๑ว^๒ก^๓ซ^๔้า^๕จะ^๖ข^๗อ^๘ค^๙ือ^{๑๐}ค^{๑๑}จ^๑น^๒ก^๓ว^๔า^๕จะ^๖ห^๗ม^๘ค^๙ล^{๑๐}ม^{๑๑}ป^{๑๒}รา^{๑๓}ณ^{๑๔},ม^๑ิ^๒ไ^๓ห^๔ี^๕เ^๖ก^๗อ^๘ง^๙ร^{๑๐}ำ^{๑๑}ค^{๑๒}า^{๑๓}ณ^{๑๔}ย^{๑๕}ท^{๑๖}ศ^{๑๗}ร^{๑๘}!

หลวงนา

เกิดมาแล้วต้องตายวายชีวิ;

ขอตายเพราะภักดีต่อเจ้านาย!

พระร่วง

อนท่านภักดีต่อเราไซ้,

เราขอขบใจท่านทั้งหลาย;

อันแสงทองพร้อมจะยอมตาย,

มอบกายแก่เราเช่นนี้ไซ้.

ถ้าไม่มีปรารภนาพร้อมอยู่

จะต่อสู้, ตัวเราหาซึกไม่;

เราขอแต่เพียงอย่าชะล่าใจ

ยกไปสู้รบเขากลางเปล่ง.

พวกขอมพร้อมกำลังพล

เร่งรณศาตรากล้าแข่ง;

ควรเราจะคิดซ่อมกำแพง

ตกแต่งคูค่ายทั้งหลายไว้,

เผื่อว่าทัพขอมยกมา

จะไต่ยกทัพวามันไต่,

แล้วรีบส่งมาเร็วไป

ยังกรุงสุโขทัยธานี,

เมื่อสไชทยรว่าขอม
 มาลอมละไวบรศรี,
 บางที่จะส่งโยธ
 มาช่วยร้าวศัตรเรา;
 เพราะถาละไวเสยเมือง
 กอจจะระคายเคองไปถิงเขา,
 ขอมอาจุโจอมโรมรันเอา
 ผู้คนของเขาพลอยเทอตรอน.
 ๕
 ทชานเห็นชอบด้วย;
 ต้องช่วยกันแต่งเมืองมั่นคง,
 ถ้าหาไม้ศัทรยกจุร
 มาถิงนครจะเสยท.
 ๖
 ทช่าขอลาไปรบแต่ง
 ศุค้ายกำแพงบรศรี;
 จะจตแจ่งแบ่งปันหน้าท
 ควยคมชาวบรให้ทำงาน

[หลวงเมืองและกรมการกราบลา, แล้ว
 เข้าโรง.]

หลวงเมือง

พระร่วง

ดูเอาเถิด! ชาวไทยใจหาญชุก;

นก ๆ ก็แสนจะสงสาร,

จะต่อสู้พิชิตขอมชัยชาญ,

จะทนทานได้เพียงสักเท่าไร?

พวกเรามาแต่เพียงหยิบมิอ

หรือว่าจะทนกำลังได้;

ละโว้จะมีเภทภัย

ก็เพราะตัวกูไช้ร้ะนงคน.

เมื่อคิดเอาเปรียบแก่ข้าหลวง,

มิได้ทรงอุปวงเหตุผล

ให้ถนอ, อวดคิดระนงตน,

จนจะแลเห็นผลความระนง.

หมายหากำลังสุโขทัย,

ก็มีไ้สำเร็จสมประสงค์;

คิดก็แค่นใจตัวมิวแต่่ง

หลงคิดว่าคัมภีร์!

[นายมัน ปันยาว ออกมา, หน้าตาต้น,
เหลียวซ้ายแลขวา, แล้วกราบพระร่วง.]

เอะ, ออมน, ฉันทักทำหนาคณ?
 ถอบนกลวไครทำไมหว?

กเห็นแต่ไไหนแต่ไโรมา
 มงกลาสนคไไม่มกลว.
 ทตขารบมาในคราน,

นายมน

เพราะจงรกกักคคตอทูนหวิ;
 ทมานมิไซภยตว,
 พ้อเจ้าอย่ามัวตายใจ.

บคณพญาเตโช
 คุมทพิใหญ่โตหาน้อยไไม,
 จะมาจับพ้อเจ้าเอาไป
 ลงโทษทีในนครธม;
 เขาว่าคคคกคกขญเจ้า,
 จิงจะเอาประจานเสียให้สัสม,
 เพอคคการทไไทยใจนิยม;
 เปนลั่มจมนั่นแลวในคราน!

พระร่วง

มิงว่าพญาเตโช
 คุมทพิใหญ่โตตรงมาน,

เพื่อจะจับตัว^๕ไป^๖อัน
จริงหรือน?

นายมัน

พ่อเจ้าอย่าตายใจ.

ตามชายประเทศก็มี^๗พญา
เขาเล่า^๘ล่อน^๙ชา^{๑๐}เสียง^{๑๑}ยิ่งใหญ่;
เขารู้^{๑๒}ว่า^{๑๓}มี^{๑๔}พระ^{๑๕}ร่วง^{๑๖}ไช^{๑๗}ร
ลือ^{๑๘}ไกล^{๑๙}ไป^{๒๐}กะ^{๒๑}ทั้ง^{๒๒}ใน^{๒๓}วัง^{๒๔}รัตน^{๒๕}.
ชน^{๒๖}ขอม^{๒๗}ทรา^{๒๘}ว่า^{๒๙}พระ^{๓๐}ร่วง^{๓๑}เจ้า^{๓๒}
เป็น^{๓๓}ทูล^{๓๔}เกล้า^{๓๕}ของ^{๓๖}ไทย^{๓๗}แน่^{๓๘}ถนัด^{๓๙},
ทรง^{๔๐}อิ^{๔๑}ทธิ^{๔๒}ฤ^{๔๓}ท^{๔๔}ธา^{๔๕}สาร^{๔๖}พ^{๔๗}ัก.
พระ^{๔๘}ก^{๔๙}คำ^{๕๐}แห่ง^{๕๑}แรง^{๕๒}นัก.
ทั้ง^{๕๓}สติ^{๕๔}ปัญญา^{๕๕}สามารถ^{๕๖}
ฉลาด^{๕๗}มาก^{๕๘}อยู่^{๕๙}แสน^{๖๐}รู้^{๖๑}หลัก;
คิด^{๖๒}สาน^{๖๓}ชะ^{๖๔}ลอม^{๖๕}พิก^{๖๖}ถนัด^{๖๗},
ใช้^{๖๘}ตัก^{๖๙}น้ำ^{๗๐}ไว้^{๗๑}ไต่^{๗๒}กาย.
เขา^{๗๓}เกรง^{๗๔}จะ^{๗๕}เป็น^{๗๖}ผู้^{๗๗}วิ^{๗๘}เศษ^{๗๙},
ก่อ^{๘๐}เหตุ^{๘๑}กำ^{๘๒}ริบ^{๘๓}โดย^{๘๔}ง่าย;
ชน^{๘๕}ท^{๘๖}ง^{๘๗}ต่อ^{๘๘}ไป^{๘๙}ไม่^{๙๐}ทำ^{๙๑}ลาย

จะคิดร้ายเป็นกบฏสืบไป.
พลขุนขอมจึงมีบัญชา
ให้พญาเกไชยคุมทัพใหญ่,
มาจับตัวพ่อเจ้าเขาไป,
เหมือนตักไฟต้นลมให้ดับพลัน.

พวกขอมเขาเล่าให้รู้,
เป็นข่าวได้มาอย่างแม่นมั่น;

ข้าเจ้ากรับมาพลัน,
เพื่อแถลงข่าวณ ไทยทนต์.

อนขอทเกรงอยู่แลวัน,
ก็เป็นอนมมาถท;

อนพวกขอมยกมาในคราน
มุ่งเอาชีวิตรัก.

แมกจะอยู่ต่อท่าน,

พวกไทยใจหาญคงต่อสู้;

ไหนจะยอมพ่ายแพแก่ศัตรู,

ก็ยังอยู่คงประยุตต์สักกาลัง.

แต่ชาวไทยไม่ชำนาญการณรงค์,

เหลือ^๕ตระ^๕นง^๕ส^๕ซอม^๕กำ^๕ล้ง^๕ซล้ง;
 เหม^๕อน^๕แส^๕ร้ง^๕ให้^๕ไป^๕คาย^๕วาย^๕ชีว^๕ง,
 ก^๕จะ^๕ยัง^๕อยู่^๕ไช^๕ร^๕ไม่^๕เข้า^๕ที.
 จำ^๕จะ^๕หล^๕ก^๕เล^๕ยง^๕ไป
 ส^๕ู่^๕แคน^๕ส^๕ไ^๕ห^๕ทัย^๕กร^๕ง^๕ศ^๕รี;
 ขอม^๕ร^๕ว่า^๕ก^๕ู^๕ไ^๕กล^๕บ^๕ร,
 คง^๕จะ^๕ไม่^๕โ^๕ม^๕ค^๕ี่^๕ต่อ^๕ไป.

นายมัน

พ่อ^๕เจ้า^๕จะ^๕ค^๕ิ^๕ก^๕กล^๕อ^๕ย^๕าย
 อย่าง^๕อน^๕ไม่^๕ไ^๕ใด^๕ห^๕ร^๕อ^๕ไ^๕ฉ^๕น ?

พระร่วง

แม^๕ก^๕ู^๕คง^๕อยู่^๕ละ^๕ไว^๕ไ^๕ช^๕ร,
 เหม^๕อน^๕แส^๕ร้ง^๕พา^๕ชาว^๕ไทย^๕ให้^๕ย^๕่อ^๕ย^๕ย^๕.
 ค^๕ว^๕ม^๕ง^๕จ^๕ง^๕แส^๕ร้ง^๕ทำ^๕หล^๕ง
 เ^๕ก^๕เ^๕น^๕ต^๕ร^๕ง^๕เข้า^๕ไป^๕ให้^๕ขอม^๕จ^๕ย,
 แล^๕ว^๕จ^๕ง^๕เล^๕่า^๕ค^๕ว^๕าม^๕ไป^๕ให้^๕แม่^๕ท^๕พ^๕
 ป^๕ระ^๕ห^๕น^๕ง^๕ร^๕ย^๕ส^๕าร^๕ภ^๕า^๕พ^๕จ^๕ริง^๕ไ^๕จ;
 ว่า^๕ก^๕ู^๕ไ^๕รู้^๕ช^๕าว^๕ค^๕ร^๕ว,
 ส^๕ะ^๕ท^๕ก^๕ห^๕น^๕าว^๕เก^๕ร^๕ง^๕กล^๕ว^๕ห^๕าน^๕อ^๕ย^๕ไม่;
 จ^๕ริง^๕ร^๕ย^๕หล^๕ก^๕ล^๕ห^๕น^๕ไป

สู่แกนสุโขทัยธานี.

ขอมคงจะตามกูปไป,

คงจะไม่ช่วงชิงบุรีศรี;

ชาวละโว้ระไค้อยู่ก็,

ไม่ต้องบ่นบพลอยตาย.

นายมัน

ทูนหัว! ฉันไคไ้เช่นนี้?

พระร่วง

ถ้ากกกจึงทำเช่นกุกหมาข.

นายมัน

อนิจจา! พ่อเจ้ามุลนาย

จะไ้วอทวายน้อยคนเคี้ยว.

ที่ไ้ไหนขอมจะยอมไ้ชีวิตม?

มันร้ายกาจทารุณคนเคี้ยว.

พระร่วง

ถึงจะตายก็ตายแต่คนเคี้ยว;

กูกจะเทียวชอนเรน.

นายมัน

เห็นไม่พั่น!

มันคงจงล้าต๋อไปแน่,

สักระแณตามไ้ทุกแห่งหน.

ขอเชิญอยู่ท่ามกลางประชาชน,

ทั่วทุกคนช่วยกันประจัญต์
ต่อสู้ขอม.

พระร่วง

กยอมหาได้ไม่ !

เหมือนแสงฟ้าชาวไทยให้ขึ้นย;

เทโศยกมาในคราน

มีขรรธนาชัยแต่ตัวกู;

เหตุฉะนั้นเมื่อรักจา

ว่าตัวกูไซรมิไต่อยู่,

ขอมคงไม่ตเวียงกู,

คงจะรู้ตามหา—

นายมัน

อย่าตายใจ !

ข้าขอมจัญไรใจฉกาจ,

พยายามพ้อเจ้าหาน้อยไม่;

เทโศมันลั่นวาจาไว้

ว่าจะจับตัวไปให้นายมัน.

มันว่าจะจับไปเป็น ๆ;

ต่อเมื่อเห็นต่อสู้แข่งขัน

จึงจะเอาพลโหมโรมรัน.

พระร่วง

๒ ๕ ๔ ๓ ๒ ๑
 ฉะนั้นน้องตรงทุกคิก!
 ๒ ๓ ๔ ๕
 แม่กวนอยู่ ณ ทน,
 ๒ ๓ ๔ ๕
 อันละไวรศกคกตัก;
 กุต้องไป, ล่อให้ข่มขามิตร
 ตามคิกตัวกู.

นายมน

อย่าเป็นไร !

อนิจจา ! ทลเกล้าทูลหัว
ช่างไม่มั่นคงว.

พระร่วง

นกไม่ได!

๑๑. คนชาวละโว้เวียงไทย
 เหมือนลูกในไส้ทุกตน.
 แม่ก็ยังอยู่คงไม่ยอม
 ให้ขอมจับเป็นแม่นมั่น,
 ก็พลอยมอดม้วยไปด้วยกัน;
 คงทนเหมือนนกกลาญชวา.
 เพราะกรรปวงประชาว่าชีวิต,
 จึงไต่คืบหลักไปเสียดักว่า,
 เพื่อดูกเหตเภทภัยพาลา,

ขอมมีวรมรณาลำพังตน;
ขอเพียงให้เวียงละไว้ออก,
ให้ชาวเราปลอดภัยอีกหน.

นายมัน

ทูนหัวประเสริฐเลิศคน
จะขอยอมวายชนม์เสียไสร,
ยิ่งคิดยิ่งอนาจิต,
ยิ่งคิดยิ่งหมองแทบร้องไห้!
ทูนหัวจงอยู่ในหมู่ไทย,
พร้อมใจบริบรองบองกัน.

พระร่วง

อย่าชัก! คุณอนอดมันเอ๋ย,
มึงเคยรักก็เป็นแม่นมั่น;
จงทำตามคำบัญชาเนน
โศกพลัน, หาไม่เสียการ.

นายมัน

เมื่อทูนหัวบนยงคงความคิด,
ข้าจำจิตรับบรรหาร;
ข้าจะประพฤติกิจการ
ตามพจนานับญา.

พระร่วง

ได้แล้ว! ชนงมึงอย่าชวย

ขอความแพร่พรายไปนะหว่า

กูจะไปจักแรงแแต่่งกายา

ทำทเหมือนว่าประพาสไพร.

จะไปกับทนายคนสนิท,

เพื่่อมให้คนคึกสงสัย.

มึงรีบไปยังทัพขอมไว ๆ,

อย่าร่ำไร.

นายมัน

ดูข้าจะรีบจร. [ต่างคนต่างเข้าโรง]

ตอนที่ ๒

ฉาก: ลานหน้าคุ้มพระร่วง

[เหมือนตอนที่ ๒ องค์ที่ ๒]

[นายมัน บีนยาว เดินออกมา, ท่าทางเศร้า.]

นายมัน อนิจจา! พ่อเจ้าขุนหัว
ช่างยอมตัวฝักขี้ไม่ย่อหย่อน;
เพราะเธอรักประชาชนวาก
จะสู้จรู๋ตรงเข้าพังไพร.
หวังเอาตนเป็นประหนึ่งเหยื่อ
ล่อล่อขอมร้าย, มุ่งหมายให้
ติดตามตัวเธอเข้าไป
จนถึงสุโขทัยธานี;
คงนนพอเจ้าจะยอมม้วย
เพื่อช่วยละไว้บุรีศรี
ให้พ้นขอมระยำร้าย.
นายไหนจะมีเหมือนนายเรา?
แค้นใจอ้ายขอมสามานย์,
ทงสังสารพระร่วงทรวงเศร้า;

จะต้องตายเสียแม่แต่ยังเยาว์,
 ชาวละโว้คงเศร้าโศกครัน.
 ขอให้เทวสารักษ์
 ช่วยพิทักษ์พ่อเจ้าจอมขวัญ;
 อย่าให้ข้อมหายาหยามตามทัน,
 ขอมันมอควบเสียกลางไพร !

[พระร่วงออก, มีนายบุญกับนายมี
 สะพายย่ามและถือห่อผ้าตามมา. พระ
 ร่วงแต่งตัวอย่างจะไปเที่ยวป่า มีดาบ
 สะพายเฉียงบ่า, มีดเหน็บผ้าคาด,
 และถือธนู.]

พระร่วง

เอะ, ขอมัน, ฉันใดไม่รีบร้อน
 บทจรไปยังทัพใหญ่ ?
 รีบไปเถิดหนา, อย่าช้าไร;
 ต้องอย่าให้ทัพมาถึงธานี.
 หาไม้จะคลาตปรารณา,
 อย่าชักซารบเดินจงเต็มที;
 ออกเดินไว ๆ !

นายมี

ไปเดี๋ยวนี้.

ขอทนนหว่วสวสัสมชัย.
 จงพนภยทในแนวบ่า;
 ขอขอมจงอย่าตามทันไค้.
 จงชนะศัตรู!

พระร่วง

กุชชบใจ.

จงรีบไปเร็วเถิก.

นายมัน

ข้าขอลา! [ไหว้แล้วเข้าโรง]

พระร่วง

ถึงเวลาจำไป, ใจแทบขาด;
 เป็นกรรมจำคลาจากเคหา!
 โอ้! แสนสงสารมารดา
 ผู้สคเสน่หายอทรัก!
 อยู่หลังจะนั่งแท็กาสรวล,
 โหยหวนถึงลูกผูกสมัคร;
 แต่ไร ๆ ไม่เคยจะพ้นพิภตร.
 มาต้องหักใจร้างห่างไป.
 ครั้นจะไปกราบไหว้อำลา,
 กลียาคงเห็นขวไว้จงไค้;
 จำเป็นจริง ๆ ต้องทิ้งไป

เหมือนไม่รักใคร่โยคี.

ขอฝากเทวอารักษ์

ช่วยพิทักษ์มารตามารศรี;

ลูกต้องขอลาในครานี้,

ถ้าบุญมีคงไต่กลับมา !

[พูดกับทนาย] ข้าของเสียบียงอาหาร

พรังพร้อมทุกประการแล้วหรือหว่า ?

มีแล้วพร้อมสรรพ.

นายบุญ

พระร่วง

เช่นนั้นมา;

เราต้องรีบเข้าบ้าน ณ บัดนี้ [พระร่วงกับทนาย
เข้าโรง]

ตอนที ๓

ฉาก : ในกลางป่า, ที่ปากกองทัพขอม.

[มีนักสุวรรณกับทหารขอมนั่งกันอยู่เมื่อเปิดฉาก]

นักสุวรรณ พวกมึงอย่าว่านนักเลยหา;
 ไม่ช้าถึงละโว้บุรีศรี !
 ถึงแล้วเมื่อใดคงได้มี
 อาหารดี ๆ พอกินกัน;
 อกท้องผ่องยังเรือ
 กมมากเหลือเพื่อสัสมวล,
 คงได้ขี่ระโลมโฉมยพิน,
 ทั้งนอนกินอมหน้าสำราญใจ !
 ขอเพียงแต่ทนในระหว่าง
 เดินทางกันมาในป่าใหญ่;
 ผดออกสองวันเท่านั้นไซ้,
 คงจะได้ว่างทุกซั, สุขสำราญ.

ทหารที ๑ ส่วนข้าเจ้านะท่านจงไว้วางใจ, เพราะเคยมาเมือง
 ไทยแล้วหลายหน, เคยรู้จักผู้คนภาษาไทย,
 การต้อนรับของเขาไซ้แข็งแรงจริง ๆ! เขาจัดให้

ทุกสิ่งไม่แน่นอน, ให้ทั้งข่วงคามเงินและตามมี.
 ทหารที่ ๒ แต่คราวนี้เรามาไม่เหมือนหนกลิง; ครึ่งก่อน ๆ
 เรามาโดยไม่ตรี, แต่ครึ่งนี้จะมาจับพ่อเมือง,
 เขาจะไม่เคืองหรือไหน ?

ทหารที่ ๑ ก็ข้างเป็นไร ! ไทยจะเคืองไม่ต้อจวิตก, เพราะ
 เปรียบไปก็เหมือนลูกนกอยู่ในกำมือ จิกเรา
 หรือ ? — ขบออก, กรองปอดไปเท่านั้นเอง.

นักสุวรรณ นั่น, การจะขอทแยงส่วนตัวไซ้, ขอทแยง
 ก็ขอทแยงไปก็ไม่ว่า; แต่ขออย่าได้ประมาทชาติศัตรู.
 อันคนเฒ่าเหล่านี้คร่ำครวญไว้, ว่าไม่ลืมหืมได้,
 อย่าขามคน; มิฉะนั้นจะขบชนเพราะประมาท.

ทหารที่ ๑ ชาวไทยไม่เก่งการสลักขานไค; พวกเราไปที่ไร
 เห็นแต่กล้วยฮ !

นักสุวรรณ ฮอ ! เวลาที่อนันไม่ได้มีนายตี่ ๆ; แต่เวลานี้มี
 พระร่วงเป็นพ่อเมือง, ขนชอลลือเลื่องว่าสามารถ
 ฉลาดนัก, ทั้งมีปัญญาแหลมหลัก, ชาวไทย
 นิยม.

ทหารที่ ๒ จึ่งเงาซา, ไทยินเขาสมกันทั่วหน้า, ว่าเมตตา

กรรมาแก่คนทั้งหลาย; เขาว่าเหมือนพ่อมาก
กว่านาย, ไม่ตกัน; ทั้งดำรงเที่ยงธรรมสุจริต,
อีกเขาว่าวาจาสุทถิ, พูดอะไรเป็นนนั้น.

ทหารที่ ๑ เอะ, แล้วกัน, เพื่อนเรานั่นใด, มากบ่อง
พ่อเมืองไทยเป็นนนักหนา? หรือว่าจะโจทเจ้า
เข้าไปสวามีภักดี, จงรักเป็นขข้าพ่อเมืองละโว้?
คงมีบุญอีกไซละพ่อคุณเฮ้ย!

ทหารที่ ๒ ไม่ต้องเบาะเบ้าย! ข้าไค้ฟังเขา, ก็นำมาเล่าสู่
กันฟังกระนั้นแหละ; จะเชอชมเชออีกแล้วแต่ใจ.

[เสียงเอะอะในโรง, เหมือนคนไล่จับกัน.]

นักสุวรรณ เอะ, นั้นอะไร? เสียงเหมือนใครไล่จับกัน.

[นายมันวิ่งกระเรอกระร่าออกมา. พวก
ทหารขอมที่อยู่นอกโรงแล้ว, ก็ช่วย
กันจับไว้ได้.]

นักคุ้ม [พูดจากในโรง] จับให้มัน! อย่าให้มันหนีได้!
[ออกมา] อ้ายจัญไร! ไล่จับกันเสียแทบตาย

นายมัน โอ๊ย! ขอโทษเถิดนาย! นี่จะจับข้าเจ้าทำไม?
ข้าเจ้าไม่ได้ทำผิดอะไรเลยจนนิก.

(องก์ ๓ ท. ๓)

พระร่วง

๗๗

นักคุ้ม ทำไมจะไม่ผิด ! มึงบุกขึ้นเข้ามาเกินวัน, จะมึง
เข้ามาปลอมพลกรรมึงหว่า ?

นายมัน หามิไ้เจ้าข้า, ข้าเป็นชาวป่าชาวคง, เดินหลง
มิไ้จ้งใจเข้ามาในกองทัพ; เมื่อเจ้าประคุณสั่ง
ให้จับข้าเจ้าก็ตกประหม่า, จ้งวิ่งซูลมุนุ่นเหมือน
บ้าเพราะอารามตกใจ !

[เดโชออก คนอื่น ๆ ต่างนั่งลงและไหว้.]

เดโช เอะ ! นั่นใคร ?

นักคุ้ม คนไทยเจ้าข้า, วิ่งเข้ามาทูลทพ. ตูษาจ้งให้
จับเอาตัวไว้.

เดโช จะมาสับข่าวหรือไฉน ? อ้ายจัญไรจงตอบมา !

นายมัน [ทำเป็นกลัวตัวสั่น] เจ้าประคุณจงกรุณา,
ข้าเป็นสัตว์ผู้ยาก !

เดโช อย่าพูดมาก, เคยจะให้ตบปากด้วยกระลา ?

นายมัน โอ๊ย ! เจ้าประคุณกรุณา, ข้าไม่พูดอีกแล้ว !

เดโช ยังมีทนต์ก็ส่งเสียงแจ้ว ๆ แสนจะหนวกหู. อย่า
อำพรางจงตอบทุกสิ่งไป.

นายมัน พุทโธ ! จะตอบอย่างไรเล่าเจ้าข้า ? แตกกัน

ใต้เท้าว่า ข้าพคุณมาก, จะให้เอากระลาตยปาก
ข้าเจ้าจึงนง.

เดโช อ้ายนข้างล้านวนจริง ๆ. เอาเถิดกุกุฝากไว้. มึง
จงตอบคำไปถ้วนทุกสิ่ง, ตามความจริงอย่าอ้อ
อำพรางไว้; อนัฟลเมืองไทยละโว้พารา, ใต้
เตรียมการต่อสู้ไว้ข้างอย่างไร ?

นายมัน เจ้าประคุณ ! ลูกขอชีวิตไว้, จะบอกความโดย
จริงใจทุกสิ่งอัน. พระร่วงนนครนเมื่อใดทราบเหตุ,
ว่าทัพยกมาสู่ประเทศเขตแดนนี้, ก็เกรงกลัว
ขารมีหันเอาตัวรอดพ้น, รีบร่นจากละโว้
เข้าสู่ป่า. เจ้าประคุณกรุณาอย่าสงสัย; ใน
ละโว้ เวียงใหญ่ ไม่มี ใครได้ตระเตรียมการต่อสู้
อย่างใด ๆ เลย.

เดโช มึงว่าพระร่วงหนีไปจากละโว้แล้วละนั้นหรือวะ ?

นายมัน เจ้าข้า, หนีไปแล้ว.

เดโช มึงอย่ามาโกหกกุนะ ?

นายมัน พุทโธ ! โกหกอะไรใต้เจ้าข้า. ข้าเจ้าเกรง
อาญาเจ้าประคุณทูนหัว, จนใจไม่อยู่กับตัว

แล้วเจ้าขา.

เดโช ชาวละโว้ไม่มีใครรู้เห็นอะไรกันบ้างเลยหรือ ?

นายมัน ไม่รู้เลยเจ้าประคุณ. พระร่วงรีบหลักหนีไปมิให้
ใครรู้เลย.

เดโช ก้มทำไม้อะไร ?

นายมัน ข้าเจ้าเป็นพรานป่า, ไม่ใช่คนในบ้านเมือง; พอ
รู้เรื่องทัพของเจ้าประคุณยกมา, ข้าเจ้าก็รีบ
เข้าไปหาพระร่วงเล่าความให้. พ่อเมืองตกใจ
รีบหนี, และตัวข้าเองก็รีบลงเขาป่า; ก็
เป็นกรรมเวร พ้นเขยไถนเข้ามาประชิดพบกองทัพ,
เขาก็จับเอาตัวมา. เป็นความจริงเท่านั้นแหละ
เจ้าประคุณ.

เดโช [พูดอย่างเหม็นประมาท] อ้อ ! อ้ายร่วงผู้
วิเศษมันก๊วกชลาภปานฉะนี้แหละ ! แล้วมันยังจะ
แค้นคิดการ, กำเรียบเสี้ยนไม้เกรงพระราช-
อาญา. สัจชาติคนไทยมันกล้าสู้แต่กระต่าย
ก็ไม่ได้ !

นายมัน [โกรธ, พูดหลุดปากออกมา.] เสือนอน

ก็ว่ากลัว, ไม่รู้ตัวว่าแกลงนั่ง, เห็นไม่เอาจริง
ละก็—

เดโช มึงว่ากระไรหว่า ?

นายมัน [รู้สำนึก, แกลงทำก๊วอย่างเดิม.] หามิได้
เจ้าประคุณทูนหัว ! ข้าเจ้าเผลอตบ่นข้าตาม
ประสาพรานไพร; จิตใจไปมัวพะวงอยู่ที่ตรง
เสื่อสึง, ทชาก็ยังไว้ทหนึ่งแล้วยังไม่ตาย
มันแกลงนอนนิ่งไม่ตึงกายจน อ้ายลูกนัยมันเดิน-
เลื้อ, วังชนเชื้อเข้าไปให้อ้ายไคร่งมันตะครุบ
ยบเทียบเลื้อกโซมตัว !

เดโช อ้าย น มาเป็น ข้าเฒ่า มัวแต่ ในการ ยิ่งเลื้อ ยิ่ง สาง
อะไรกัน ? กูอยากจะได้รู้ว่าอ้ายพ่อเมืองคนสำคัญ
นะมันไปแห่งหนตำบลใด ?

นายมัน พระร่วงท่านว่าจะหนีไปสุโขทัยนอกโน้นนะเจ้าขา.

เดโช แน่หรือหว่า ?

นายมัน ข้าเจ้าได้ยินท่านกล่าวฉะนั้น.

เดโช นักคุ่ม, เจ้าเคยได้เห็นหน้า
พรานฆ่าฟันบางหรือไม่ ?

(องก์ ๓ ค. ๓)

พระร่วง

๘๑

นักคุ้ม

ไม่เคยเห็น.

เดโช

เช่นนั้นกูเขาใจ!

เดิมสงสัยว่าจะสร้างแปลงมา.

เมื่อมาทราบข่าวราวเรื่อง

ว่าพอเมืองหนแล้วฉะฉาน,

ต้องเปลี่ยนแปลงความคิดเดิมมา

ไม่ยกไปพาราเวียงไทย.

อันว่าละโว้ธานี

จะโจมตีเมื่อใดคงได้,

จริงไหมเล่า?

นักคุ้ม

ข้าเจ้านเข้าใจ

ว่าเขาคงจะไ้เตรียมการ

ป้องกันรักษาพาราข้าง.

เดโช

แต่ท่าทางชาวไทยใจไม่หาญ;

เมื่อข้าทวนาบรวงฝักการ

คงไม่หาญรบรอก่อ.

เห็นอย่างไร?

นักคุ้ม

ใจข้ายังสงสัย,
 เพราะเมื่อไปละโว้เร็ว ๆ น
 สังกะเห็นกรยาทำท
 ของชาวไทยมีความคึกคัก.
 ไม่เรี่ยรายร้อยเจ้าเหมือนเช่นเดิม,
 ดูเหมือนเริ่มเริ่มฮึกฮัก;
 น่าสงสัย—

เดโช

เห็นไม่กระไรนัก,
 คงคึกคักเพราะอายุร่วงมนยง.
 เมื่อหัวหนาเลียงลั่นแล้วไซ้
 ษะรอยไทยจะวายคลายความหลง,
 น่าจะสนเหิมหาญการทะนง.
 แล้วและคงระยอຍต่อไป.
 ล้าคณอยู่ทวอายุพอเมือง
 มั่นจะก่อกระเดื่องชนอกใต้;
 แต่อายุร่วงหล่นไป
 สักแสนโชทัยอัน,
 ษะอยู่ภายนอกอาณาจักร;

จะฮักฮักทะบึงไปดังท,
 สุกโขทัยกำลังสะพรังค,
 จะต่อตีระทมไม่สนใจ.
 จำนวนพลโยธามาครอง
 จะมีมาเพียงพอกหาไม่;
 อันจะคิดละโว้พอเพียงไท,
 แต่จะตีสุโขทัยเห็นยากนัก.
 จำจะศึกชิงชญา
 ลอยล้างทำลายปรบักษ์;
 กูจะลอคคอกไปมิให้พัก,
 ลอยลักสังหารผลาญชีวา.

นักคุ้ม

อันเจ้าพระคุณจะศึกไป
 โดยลำพังนั้นไซร้, ข้าเกรงว่า
 ถ้าแม่พลอยพลาลงคงมรณา,
 พวกข้าจะพลอยเกอกรอน.
 ไปรดคำนึงจงค.

เดโช

ครานไซร้

กูคงใจแน่นมนไม่ผันผวน.

ภูไททูลแด่องค์พระภูธร
 ว่าจะจับสัตว์โดยฉวยพลัน;
 แม้ว่าจะร่วงรังยังคงอยู่
 ภูไม่ขอคนสู่เขตขณทั,
 จะตามปองของผลาญสังหารมัน,
 ให้ทรงธรรมสนเสียนพาลา.
 ฉะนั้นแม้ภูไม่ไปตามทิศ,
 ก็ระฝีกคำทูล, ภูขายหน้า;
 อันตรายใด ๆ ไม่นำพา,
 ต้องรักษาวาทิตทุกไว้
 ฉะนั้นขอแรง, นนกันคุม,
 ให้เจ้าอยู่ควบคุมทัพใหญ่,
 ตัวภูจะปลอมแปลงไป
 กระทั่งสัโขทัยธานี.
 จะแต่งกายให้เหมือนคนไทย,
 เล็ดลอดคอกไปสมถวิล,
 ลลนเหมือนนกยูงกาคิน;
 คงจะไต่เสวจรังจิงจินดา.

(องค์ ๓ ท. ๓)

พระร่วง

๘๕

ตัวเจ้าจงคุมพลไกร
พักแรมอยู่ในแนวป่า,
เมื่อภูเสร์จกจะกลับมา
นำโยธาทัพกลับนคร. [เข้าโรง]

องกัท ๔

ตอนที่ ๑

ฉาก : เหมือนตอนที่ ๓ องกัท ๓.

[เป็นเวลากลางคืน. มีทหารขอมนอนหลับอยู่หลายคน, แต่ที่กลางโรงมีนายมันนั่งทอดเข่าอยู่, กับมีทหารขอมอีก ๒ คน นั่งเล่นควดกันอยู่.]

นายมัน [พูดรำพึง] โอ้อือนิจานายของกู!

ข้าศักรใจฉกรรจ์ไม่แพ้คนอื่น;

มันโทโสโมหิณห์มาพ่นพอน,

เร่งร้อนรีบไป, อ้ายพาลา!

เมื่อขายนเตโชมันแปลงกาย

ให้ละม้ายเหมือนไทยเช่นว่า,

เลือกสรรอาวุธศาสตรา

ซ่อนในกายาเรียบร้อย,

มันออกส่าห้มันเกล้าเผ้าม

อย่างไทยนิยมใช้สอย;

แล้วรบเลียวลัดสะกตรอย,

ไต่ค้อยติดตามพระร่วงไป.

ส่วนกันแทบตาลโทโส,

แต่ทำไฉนเพื่อตักความสงสัย;

สู่สงี่ยมเจียมตนงไว,

แต่ใจคลั่งคลุ้มกลุ้มจริง ๆ!

อ้ายพญาเศโหมันยังอา

สยประมาทชาวไทยก็ยอมนิ่ง;

แต่ครานแม่ไม้ไหวคิง,

เหมือนทอกลึงมุลนายให้ว้ายชนม.

คอยมองหาช่องจะแหกกล้อม,

รอให้ข้อมนอนหลับทุกแห่งหน;

ต้องคิดเล่ห์กลคืบหน้าจากรพ;

จะลองไล่ไล่ให้กลดลือก.

[นายมันแกลัง ทำคราง และ สั่น สะท้อน,
จนทหารขอมที่ตนอยู่นั้นเหลียวมาเห็น.]

ทหารที่ ๑ เขย, พรานไพร, มึงเป็นอะไรไปหรือหา?

นายมัน เต็มท, หนานักเพอน! ทำไมเพอนไม่กองไฟ
ชนผิงกันย่างเล่า?

ทหารที่ ๒ นายเขาห้ามไม่ให้กองไฟ; เขาว่าพวกไทยผ่าน

ไปมาจะรู้เข้าว่าเราคงอยู่ที่ไหน.

นายมัน อะไร, เพื่อน! ทนกกกลางไพรใกล้บ้านผู้
เรือนคน; ใครมันจะสับคนมาในกลางป่ากลาง
ดงในเวลานี้? ไม่มีใครมากอกเพื่อน.

ทหารที่ ๑ จริงอยู่, แต่นายสั่งว่าไม่ให้กองไฟ—

นายมัน เป็นไรไป? นายท่านก็หลับแล้ว. กองแต่
ข้อม ๆ พอผิงกันสามคนเท่านั้นก็แล้วกัน; แสง
มันจะสว่างไปสักปานใดเทียว.

ทหารที่ ๒ จริงนะ, พรานเขาว่าถูก. นายท่านนอนในเพิง
ที่พวกท่านจะรู้จักหนาวะไร. เรานอนสักระยะ
ตากน้ำค้าง, หนาวจนครางสนั่นพระทัยกันดง
กราว ๆ. หรือเพื่อนไม่หนาว?

ทหารที่ ๑ ก็หนาวเหมือนกัน.

ทหารที่ ๒ ถ้าเช่นนั้นกองไฟขณผิงกันดีกว่า.

นายมัน ข้าจะไปหาไม้มาไฟ. [ลุกขึ้น, แต่ทหารที่ ๑
ยึดไว้.]

ทหารที่ ๑ ไม่ต้องไป! นายเขาสั่งไว้ว่าไม่ให้เคลื่อนไหว.
[พูดกับทหารที่ ๒] มึงไปหาไม้มา; พนม

ที่ทางเตาหงษ์ขาว.

ทหารที่ ๒ ข้าแล้ว; ข้าจะไปเอามาอย่าอื่นใจ. [เข้าโรง]

นายมัน พกไธ่ยานนเห็นอย่างไร, สดสัยข้าเลยจริง ๆ.

ทหารที่ ๑ ไม่ใช่ได้สวะ, เพื่อนวงเรวนัก? แต่เมื่อเชานยัง
ต้องไล่จับกันจนเหนื่อย!

นายมัน เอาเถิด, คราวนี้ข้าสัญญาว่าไม่หนี.

ทหารที่ ๑ ดีแล้ว! นั่งอยู่กับทกแล้วกัน.

[ทหารที่ ๒ หอบไม่ออกมา, จึงช่วย
กันกองและจุดขึ้น.]

ทหารที่ ๒ เออเช่นนั้นคอยงชั่ว! เมอกนหรือสนระรวิวร
กัยจะเป็นไซ้. [ผิงไฟ] พรานไพร, ไฉนไม่
กระเถิบเข้ามา.

นายมัน เออเช่นนั้นน่า, ค่อยสบายหน่อย.

[กระเถิบเข้าไปผิงไฟ]

ทหารที่ ๑ คอยระวังอย่าให้ไฟไหม้มากนักนะ, จะเกิดความ.

นายมัน อย่าวิตก! ข้าจะพยายามคอยระวังให้. การ
ของไฟข้าสเป็นมือขวา, เพราะยามไปพักกลาง

ตกลงข้างข้างเป็นต้องกองไฟ. [ทำเป็นเขี่ยไฟ,
แต่ที่แท้ลอบเอายาสะกด, ซึ่งควักออกมา
จากย่าม, โรยลงไป.]

ทหารที่ ๑ อะ, นี่ไปเอาไม้ที่ไหนมา? ข้าก็กลิ่นไอมัน
ชอยกลิ่น,

ทหารที่ ๒ ไม่อะไรข้าก็ไม่รู้จัก, เห็นกองอยู่ช่วยเอามา.
นายมัน ไม่ในขามเจนนมกมันแก้กระดูกมันเอง.

ทหารที่ ๑ ออ! ฉะนั้นมันแล้วไป. [หยิบลูกดวด] มา
ควักกันใหม่เถิดเพื่อน.

ทหารที่ ๒ กติเหมือนกัน, แก้ววัง.
นายมัน เอาเถิด, เพื่อนทั้งสองอย่าเป็นห่วง, ควักกัน
ให้สบายใจ; ส่วนกองไฟนั้นข้าจะนั่งระวังเอง.

[ทหาร ๒ คน เล่นทอดดวดกัน. นาย
มันคอยดู พอเผด็อกก็เอายาสะกดโรย
ลงไปในกองไฟ, แล้วค่อยพัดควัน
ให้ไปทางทหารทั้งสอง; พอเห็นว่า
เขาจำเลื่องมากก็ทำเป็นเขี่ยไฟ, แต่
พอเหลียวไปที่โรยยาตลงอีก, และพัด

(องก์ ๓ ท. ๑)

พระร่วง

๙๑

ควันไปอีก. ทหารทั้งสองเริ่มหาคนละ
หอดสองหอด, และวิ่งไปทุกที่, จน
ในที่สุดล้มตัวลงนอนหลับไป. นายมัน
ไปลองเขย่าตัวดู, เห็นไม่ตื่นแล้ว, จึง
ถวยาอาวุธของตน.]

นายมัน

ข้าพพวกรับภัยมาถึงหัวละวะ! [ย่องเข้าโรงไป]

ตอนที่ ๒

ฉาก : ลานหน้าคุ้มพระร่วง. (อย่างที่ใช้ในองกต ๒
นั้นเอง.)

[หลวงเมือง, หลวงวัง, หลวงนา, เดินออกมา,]

หลวงเมือง คุณเกิดมาพากันนั่งเขลา,

ราวกับเต่าไม่รู้สาส์;

ไม่รู้ว่พ่อเจ้าจากบุรี.

ทั้งนี้เราผิดเป็นพินไป!

หลวงวัง แตกเมื่อพ่อเจ้าทาส่งห้าม

มิให้ความแพร่งพรายขยายไซ,

เราจะล่องรู้เหตุใดอย่างไร?

หลวงเมือง ก็จริงอยู่; แต่ไหนจะนั่งกาย,

ปล่อยให้ข้อมค้อมตามพระร่วงเจ้า

และสั่งหารนายเราสมมาคหมาย?

เราตอ้งคิดคึกตามอายคนร้าย.

หลวงนา คงไม่ง่าย, เพราะมันนั้นแปลงไป.

นายมันว่ามนนแสนกล,

แปลงคนเหมือนไทยหาน้อยไม่,

อันจะเที่ยวค้นหาในป่าใหญ่,
ถ้าแม่ไม่ประสพพยาน
ก็ระเปลื้องกำลัง, ทนเมื่อน
ไม่ควรที่จะทง.

หลวงวัง

จริงของท่าน !

เพราะอาชชอมัญไรใจพาล
อาจะจู่มาฉลากลับเสียฉัญไป.

หลวงเมือง

จริงอยู่แล้ว; แต่อนทพวกเรา
จะทอดทิ้งพ่อเจ้าหาควรไม่.
จำจะต้องคิดติดตามไป;
ถึงมีไคยของกันไคยทนาการ,
ก็ขอแต่พอไคยแก่คน

แทนเจ้านายเราผู้ใจหาญ;
ขอแต่ให้ไคยมาอาชชามานย์ !

หลวงนา

ถูกละท่าน, แต่ต้องครองไว้ให้.
ทพชอมมาตงขงพล

อยู่ในไพรสณฑ์ไกล ๆ น,
ระยะทางวันเดียวจากบุรี;

เวลานกำลังชะล่าใจ.
 ถ้าหากเรารีบยกโยธี
 ไปในราตรีจนเข้าใกล้,
 บางทีจะมีเชิงชัย
 ชำระไต้.

หลวงวัง

จริงนา!

หลวงเมือง

ข้าก็ยอม,

เห็นความคิดของท่านแหลมหลัก
 คั่น! เราจะชำระยอม
 ก็ไต่แต่เมื่อนั่นไม่พร้อม;
 มรดกยอมจะเสียท.
 อนึ่งการแก้แค้นแทนเจ้านาย
 จะสมหมาย-

หลวงนา

แน่นอน! อย่างเต็มที่!

จะฆ่าไต่ทั้งทัพพวกอปรีย์.
 ตักว่าฆ่าเพียงอายตวันาย.
 อย่างไรท่าน?

หลวงวัง

ไต่การ! ข้าเห็นด้วย.

ขอเทวาทช่วยให้สัสมหมาย !

หลวงเมือง

แต่ควรจรจร^๕ร^๕ง^๕พ^๕ง^๕วิ^๕ป^๕ร^๕าย

ของแม่เจ้า. [เข้าไปทางในโรง] โฉมฉายเธอ
ลงมา.

[นางจันทน์ออก, มีสาวใช้ตามหลังมา
๒ หรือ ๓ คน, และนายมันมาด้วย,
กรมการ ๓ นายนั่งลงไหว้.]

นางจันทน์

้อหลวงเมือง, ร^๕ร^๕เ^๕ร^๕ง^๕ห^๕ร^๕อ^๕ไ^๕น?

หลวงเมือง

นายมันเขาเล่าให้แล้วเจ้าขา.

ขาทางหลายขอร^๕บ^๕อา^๕สา

ไปรบขอมพาลาค้วยฉิบไว.

นางจันทน์

ค^๕แล้ว, จ^๕ง^๕ร^๕บ^๕ไป^๕ร^๕ว^๕ม^๕พ^๕ล,

ผ^๕ค^๕น^๕ค^๕า^๕ร^๕า^๕อ^๕ย^๕า^๕ซ^๕า^๕ไ^๕;

อ^๕ัน^๕ท^๕ว^๕เร^๕า^๕เ^๕อ^๕ง^๕ก^๕จะ^๕ไป,

เพ^๕ร^๕า^๕ส^๕ก^๕แ^๕ส^๕น^๕แ^๕ค^๕ัน^๕ไ^๕จ^๕อ^๕าย^๕ศ^๕ค^๕ร^๕.

ค^๕ง^๕แ^๕ด^๕ไ^๕ร^๕ผ^๕ว^๕ท^๕ว^๕ผ^๕เ^๕ก^๕ย^๕ว,

จะ^๕แ^๕ล^๕แ^๕ล^๕ย^๕ว^๕ก^๕เ^๕น^๕แ^๕ด^๕ล^๕ก^๕อ^๕ย^๕;

เร^๕า^๕ไ^๕ม่^๕ย^๕อ^๕ม^๕ส^๕ย^๕ไ^๕ห^๕เ^๕ก^๕ศ^๕ค^๕ร^๕,

จะต่อสู้จนกว่าจะวายปราณ.
 หลวงเมือง ขอโทษเถิดเจ้าข้า, แต่ว่าเงิน
 ไม่จำเป็น

นางจันทน์ อย่าห้ามเราเลยท่าน !

เราจะยกไปสู้ศัตรูพาล;
 ถึงจะมีชัยชนะมานักตามที.
 หลวงวัง ไม่จำเป็นแท้ ๆ, แม่ทูลเกล้า,
 พวกข้าเราจะรบอย่างเต็มที่;
 ยอมตายถวายซึ่งชีวิต
 เป็นพล !

หลวงนา แน่แท้, อย่าสงกา !

นางจันทน์ เราเชื่อแน่ ! จริงแท้, จะแพ้ยอม
 คงไม่ยอม-ยอมตายเสียดีกว่า !
 และในการท่านห้ามเรา
 ก็คิดว่าเหล่าท่านภักดีแท้,
 เราขอใจ ! เราไซ้แม่เป็นหญิง
 ก็จะไม่อยู่ไหน ? ไม่ได้แน่ !
 เราเป็นไทยเชื้อชาตินักรบแท้,

อีกเป็นแม่พระร่วงพ่อเมืองไทย.

เมื่อยามลูกข้าไซ้ไรใกล้บุรี

ข้าจะไปแทนให้จงได้;

ชาวละโว้จะลำบากยากอย่างไร,

เราไซ้ขอลำบากยากเท่ากัน.

ประการหนึ่งลูกชายเราบิณฑ

จะร้ายได้อย่างไรไม่รู้มัน;

ถ้าแม้ว่าลูกชายวายชีวัน,

เราจะทนทุกข์นั้นได้ฉันใด.

เหตุฉะนั้นจะไปกับกองทัพ,

ซึ่งชัยไล่ขับประยุทธ์ใหญ่;

ให้อ้ายขอมอาธรรม์จัญไร

พ่ายแพ้ฝีมือไทยโดยพลัน.

หรือว่ามกรรมจำต้องพ่าย

ก็ขอตายพร้อมพวกพลชั้นนี้!

เมื่อแม่เจ้าตงใจไว้เช่นนั้น,

ฝ่ายดิฉันจะซัดได้ฉันใด?

นางจันทน์

ก็แล้ว! ถ้ากระนั้นจงรีบเร่ง

รวมพลเก่ง ๆ อย่าช้าไ้.

หลวงเมือง

อันพวกพหลพลไกร

ไม่ช้าจะพร้อมเต็มกำลัง.

นางจันทน์

อันพหลพลไทยนั้นใจกล้า,

แต่ว่าเพลงศาสตร์หาไม่แข่งขลัง;

อันจะยกเข้าโหมโรมกำลัง

ก็ยังไม่เหมาะแน้ไ้ไร.

ควรเราจะยกเดินค่อย ๆ,

ไปคอยอยู่ในป่าใหญ่

ใกล้ทัพพกพหลพลไกร

ของขอมนั้นไ้ไรและคอยที ;

จนถึงเวลาคักสังค,

พึงฉันทว่ามนั้พลเต็มที,

เราจึงค่อยโหมโจมตี

โดยพวกไพร่มีทันรู้,

เข้าใจหรือไม่?

หลวงเมือง

เข้าใจแล้ว.

(องค์ ๔ ค. ๒)

พระร่วง

๙๙

หลวงว้าง

อัน^๒อบายนางแก้ว^๒มาก^๒อยู่?
ค^๒ณ^๒ก^๒หนา! ทำ^๒ทาง^๒พว^๒ค^๒ค^๒ร^๒
ค^๒จะ^๒ช^๒ล^๒ม^๒น—

หลวงนา

คง^๒ว^๒น^๒จ^๒ิง!

นางจันทน์

ขอ^๒ท^๒าน^๒ก^๒ร^๒ม^๒ก^๒ว^๒ท^๒ง^๒ห^๒ล^๒า^๒
จ^๒ง^๒ทำ^๒ตาม^๒อ^๒บาย^๒ให้^๒พ^๒ร^๒ค^๒ม^๒พ^๒ร^๒ัง;
ส^๒่ว^๒น^๒เร^๒า^๒จะ^๒ค^๒อ^๒ย^๒อ^๒ย^๒ข^๒้าง^๒ห^๒ล^๒ัง
ค^๒อ^๒ย^๒ค^๒อ^๒น^๒ก^๒ำ^๒ล^๒ัง^๒ห^๒น^๒น^๒เข้า^๒ไป.
[ประนมมือ] เจ^๒้า^๒ป^๒ระ^๒ค^๒ุณ^๒! พ^๒ระ^๒ไ^๒ก^๒ร^๒ว^๒ท^๒นา,
อ^๒ภ^๒ิ^๒ท^๒ร^๒ม^๒ว^๒ร^๒ค^๒า^๒แ^๒ละ^๒ผ^๒ู^๒ไ^๒ห^๒ญ^๒
ท^๒ง^๒ท^๒ว^๒ย^๒เท^๒ว^๒า^๒ส^๒ร^๒า^๒ล^๒ิ^๒ย,
ขอ^๒ให้^๒ช^๒่วย^๒ค^๒ุ^๒ม^๒ภ^๒ิ^๒ย^๒พ^๒าล.
ขอ^๒ให้^๒ม^๒ี^๒ช^๒ย^๒ข^๒ำ^๒น^๒ะ
แ^๒ก^๒ะ^๒ข^๒อม^๒เก^๒ะ^๒ก^๒ะ^๒ห^๒ำ^๒ว^๒หา^๒ญ,
เพ^๒อ^๒ให้^๒ช^๒าว^๒ไ^๒ท^๒ย^๒ไ^๒ค^๒ั^๒ส^๒ร^๒า^๒ญ!
เหล^๒้า^๒ข^๒ำ^๒ส^๒ำ^๒ธ^๒ก^๒าร^๒ท^๒ว^๒ย^๒เ^๒เต็ม^๒ใจ. [ยกมือไหว้]
ข^๒ด^๒พ^๒ระ^๒ค^๒ุ^๒ณ^๒แ^๒ม่^๒เจ^๒้า^๒ป^๒ก^๒เก^๒ศ^๒
ช^๒่วย^๒ป^๒ระ^๒ม^๒ล^๒พ^๒ุ^๒น^๒เท^๒ช^๒ย^๒ิง^๒ไ^๒ห^๒ญ;

หลวงเมือง

ยามรบฮ้ายขอมจัญไร

ขอให้มันแพ้โดยพลัน !

หลวงวัง

ขอสิ่งซึ่งประสงค์จงสมฤทธิ !

หลวงนา

ขอพรจงลืบททุกสิ่งสรรพ !

นางจันทน์

อย่าช้า, จงรีบไปพลัน

เตรียมพวกพลชั้นฉัตรไว้. [ต่างคนเข้าโรง]

ตอนที่ ๓

ฉาก : ในป่าที่พิกัดพิชอม. (เหมือนก่อนนั้นเอง.)
[เป็นเวลากลางคืนดึกสงัด. ที่กลางโรงมโหรีทหารขอม
อยู่ยามคนหนึ่ง, ออกง่วงๆ อีกครู่หนึ่งนายมัน
ค่อยๆ ย่องออกมา, ต่อมมองดูอยู่, พอได้ที่จึงโดด
ไปแทงทหาร ขอมด้วย หอก ล้มลงโดย ไม่ทัน
ร้อง, แล้วชูหอกขึ้นเป็นสัญญาณ.]

เสียงไทย [ร้องโห่พร้อมกันในโรง] ไซโย! ไซโย! ละโว้,
ไซโย!

[เสียงเอะอะในโรง, เป็นเสียงโห่ร้อง
ปนกัน เสียงคนเรียกกัน. นักสุวรรณ
วิ่งออกมา, หน้าตาตื่น, มือถือดาบ.]

นักสุวรรณ ขอมตื่น! ขอมตื่น! ตื่นขึ้นเถิด!

เกิดความ! ศัตรูมาอยู่ใกล้!

เร็วๆ เข้าหา!

นายมัน อย่างนี้ไป!

หาไม่จะแทงเสียขืน.

นักสุวรรณ เอะ, เอะ! ใครหนอ? อ้อ, อ้ายพราน;

อ้ายตัวการ! พอกักรู้ว่าหนึ่,
ก็เสียใจที่มีไต่ผลาญชีว.

อ้ายตัวคี่, เขาเถิดกุกุฬากไว้!

เวลานคแต่ตัวกู

ต้องคุมพลต่อสู้, ถ้าหาไม่

มึงคงต้องม้วยด้วยทันใด;

กุกุฬากไว้! [วิ่งเข้าโรง]

นายมัน

ไม่ต้องให้รอ! [วิ่งตามนัก-

สุวรรณไป]

เสียงต่อสู้กันเองอยู่ในโรงครู่หนึ่ง, แล้ว
ทหารขอมกับชาวเมืองละโว้จึงออกมา
จากทางขวา, รบพุ่งกันพลาง; ไทย
รุก, ขอมสู้พลางถอยพลาง, ผ่านพ้น
โรงที่เล่นไป, จนเลยหายเข้าโรงทางข้าง
ซ้าย. เสียงอิงในโรงอีกครู่หนึ่ง, จึง
นักคุ้มกับนักแก้ว ออกมาจากทางขวา;
ทั้ง ๒ นายเสอผารุ่งรัง, และท่าทาง
เปลี่ย.]

(องก์ ๔ ท. ๓)

พระร่วง

๑๐๓

นักคุ้ม

สิ้นแรงสิ้นฤทธิ์, เพราะศึกพลาต;
เพราะประมาทชาวไทย.

นักแก้ว

ไม่พอที!

เราเรียนท่านแล้วหน่ว่าคราน
ชาวไทยอวดคึกขมมากนัก;
ท่านก็ไม่เชื่อถือ

นักคุ้ม

ฮือ, ฮ่าฮัด!

ท่านแม่ทัพผดถุนต์เห็นประจักษ์;
แต่ส่วนตัวเราเองก็ผดนัก,
ทมิฬไทพทกษรพยาการ.
ปล่อยให้ข้าศึกโจมตี
โดยมิรู้สกลตน.

นักแก้ว

พลทหาร

ตนชนงวเวยจึงเสียการ.

บัดนี้ท่านจะคิดฉันทใด?

นักคุ้ม

สิ้นศึก, สิ้นฤทธิ์จะต่อสู้;
เหลือทจะอยู่ต่อไปได้!
ถ้าเพื่อนเมตตาทาปราณไซร,

จงได้ช่วยพาตพณ์เสียทีนะ;

อย่าทิ้งไว้ให้ตกเป็นเชลย.

เฮนคุณเกิดเพื่อนเอ๋ย!

นักแก้ว

ไม่ควรท!

ถ้าแม่เพื่อนอยากตายวายชีวิ,

จงไปตายในทยทธนา;

จงเชอพงคาเทอน.

นักคุ่ม

เพื่อนพดก!

ควรทไปตายตายหนา.

เสียแรงเป็นทหารชาญคักดา,

ทอ้งไม่ยอมขายหน้า—สัยอมตาย!

[นักคุ่มนักแก้ววิ่งเข้าโรง]

[เสียงอะอะในโรง, แล้วขอมกับไทยรบติดพัน
ผ่านโรงจากขวาไปซ้ายอย่างเช่นก่อนอีกครั้งหนึ่ง,
แล้วเสียงไทยร้อง “ชโย!” ดังก้อง, แล้วนางจันทน์
กับบริวารจึงออกมาจากทางขวา, กรมการออกทาง
ซ้าย; กรมการต่างหน้าตาชนบาน. ไหว่นางจันทน์.]

นางจันทน์ อย่างไรท่าน?

(องก ๔ ต. ๓)

พระร่วง

๑๐๕

หลวงเมือง

กิจการคราน

สำเร็จอย่างคัลมตงหมาย !

ชาจคแรงแบ่งกำลังพลกาย

แยกย้ายกันเข้าโจมตี.

ต่างคนต่างหาญราญรุก.

ทุกตนรู้จักหนาท;

ขอมแผลอเหม่ออยู่ไม่รท,

กบนบยอยยบไปลยพลน.

นางจันทน์

ชอบใจถ้วนทั่วทุกทวคน,

คลอตทงพวกลพลแขงชน;

ขอมแพ้ววกไทยใจฉกรรจ,

ทพมนครานแตกกระจาย.

หลวงเมือง

แต่ว่าเตไซทวคน

มนเก่งกว่าขอมทงหลาย;

ทรายไคมันไชรยังไมตาย,

อันทรายไมพนทวยท.

ขาขอทรายลารบคลาไคล

ไปยังสุโขทัยกรุงศรี,
 พยายามตามจับอายอปรีย
 ก่อนที่ท้าวรายนายรัก.
 ทูชาจะไปกับนายมัน,
 กับจะสรรไพรพลคนสมัคร,
 เลือกล้วนชาวคชกษิก;
 ไม่ผ่อนพักจะไปในพรุ่งนี้.
 ตีแล้ว; ขอท่านจงไปรอด
 ไปรุ่งพลอด, เป็นสุขเกษมศรี;
 ตัวเราจะเฝ้าธานี.

นางจันทน์

หลวงเมือง

ขาขออัญชลกราบลา. [ต่างคนเข้าโรง]

องกต ๕

ฉาก : ลานวัดพระบรมธาตุ, เมืองสุโขทัย.

[พระร่วง, ผนวชเป็นภิกษุ กวาดลานวัดอยู่.]

พระร่วง

ชะรอยบุคคลหนหลัง

ยังตามชกเซบแก่คชา,

จึงไคเฒทางรอดคปลอกมา

กระตงมมหาาน.

ไต่เอาองชยพระอรหต

มากระพตพงอญเป็นสข;

ถงแมชอมตามมาถงทน,

บางทจะไมกลาทำราย;

เพราะเป็นชยานาสงฆ,

จะมาปลงชวินกนง่าย ๆ

ชาวบริคงเห็นเป็นโทษราย,

เหมอนทำลายคาสนาตถาคต

แต่คกถงเมืองละโว้, ไอรันจิต,

คกจะคค, วาษมูรเทอกรันนเมก

หรือจะรชคเพราะชอมมนยอมนก,

และมิวสะกตรอยก?

ถ้าหากมันยกเขาคเมออง

ก็จะน่าแค้นเคืองมากอยู่;

ชาวเวียงจะเห็นเป็นตวัก

จู่หนีเพราะขลาด! อนาคตใจ!

[เดโช, แต่งตัวแปลงเป็นไทย, คล้าย
นายมัน ออกมาเมียงมอง; เห็น
พระร่วงไม่รู้จักจึงไปนั่งลงยกมือไหวว.]

เดโช

ประทานไทย, โปรดด้วยเถิดเจ้าข้า,

ข้ามาหาพระร่วงผู้เป็นใหญ่;

ดูท่านเป็นคนไทย,

มาไกลจากละโว้ธานี.

ทราบว่าพ่อเมืองของข้าเจ้า

เขามาผนวชชย;

ตथाจึงรอกักต

หลวงทจะกราบยาทา.

แม้ว่าพระร่วงเชยปราน

บางทจะรวบไวเป็นชา;

ขอท่านจงไต่เมตตา,
จงโปรดช่วยพาข้าไป.

พระร่วง

[พูดรำพึง] เอะ! ชายน่าน่าหลากจิต,
ยิ่งคิดยิ่งออกสงสัย.

บุรุษ^๕นี้อาจตนว่าคนไทย,
แต่ไฉนพูดแปร่งแกว่งทำนอง?

ชะรอยขอมจะปลอมแปลงมา;

ท่วงท่า^๕ท่าออกจของทอง!

ต้องมีให้ขอมได้สัมผัส,

จำจะต้องซักเขื่อนเกลื่อนไว้ที.

[พูดกับเดโช] กัก่อนประสกคนขยัน,

ถ้าจะ^๕นั้นจงคอยอยู่^๕;

รูปจะเข้าไปในกฎ,

บางที่พระร่วงเธอจะมา. [เข้าโรง]

เดโช

ก็แล้วพระร่วง, มิ่งอวดดี

วามชงบุญวาสนา,

ไม่ยำเกรงพระราชอาชญา;

จะถึงอายุชัยในวันนั้น.

[นายบุญ, นายมี, กับศิษย์วัดหลายคน
พากันออกมา, นายบุญถือเชือกมา
เส้นหนึ่ง และนายมีกับศิษย์วัดอีก ๒ คน
ถือพลอง; นอกนั้นมือเปล่า]

นายบุญ

อายคนนี้ใช่ไหม?

นายมี

ใช่ละสิ! พวกเราล้อมไว้อย่าให้มันไปไหน!

[ศิษย์วัดล้อมเดโชไว้]

เดโช

อะ! อะไรกัน? [ลุกขึ้นยืนตั้งหมัด]

นายบุญ

อย่าต่อสู้! พวกเราจะเอาพลองฆ่าเสียตายคาที่!

[ตรงเข้าไปจับ]

เดโช

[สลัดแขน] ช้าก่อน! กูมาที—

นายมี

อายขี้อย่างไร, ยังจะมีหน้าโกหก! [นายบุญจะ
มัด, เดโชคืน.] อย่ากินไป, อายสัตว์นรก
เที่ยวกัดกยาละ! จัมนั้ๆ! [เดโชชักมีด
ท่อนในตัวย่อออกมา, นายมีกดด้วยพลอง
ทันที.] เฮ้, นั่นละ! กูว่าแล้วไม่ฟัง!
[ตีก]

เดโช

โอย! โอย!

นายมี

พอหรือยัง? หรือจะให้ตีอีกเล่า? — โว ๆ บุญ,
มัตมน้เขา; เคี้ยวแชนมันไพล่หลัง.

[นายบุญมัดเดโช]

เดโช

อนิจจัง, อนิจจา! น้าผด้อย่างไรหรือ?

นายบุญ

มึงไม่ต้องทำไขส้อ, อ้ายขอมจัญไร!

เดโช

พุทไธ้ ขอมที่ไฉน, ข้าเป็นไทยชาวละโว้—

นายมี

[หัวเราะ] โอโฮ! โอโฮ! โกหกอย่าง
หน้าค่าน! อ้ายเคียรจันมึงไม่รู้ว่ากูคือ

ใคร. กุกัยนายบุญสองคนนี้ไซร้เป็นทนาย
สนิท, คนใช้ซัดของพระร่วงพ่อเมืองละโว้;
มึงอย่ามาโยโสโกหกให้หนวกหู. ขึ้นพูดมาก
ไปอึกกจะกลืนโมโหไม่ได้, กัจะฟาดลงไป
ทวยพลองชกอยูกบที่เท้านเอง.

นายบุญ

พวกของ มึงเคย ไป ช่มเหงพวกกูมามาก มาย;
ถ้าเจ้านายท่านไม่กำชับห้ามปราม ไวละกัจะ
เอามึงไปทิ้งแม่น้ำเสียเถยวัน! — พวกเราค่น
คู้, มันจะมีศาตราวธะไรอีกย่าง.

[พวกศิษย์วัดค่นได้ดาบอีกเล่มหนึ่ง, กับ
ยาห่อหนึ่ง.]

นายมี

ทเอดี! มีมาหลายอย่าง; ถ้าใช้อาวุธไม่ได้
ก็จะใช้ยาพิษ.

นายบุญ

ข้ายอปรีย์! มีความผิดมากนักหนา; เอมัน
ไว้ทำไมหนา—[เงือดดาบ]

พระร่วง

[ออกมาทันจึงร้องห้าม] อย่า! อย่า! จะ
ฆ่าเขาหาควรไม่; ตัวเขานับใช้เจ้าขุนมูลนาย.

นายบุญ

กมนนเช่นผีร้าย, มุ่งหมายมาฆ่าพ่อเจ้า—

พระร่วง

ก็ช่างเขา! เราไว้ตัวแล้วก็แล้วกันไป. ขอบุญ
มิ่งนช่างกระไร ไม่นึก; ว่าตัวกูเป็นชยานา—
สงฆ์, จึงปลงศพสวดหอรมนุญยไม่ได้.

[ขณะนั้นนายมัน, หลวงเมือง, กับพวก
ชาวละโว้ออกมา, พร้อมด้วยพวกขุน-
นางเมืองสุโขทัย และพลเมืองเป็น
อันมาก.]

นายมัน

อย่างไร! อย่างไร? อยู่ไหนเล่า?

หลวงเมือง

พระร่วงเจ้าของเราเธออยู่ไหน?

เขาวัวอยู่วณ—

นายบุญ

นี่เป็นไร!

(องค์ ๕)

พระร่วง

๑๑๓

หลวงเมือง

เจ้าประคุณ ! [กราบ] ก็ใจเหลือประมาณ !

พระร่วง

เราขอบใจที่ท่านลืบล้ำหัด
ตามมาสัซัย; ขอบใจท่าน.

หลวงเมือง

อ้ายเกโซซัซัยสาตามันย
ก็ไคลอมมาผลาญพ่อเจ้าไซร,
อวภโวว่าระรับตะบั้ง,
ยังไม่มายังหรือไคน ?

นายบุญ

อ้ายขอมคนนัรรมมิไซ ? [ซัดโซ]

นายมัน

นัรรมและอ้ายจัญไรทักการ !

หลวงเมือง

เอะ ! ก็คนไคจริงจิบไค ?
มันมาเมื่อไร ?

นายบุญ

อ้ายเหิมหาญ
พงจะได้เข้ามามีชานาน,
พยพ่อเจ้ากลางลาน, มันไม่วู,
จงเรียนถามถึงองค์พระร่วงเจ้า,
เธอรูเคาจริงบอกให้หรืออัย;
แล้วทาสให้ซาออกมาก,
จงไคตรุกนจับมกไว.

นายมัน

ผา ๆ เกโซโธ้อ่านา,
 เก่งกาฬึงยวคอวคักใหญ่,
 มึงว่าจะมาสโซทัย
 ลขลิ้มให้ใครล่งรู้;
 ลขลิ้มเหมือนกับคำกินมา—
 คิก ๆ ก็น่าหัวเราะอยู่!
 มึงเคยทำอ่านาทวากู,
 บกนสคคคขยิบตา!

หลวงเมือง

ข้าขอมมึงร้ายหมายขวัญ,
 ทวมนกลบกลายเป็นเสียท่า;
 บณนายเรามากเต็มประกาศ,
 ข้าพลาจรรพพารม.

ชะ ๆ ข้าขอมคำกิน,
 สนคคแล้วหรืออย่างไรน?
 เสียแรงอวดตนเป็นคนดี,
 ไม่ควรที่จะแพลลคยวค!

เดโช

เอะ! คนไทย, ช่างกระไรนะเจ้าเอ๋ย,
 มาเขาระเบี่ยพุดมากปากจัท;

ช่างแคะค่อนว่าสารพัด,
 จะชงักแต่ปากคอกกระมัง?
 ไม่ชานักคุมจะคุมทัพ
 พร้อมสัตว์พลทหารชาญสระพรัง,
 เขเตเมืองมิ่ง, จงระวัง!
 เมืองสระไวกาลงมีพรังพรอ!
 อย่าอวดดี, ถึงจะมีสักเท่าใด
 ไม่ทนทัพภูได้.

หลวงเมือง
 เดโช

หลวงเมือง

เฮยอายขอม,
 มิ่งเคยเห็นพวกกุเคยคึดขอม,
 มังก้อมประมาณจงพลากไป.
 หนทัพของมิ่งมัวเผลอ,
 เล่นเลอหลยอยู่ในป่าใหญ่;
 พวกกุกะหนำระยำไป.
 สิ้นเสียนัญไรวไรราย.
 [ตกใจ] จริงหรือนี่?

เดโช

หลวงเมือง

จริงซี, ภูไปลัอม,

พวกขอมยบยิบฉิบหาย,

เดโช

คร^๕งน^๕แสน^๕เจ^๕็บ^๕แสน^๕อา^๕ย,
 ต^๕อง^๕ข^๕อ^๕ตา^๕ย^๕ไ^๕ม่^๕อยู่^๕ก^๕หน้า^๕คน.
 เจ^๕็บ^๕น^๕ัก^๕หนา^๕! คุ^๕ร^๕า^๕พ^๕ระ^๕ร^๕วง^๕เจ^๕้า.
 จ^๕ง^๕เ^๕า^๕ย^๕ณ^๕ค^๕ณ^๕ชา^๕ล^๕ัก^๕หน^๕;
 ช^๕า^๕น^๕ด^๕ง^๕ท^๕อ^๕บ^๕จน,
 เส^๕ีย^๕ก^๕ล^๕เส^๕ีย^๕ท^๕ห^๕าร^๕ชา^๕ณ^๕ย^๕ุ^๕ท^๕ธ^๕,
 ช^๕้า^๕เ^๕็น^๕ผู้^๕ม^๕ล^๕ค^๕ค^๕ร^๕้าย,
 ม^๕ุง^๕ห^๕มา^๕ย^๕ช^๕้า^๕ท^๕า^๕น^๕เ^๕็น^๕ท^๕สุ^๕ค;
 ข^๕อ^๕ตา^๕ย^๕ท^๕ว^๕ัย^๕ค^๕ม^๕อา^๕ว^๕ธ,
 จ^๕ง^๕ส^๕ง^๕ไ^๕ห^๕ัก^๕ท^๕ห^๕ว^๕พล^๕ัน^๕!
 คุ^๕ร^๕า^๕พ^๕ณ^๕า^๕เ^๕า^๕ไ^๕ช,
 ม^๕ึง^๕อ^๕ย^๕้า^๕ท^๕อ^๕ไ^๕ส^๕ไ^๕ม่^๕ห^๕ัน^๕ธ,
 ท^๕ว^๕ก^๕ผู้^๕ท^๕ร^๕ง^๕พ^๕ร^๕ห^๕ม^๕จ^๕ร^๕ว^๕ย^๕
 จ^๕ะ^๕ห^๕้า^๕ห^๕น^๕บ^๕น^๕ม^๕ง^๕ไ^๕ค^๕อ^๕ย^๕าง^๕ไ^๕ร ?
 จ^๕ริง^๕อ^๕ย^๕ม^๕ง^๕น^๕ม^๕ไ^๕ท^๕ย^๕ม^๕ล^๕,
 แ^๕ต^๕ช^๕ว^๕ค^๕ก^๕ย^๕อ^๕ม^๕ย^๕ก^๕ไ^๕ห^๕;
 ก^๕จะ^๕ส^๕ง^๕ท^๕ว^๕ม^๕ง^๕น^๕น^๕ไ^๕ช^๕ร^๕
 ค^๕น^๕ไ^๕ห^๕ข^๕น^๕ข^๕อม^๕ภ^๕ย^๕าล.

พระร่วง

เดโช

พระร่วงเจ้า, เรากลายแทบขาด,
 ขอจงมีบุญสาส์นประหาร
 ชีวิตชานไชรอย่าไค่นาน;
 ขออย่าไค้ประจานให้อายคน.
 ถ้าแม่ส่งข้าไปนครหลวง
 ชนทงปวงจะเย้ย—

นายมัน

เฮ้ย! คงปั่น!

มีหน้าข้าไค้ทูลทูลกล
 ฝืนายตนเป็นคำอวดครน;
 ว่าถ้าแม่พระร่วงยังคงอยู่,
 จะไม่ขอคืนสู่เขตขณ;
 อันจะให้กลับไปเมืองมัน
 โดยลำพังเช่นนั้นออกสู่ใจ.
 ทำการไม่สมปากว่า
 จะเอาหน้าไปวางไว้ที่ไหน?
 ชอบแล้ว, ควรส่งมันคนไป
 ให้นายมันมาจึงควรการ!
 ถึงอย่างไรเราไช้เป็นไม่ฆ่า.

หลวงเมือง

พระร่วง

ตราอ้อมนใจหาญ,
 มึงจงคุมขอมไปอย่าไค่นาน
 แทบชานนครหลวงโดยค้ำ;
 มอบให้แก่นายประคณ,
 บอกว่าผู้ขายทศร
 คัดถึงพนมมขก,

ฝากบรรณาการนลงมา. [นายมันพาเดโช]
 เข้าโรงไป]

หลวงเมือง

บคนกเสร์จสันเรอง
 ระคายเคืองเบองบาทนาคา,
 ขอเชิญกลับละโว้พารา
 เพอร่มเป็นแก่ประชาราษฎร.

พระร่วง

เวากคกจะกลบอยู่แลวนา,
 แต่ต้องลาสิกขาบทก่อน;
 ท่านจงคอยสักหน้อย, อย่าเร่งร้อน,
 เราลาก่อน--จะไปลาพระอาจารย์. [เข้าโรง]

มหาราชครู

ท่านช่างก็แท้ ๆ เจ้าประคณ,
 น่านยมสมบุญของท่าน !

(องค์ ๕)

พระร่วง

๑๑๙

อำมาตย์ ๑

อันอายขอมทะนงจงผลาญ
ท่านยังไม่เอาชีวิตฉัน.

อำมาตย์ ๒

ไม่มีพยายาทจงเวร,
เห็นท่านจริงเป็นแม่นมั่น.

อำมาตย์ ๑

นารัก !

อำมาตย์ ๒

นำไหว !

พวกขุนนาง

ใจศรัทธา !

มหाराชครู

เออเที่ยงตรง !

อำมาตย์ ๑

ทรงธรรม !

อำมาตย์ ๒

กัฏฐาฐ !

หลวงเมือง

ดูก่อนท่านอำมาตย์มนตรี.

เห็นเพียงนัยงสมกรรมอยู่;

ถ้าหากว่าท่านไซ้รู้ได้ล่วงรู้

ว่าเธออยู่ปรกตฉันใด

ท่านคงจะชมยิ่งกว่านี้

และเห็นว่าไม่มีใครเปรียบได้ !

พระร่วงรักประชาชนชาวไทย

เหมือนลูกในไส้ทั่วทงน.

บ่ได้คิดถึงตนสู้ทนยาก
 ลำบากกายใจทุกสิ่งสรรพ,
 ขอแต่ให้ไพร่ฟ้าประชาชนันต์
 เกษมสันต์สำราญ, ท่านพอใจ.
 จิตท่านโอบอ้อมอารี
 จะมีใครเสมอเหมือนกหาโม;
 ถ้าแม้ใครมีเรื่องชุนเคืองใจ
 ก็ช่วยให้เหตุนายกลายเป็นค.
 กอปรด้วยเมตตาการุญ,
 มีคุณแก่ชาวทศ
 ยิ่งบิทรมารดาปราน,
 ชาวบุรีละโว้ชชสำราญ.
 เกมที่เรามัวแต่กลัวขอม
 ระวังขอมไว้มั่นชมแห่งหาญ;
 ท่านปลุกใจให้เราคิดการ
 ยาวหาญซัดขอมไม่คอยค.
 พระร่วงเฝ้าหวังคงใจ,
 ให้ไทยเป็นไทยได้จริงอยู่,

จึงมาชวนท่านไชยรีไปช่วยสู้
ข้าศึกศัตรูของชาวไทย.

แต่เหล่าท่านพันเอณของขัต
จะจักทัพไปช่วยหาได้ไหม;

พอพระร่วงรู้เหตุเภทภัย
ว่าทัพขอมยกไปยังธานี.

รู้วามาจับศอพอเจ้า

เพอเอากลับไปกรุงศรี;

จึงรบจากละโว้ธานี

เพอลอขอขมอปรียให้ตามมา,

จะไคละเวนการโถมตี

บรละโว้เวียงข้า,

พระร่วงยอ้มคายนั้แต่เฮก!

เพอมีให้เหล่าชาพลอยบวรลย.

อันเจ้าชนมมลายไไหนจะมี

เหมือนพระร่วงองคนหามิมี!

เป็นเยี่ยงอย่างประเสริฐเลิศไทย,

มหาราชครู

ขอจะยังคงไปชวนคนฟ้า!

สุโขทัยนี้ไซ้ไรไต่สับ

กตศัพทพระร่วงนาถา,

รื้อยว่าทรงสักรรมา

อิกทงมขัญญาวิชาชาญ.

สามารถอาจกิดเอาเปรียบขอม,

ตักนาควยชะลอมของท่าน;

เหมือนบอกกล่าวกับท้าวขอมพาล

ว่าท่านจะไม่ยอมมนอมต่อไป.

สุโขทัยนี้ยมชมทวย,

อยากจะใคร่ไปช่วยทวยทัพใหญ่;

แต่มีเหตุขัดขวางอยู่อย่างไร,

ท่านไซ้รื้อมรู่อยู่แล้ว.

[กล่าวกับพวกขุนนางสุโขทัยต่อไป]:

อันพ่อขุนทูลเกล้าของเราไซ้

ไต่เสด็จสวรรคตเดอนสี่;

ไม่มกษัตริย์ครองบัลลังก์,

เป็นท้าวเหนือใจระชา.

อันพระร่วงทรงคณบัญญัต,
เห็นว่าจะเป็นบรมเกศา;
ควรอัญเชิญขึ้นเป็นพระราชา
ครอบครองอาณาประชารา
ท่านจะเห็นอย่างไร?

อำมาตย์ ๑

โขนาน.

เห็นชอบด้วยเต็มที.

หลวงเมอง

อะ! ซาก่อน!

ท่านจะเชิญพระร่วงเป็นภอร
ครอบครองนครสุโขทัย.

อันชาวละโว้พารา
จะให้คึกคักพ้อเมืองใหม่,
ยังไม่แลเห็นว่าบุคคลใด
จะใดเหมือนพระร่วงองค์นี้.
ขอท่านจงตรอง—

มหาราชครู

ท่านต้องตร,

ถ้าวรอบคอบจงควรท;
สุโขทัยเป็นมหาอัน

ควรเป็นทาสิตพระราช.
 ถ้าแม่พระร่วงชนทรวงราชย์
 เถลิงอาสน์สโโขทัยหรรษา,
 พระเกียรติจะกระเืองเรืองเทศา-
 นภาพทวทศานทศ.
 ส่วนเมืองละโว้มารวม
 รวมอาณาจักรจะสถิต
 มั่นคง, เพราะองค์พระขัติย
 จะแผ่ฤทธิ์ปกครองป้องกัน.
 อันว่าละโว้เวียงท่าน
 จะได้เป็นเมืองด่านเขตขณท;
 ชาวไทยไพร่ฟ้าประชาชนต์
 จะรวมกันบกแผ่นแนนต์.
 จะสามารถต่อสู้ศัตรูขม
 ด้วยสมัครพรรคพวกเดิมท.
 อันพระครูแสนสูงแห่งสุวรรณ,
 เราทั้งหลายเห็นทุกประการ.
 ตัวท่านไม่ควรจะข้องขท;

(องค์ ๕)

พระร่วง

๑๒๕

หลวงเมือง

ทนายท่านเป็นกษัตริย์มหาศาล,
เราจะไต่ฟังโพธิ์สมภาร
เป็นสุขสำราญทั่วกัน.

เมื่อใดไต่ตรองครอชคอบ,
ก็เห็นชอบเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ;
ขอแต่ให้ไพร่ฟ้าประชาชนันต์
เกษมสันต์เสมอหน้าคณาไทย.

อำมาตย์ ๒

การที่ปรองคองกันเช่นนั้น,
เราทั้งหลายยินดีหาญไม่.
ควรทูลเชิญวันนเทยเป็นไร?

มหาราชครู

โน้นแน่ทั่วไทเสด็จมา.

[ทุกคนหมอบลง, รอพอพระร่วงซึ่ง
ลาผนวชแล้วดำเนินออกมา, จึง
ถวายบังคมพร้อมกัน. พระร่วงตะลึง
แลอยู่ครู่หนึ่ง แล้วจึงพูด.]

พระร่วง

ดูราชาวนครสุโขทัย
เราขอขอบใจท่านนักหนา,
เมื่อเราพลัดพรากจากพารา

ไ้มาอาศัยในกรุงนี้,
 ก็ไ้อยู่เย็นเป็นสุข
 นร^๒ทุกชน^๑ร^๑ภัย^๒ไ้^๑เต็ม^๒ท^๑;
 เราจะต้องขอลา^๑กลับ^๒บ้าน,
 ชก^๑ทาง^๒ม^๑ปราร^๒ณ^๑าจะ^๒ขอ^๑แรง,
 เมื่อความ^๑ท^๒ร^๑าย^๒ถึง^๑นคร^๒หลวง
 ว่า^๑ปวง^๒ชาว^๑ละ^๒ไ้^๑ขัน^๒แขง
 ต^๑ขอ^๒ม^๑ล^๒อม^๑ผล^๒ลา^๑ญ^๒เส^๑ีย^๒ลา^๑ญ^๒แลง,
 บาง^๑ที่^๒จะ^๑ส่ง^๒แรง^๑มา^๒ร^๑ู^๒กร^๑าญ,
 เพ^๑อ^๒บ^๑ำ^๒ร^๑าย^๒ป^๑ร^๒าย^๑ป^๒ร^๑าม^๒ชาว^๑ละ^๒ไ้
 ที่^๑ไ้^๒โส^๑สา^๒ม^๑า^๒ร^๑อ^๒า^๑ห^๒าญ;
 ขอ^๑ที่^๒พ^๑ส^๒ไ้^๑ท^๒ย^๑ส^๒ย^๑ชา^๒ญ
 จ^๑ง^๒ไป^๑ท^๒ว^๑ย^๒ท^๑ำ^๒การ^๑ช^๒ง^๑ส^๒ย^๑.
 ถ้า^๑แม่^๒ขอ^๑ม^๒ไ้^๑ละ^๒ไ้^๑บ้าน,
 บาง^๑ที่^๒จะ^๑เล^๒ย^๑มา^๒ไ้
 จ^๑น^๒ถ^๑ง^๒ช^๑ง^๒แ^๑ก^๒น^๑ส^๒ไ้^๑ท^๒ย^๑;
 ฉ^๑ะ^๒น^๑น^๒ไ้^๑ช^๒ร^๑จ^๒ง^๑ช^๒ว^๑ย^๒ท^๑ว^๒ย^๑ไ้^๒ม^๑ท^๒ร.
 ช^๑ว^๒ย^๑เร^๒า^๑ท^๒อ^๑ส^๒ไ้^๑ศ^๒ท^๑ร^๒ู^๑ขอ^๒ม,

พริกพร้อมชาวไทยให้เต็มท;
ให้ทวยไทยไต่พันอสร
ให้สมทชอไทยแต่เต็มมา.

มหาราชครู

ขอเคชะผาดะของอัฐิพระบาท
ขงกษมาคปกละเกศา,
ข้าชอกรายทลพระกรุณา
ทราบผาพระบาทพระภิชร.
ข้าเจ้าเสนาพฤตมาตย
อิกทงทวยราชฐิสโมสร,
ระยอบนอบเคียรถวายกร
ทูลวอนพระองค์ผทรวงขรรคม.
ขอเชิญพระองค์ชนทรวงราชย์
เกลิงอาสน์สัไสทวยรังสรรค์,
เพอผดงไพรพาประชาชนันต์
เกษมสันต์ทวแคว้นแดนไทย,
ขอเชิญจรรโลงแหล่งหล้า,
เป็นสง่าคังทวงมณโฑ;
พระเกียรติเกียรติแคว้นแดนไกล,

หลวงเมือง

ทวยไทยฟังโพธิสมภาร.
 อันชาวสุโขทัยไผ่จำนง
 เชิญพระองค์เป็นกษัตริย์มหาศาล,
 ข้าบาทผู้ราชบริพาร
 พลอยมัจจตสมานไมตรี.
 จะไต่ฟังพระองค์ผ่องทรงราชย์,
 ทูลอุลพระบาทเหนือเกศ;
 ปวงชาวละโว้ธานี
 ก็จะได้เปรมปรีทุกชน.
 ขอพระองค์จงทรงชงเคษะ
 ชัยธานีศัตรูแผ่แข่งชน;
 พระชนมียนหม่นขอบจวบสนกลป.
 ให้ชาวไทยเกษมสันต์นิรันดร !

พระร่วง

ดูก่อนราชครูผู้ฉลาด
 ออกจากทวยราษฎร์โมสร,
 อันท่านกล่าวพจน์สุนทร
 วิงวอนให้เราผ่านธานี.
 เรานบญายอหยาอน,

(องค์ ๕)

พระร่วง

๑๒๔

ยังซ่อนความคิดไม่เต็มที;
แต่ใช้ว่าจะคิดหลัก,
ท่านนิยมยินดีพร้อมเพรียง;
เราขอกำวอนท่านมิไ้,
ไม่เมื่แก้ไขจะโตเถียง,
เราขอปฏิญญาไม่เอนเอียง,
จะตั้งใจให้เที่ยงในทางธรรม,
เราจะบำรุงกรุงไกร
ให้ทวีไทยอิสระเกษมสันต์;
ขอพระไตรรัตน์คุณอนันต์
และเทวัญเป็นพยานวาจา.

มหาราชครู

ข้าขอขงคมยคลบาท
รับราชบรรหารเหนือเกล้า;
ขอพระองค์ทรงเจริญชนมา,
เพื่อบำรุงไพร่ฟ้าประชากร.

[พระมหาราชครูให้สัญญาณั้, พราหมณ์
เบ้าสังข์, จึงพนักงานเชิญพระกลด

สัวขวามาก็นถวยพระร่วง, และบรรดา
ขุนนางและพลเมืองถวยบั๊งคมพร้อม
กัน, และเสี้ยงคนร้อง “ชะโย” อยู่
เซ็งแซ่ที่ทางข้างในโรง ครู่หนึ่งจึง
สงบเสี้ยง.]

พระร่วง

ที่ทานเชิญเราขึ้นทรงราชย์
เถลิงอาสน์สุโขทัยสโมสร;
เราจะประกาศนการนกร
ให้ประชาชนนกรสุขสราญ.
ซึ่งท่านให้อิสริยยศ
เรามีอาจหาพจนพอดอยท่าน;
ขอแต่ให้เสนาพฤตมาจารย์
สมัครสมานสามัคคี.
อย่าเห็นแก่ตัวมัวพระวง
ลุ่มหลงวิษยาไม่ควรท;
อย่าต่างคนต่างแข่งกันแย่งดี;
อย่าให้ช่องไพร่ทมิฬร้าย.
แม้เราวิษยาทุกนแลระกน

ไม่ช้าพลันจะพากันหนีหาย;

ระวิงการบุงส่งร้าย,

นั่นแหละเครื่องทำลายสามัคคี.

คณะใดศัตรูผู้ฉลาด

หมายมากทำลายให้เร็ว,

ก็แยกให้แตกสามัคคี.

เช่นกษัตริย์ลิจฉวีวงศ์โยราณ.

พราหมณ์ผู้เคยรบใช้ไปยุแหย่

สวามิภักดิ์ให้แตกฉาน,

จนเวลาศัตรูไปราญ

มวเกยงกันเสียการ, เสียนคร.

ฉะนั้นไซ้ขอไทยจงร่วมรัก,

จงร่วมสมัครสโมสร,

เอาใจเผื่อเมือมิไพรวอน

จะได้สัสถักรด้วยเต็มแรง.

ไทยรวมกำลังตงมน

จะสามารถป้องกันชนแขง,

ถึงแม้วาศัตรูผู้มแรง

มายทุษร้ายก็จะปลาทไป.
 ขอแต่เพียงไทยเราย่าผลาญญาติ;
 ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่;
 ไทยอย่ามั่งร้ายทำลายไทย,
 จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง
 ให้นานาภาษาเชาเนียม
 ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง;
 ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง,
 ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลกา.
 ช่วยกันเต็มใจใส่ศฤง
 บำรุงทั้งชาติศาสนา,
 ให้อยู่จนสิ้นกินฟ้า;
 วัฒนาเกิดไทย, ไชโย!
 [คนอื่นก็ร้อง “ไชโย” ตาม]

จบเรื่องพระร่วงเพียงนี้

ใจความย่อ ๆ ของเรื่องพระร่วง

พระร่วงเป็นพ่อเมืองละโว้ ซึ่งขณะนั้นอยู่ได้อำนาจขอม
คราวหนึ่งเมืองละโว้เกิดอดคักขาดแคลนอาหาร จึงไม่สามารถ
จัดการส่งส่วยน้ำไปทันกำหนด นักคัมภีร์คมพลขอมมาทวงส่วย
น้ำ พระร่วงเห็นว่า หากเกณฑ์ชาวไทยให้ไปส่งน้ำถึงนครขอม
ย่อมเป็นการเดือดร้อนอย่างยิ่ง จึงอ้อนวอนขอให้นักคัมภีร์ช่วย
น้ำไปเอง แต่นักคัมภีร์ไม่ยอมอ้างว่า ผิดประเพณี และทวงตนนำ
เกวียนมาเพียง ๑๐ เล่ม ไม่พอที่จะขนส่งส่วยน้ำตามอัตราไปได้
พระร่วงจึงออกอวยถามว่า ถ้าสามารถบรรทุกน้ำตามอัตรา
เคยส่งลงในเกวียน ๑๐ เล่มได้ นักคัมภีร์จะยอมขนน้ำไปเองหรือ
นักคัมภีร์ไม่เห็นทางที่พระร่วงจะทำได้ จึงยอมรับคำ พระร่วงจึง
เกณฑ์ชาวไทยช่วยกันसानชะลอมให้ตาดิ ๆ และเอาชันยาภายใน
ใช้ชะลอมนั้นบรรทุกน้ำบรรทุกไปในเกวียน ๑๐ เล่มได้

นักคัมภีร์ก็นำส่วยน้ำไปนครขอมเอง และได้กราบทูล
เรื่องราวของตนเสียรู้ให้ท้าวพินธุมทราบ ท้าวพินธุมเห็นความ
ฉลาดของพระร่วงเกรงว่าจะแข็งเมือง จึงรับสั่งให้พญาเทโ
คมพลไปจับตัวพระร่วงมาถวาย ถ้าขี้ขลาดจึงให้ฆ่าเสีย

(๖)

นายมัน พรานป่า ได้ทราบข่าวขอมยกทัพมา จึงนำ
ความไปทูลพระร่วง พระร่วงคิดว่า ถ้าท่านอยู่ในเมืองละโว้
เมืองละโว้ก็จะถูกทัพขอมโจมตี จึงรีบหนีไปสุโขทัย และบวช
เป็นภิกษุ พญาเดโชทราบจากนายมันว่า พระร่วงหนีออกจาก
เมือง จึงให้คนคุมทัพแทนตน แล้วปลอมตัวเป็นชาวไทย
ติดตามพระร่วงไปเมืองสุโขทัย พบพระร่วงกำลังกวาดลานวัด
แต่พญาเดโชไม่รู้จักจึงถามหาพระร่วง พระร่วงฟังสำเนียงพูด
แปลกสงสัยจึงบอกให้รู้ ท่านจะไปตามพระร่วงมาให้ แต่แล้ว
กลับไปบอกให้ท่านคนสนิท ก็ศิษย์จะมาช่วยกันจับพญาเดโช
ไว้ได้

ฝ่ายทางเมืองละโว้ เมื่อพระร่วงหนีไปอยู่เมืองสุโขทัย
และกำลังถูกพญาเดโชติดตามอยู่ กรมการเมืองพร้อมด้วย
นางจันทนมารดาพระร่วง จึงพร้อมใจกันยกทัพไทยเข้าล้อม
โจมตีกองทัพขอมแตกพ่ายไป แล้วยกทัพติดตามไปยังเมือง
สุโขทัย

ขณะนั้นกษัตริย์กรุงสุโขทัยทรงคตแล้ว ข้าราชการ
เมืองสุโขทัยจึงพร้อมใจกัน เชิญพระร่วงขึ้นเป็นกษัตริย์ครอง
กรุงสุโขทัยต่อไป

บทอาชยาน

สำหรับหนังสือเรื่องพระร่วง กำหนดให้ทอง ๒ ตอนด้วย
กัน ตอนที่ ๑ หน้า ๑๑๘—๑๒๒ ตั้งแต่ “ดูก่อนท่าน
อำมาตย์มนตรี” ถึง “ซอจะยังคงไปชวนกินฟ้า” และตอนที่ ๒
หน้า ๑๓๐—๑๓๒ ตั้งแต่ “ที่ท่านเชิญเราชนทรงราชย์”
ถึง “วัฒนาเกิดไทย ไชโย”

ถอดความบทอาชยาน ตอนที่ ๑ เป็นร้อยแก้ว

ท่านข้าราชการทั้งหลาย ท่านได้เห็นการกระทำของ
พระร่วงเพียงนกยงชมแล้ว ถ้าหากท่านได้ทราบว่า ตามปกติ
พระร่วงได้ประพฤติตนอย่างไร คงจะชมมากกว่านั้นอีก และจะ
เห็นว่าไม่มีใครเปรียบกับท่านได้ พระร่วงรักชาวไทยเหมือนลูก
ในไส้ ไม่คิดถึงความสุขส่วนตน ยอมทนลำบากทุกอย่าง เพื่อให้
ชาวไทยได้รับความสุข ท่านมีใจโอบอ้อมอารี ถ้าใครมีเรื่อง
เดือดร้อน ท่านก็ช่วยเหลือผ่อนหนักให้เป็นเบา ท่านเต็มไปด้วย
ด้วยความเมตตาากรณา มีพระคุณแก่ชาวไทยยิ่งกว่าบิดามารดา
ชาวละโว้จึงมีแต่ความสุข เต็มที่ชาวไทยเรามัวแต่กลัวยอม
ยอมให้ข่มเหงได้เสมอ พระร่วงท่านปลุกใจให้เรากล้าหาญ
ไม่กลัวยอมอีกต่อไป ท่านตั้งใจจะให้เราเป็นไทยสมชื่อจริง ๆ

(๘)

จึงมาชวนทางสุโขทัยไปช่วยสู้รบ แต่ยังมีเหตุขัดข้องของเสยง
จัตพ์ไปช่วยไม่ได้ พอพระร่วงทราบข่าวว่า ทพขอมยกมาทาง
เมืองละโว้ เพื่อจับตัวท่านเอาไปยังเมืองนครธม ท่านจึงได้รีบ
ออกจากเมืองละโว้ เพื่อล่อให้ขอมติดตามมา เมืองละโว้จะได้
พ้นจากการโจมตี พระร่วงยอมตายแต่ผู้เดียว เพื่อมิให้ชาวไทย
พลอยได้รบอันตรายไปด้วย จะหาเจ้านายที่โหดเหมือนพระร่วง
ได้ ท่านเป็นตัวอย่างที่ดีของคนไทย เกียรติคุณของท่านคงจะ
ปรากฏไปชั่วกาลนาน

ตอนที่ ๒

การที่ท่านข้าราชการทั้งหลายเชลยเราชนครองกรุงสุโขทัย
นั้น เราจะปกครองบ้านเมืองให้ประชาราษฎร์มีความสุขทั่วหน้า
กัน และการที่ท่านยกย่องให้ความเป็นใหญ่ครองนี้ เราไม่อาจ
สรรหาคำพดโทมาตอบสนองให้สมได้ ขอให้ท่านทั้งหลายจง
ร่วมใจสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อย่าริษยาแก่งแย่งแข่งดี
ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่ อย่าให้โอกาสแก่ศัตรูที่คอยมุ่งร้าย
ถ้าจากเราริษยาชิงกันและกันแล้ว ไม่ช้าบ้านเมืองก็จะประสบ
ความพินาศ จงระวังการยุแหย่ใส่ร้ายกัน เพราะเป็นเครื่องมือ
ของพวกศัตรู ที่คอยทำลายความสามัคคีของพวกเรา ศัตรู

(๕)

ผลจากมิ่งหมายจะทำลายหมื่นคณะใด ก็ใช้วิธีให้แตกสามัคคี
กันก่อน ตัวอย่างเช่น กษัตริย์ลพบุรี พราหมณ์คนเดียวยุบอาสาร
ไปยแหย่จนญาติพี่น้องแตกแยกกัน ครั้นเมื่อศัตรูยกไปโจมตี
จึงเกลี้ยกันจนเสียบ้านเมือง

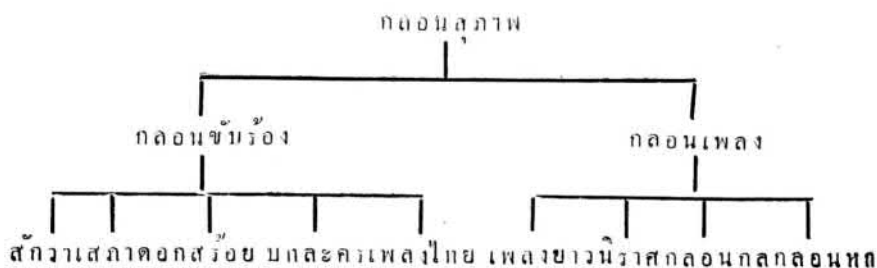
ฉะนั้นขอให้ชาวไทยจงร่วมรักสามัคคีกัน เมื่อศัตรูมา
รุกราน จะได้ช่วยกันต่อสู้อย่างเต็มกำลัง ถ้าไทยรวมกำลัง
กันได้มั่นคง จะสามารถป้องกันบ้านเมืองได้เข้มแข็ง แม้ศัตรู
มีกำลังมาก มารุกรานก็จะพ่ายแพ้ไป ขอให้ไทยเราอย่าคิด
ร้ายทำลายชาติ จงร่วมใจกันรักชาติและช่วยกันป้องกันบ้าน
เมืองอย่างพร้อมเพรียง ให้ชาติต่าง ๆ เขายกย่องและให้เกียรติ
ของไทยเลื่องลือไปทั่วโลก จงช่วยกันทะนุบำรุงชาติ ศาสนา
ให้คงอยู่ถาวร ขอให้ไทยจงเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้น

คำอธิบายศัพท์ก่อนคำนำ

กลอน

คือคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งใช้คำสุภาพ (คำที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์เอก โท) เราเรียกว่า กลอนสุภาพ มีวรรคละแปดคำ เป็นบรรทัดฐาน บางคนก็เรียกว่ากลอนแปด และกลอนชนิดนี้เอง ใคร ๆ ก็จำได้ทั่วไป จึงมีชื่อออกอย่างหนึ่งว่า กลอนตลาด และคำกลอนอย่างนี้แหละ ถ้าใช้ ร้อยกกลายเป็นกลอนซบร้อย เช่น กลอนสี่กวาง กลอนเสภา และกลอนดอกสร้อย และถ้าใช้ในการแสดงละครว่า คือบอกทำนองเพลงไว้ท้ายบท ก็เปลี่ยนเป็นกลอนบทละครไป กระบวนการแต่ง การใช้คำวางสัมผัสเป็นอย่างเดียวกันทั้งสี่

ชนิดของกลอนอาจแยกได้ดังนี้

(๑๑)

ลักษณะของกลอนสุภาพ

กลอนสุภาพ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
กลอนแปดคน วรรคหนึ่งกำหนด ๖-๘ คำ หรือ
มากข้างน้อยข้างก่อน โลมให้ใช้ได้ คำประพันธ์
๒ วรรคเป็น ๑ คำกลอน และคำประพันธ์ ๒ คำ
กลอนเรียกว่า บทหนึ่ง มีแผนผังสัมผัสดังนี้

กลอนตลาด ขางท่านกำหนดไว้ ๗-๘ คำ
ขางท่านกว่า ๖ - ๘ คำ

แต่อย่างแต่ก่อน ถ้าผู้แต่ง ๖ คำ เขา
มักจะเรียกว่ากลอน ๖ อย่างกลอนกนกนครคำที่ ๖
วรรคแรก สัมผัสกับคำที่ ๒ หรือคำที่ ๔ ในวรรค
ต่อไป แต่ปัจจุบันเห็นพูกกันเป็น ๖-๘ เสียโดยมาก

(௭)

๑
สัพ

๒
วิป

หญิง

१७

ลักษณะสัมผัส คำสุดท้ายวรรคที่ ๑ สัมผัส
ไปยงค์คำที่ ๓ หรือคำที่ ๕ ของวรรคที่ ๒ และคำ
สุดท้ายวรรคที่ ๒ ทอกลสัมผัสไปยงค์คำสุดท้ายวรรค
ที่ ๓ และคำสุดท้ายวรรคที่ ๓ น ทอกลสัมผัสไปยงค์คำ
ที่ ๓ หรือที่ ๕ ในวรรคที่ ๔ ถ้ามีบทแต่งต่อไป คำ
สุดท้ายวรรคที่ ๔ ทอกลสัมผัสเชื่อมบทไปยงค์คำสุดท้าย
วรรคที่ ๒ ในบทต่อไป โภชนยันเสมอ

ตัวอย่าง

กลอนสุภาพแปดคำประจำบ่อน อ่านสามตอนทุกวรรคประจักษ์

แต่ถ

ตอนต้นสาม ตอนสอง สองแสดง ตอนสามแจ้งสามคำครบจำนวน

กำหนดพระยาระยะสามสี่ ให้ฟาดฟัน ชัดความ ตามกระสวน

วางจังหวะ กะก้านองต้องกระบวน จึงจะชวนฟังเสนาะเพราะจับใจ

เสือบ้า ในสมัยโบราณหมายถึงทหารซึ่งมีหน้าที่สืบข่าวทาง
ฝ่ายข้าศึกมาแจ้งแก่ฝ่ายตน ในรัชกาลที่ ๖
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้ง
กองเสือบ้าขึ้นโดยมีพระราชประสงค์จะให้ผู้ไม่เคย
เป็นทหารได้รับการอบรมวิชาการ

เสือบาริษาตินแดน เป็นชื่อเสือบ้ากองประจำมณฑลหรือภาค

ศึลาจารึก หน้ทหารด้วยวัตถุแหลมเป็นเรื่องราวต่าง ๆ

สุโขทัย เป็นเมืองหลวงแรกของอาณาจักรไทยในแหลมทอง

นครธม ชื่อเมืองหลวงเก่าในประเทศเขมรสมัยขอมมีอำนาจ

โบราณคดี เรื่องราวโบราณ

พงศาวดาร เรื่องเล่าเกี่ยวกับกษัตริย์ โดยมากกล่าวถึงองค์
กษัตริย์

สันนิษฐาน ลงความเห็นเป็นการคาดคะเนไว้ก่อน, คิดเอาเอง

(๑๔)

ป.ร.

อักษรย่อ กำกับพระนามพระเจ้าแผ่นดิน จากคำ
ปรหม - ราชฉิราช เข้าใจว่าเลียนแบบการใช้
พระนามของกษัตริย์อังกฤษ ซึ่งลงท้ายด้วย
R. (R. = Rex คำละตินแปลว่าพระเจ้าแผ่นดิน)
เช่น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ป.ร. คืออักษรย่อของ
ปรมินทร หรือ ปรเมนทร

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า [๓] ตำนาน

เรื่องนิทานที่เล่าถึงวัตถุเก่าแก่

จุลศักราช

ศักราชที่ใช้มาแต่ก่อน ซึ่งบุคคลเปลี่ยน
ใช้พุทธศักราช (การนับจำนวนปีตาม
วิธีของกษัตริย์มอญของคหิง)

พุทธศาสนายุกาล

(พุทธ + ศาสนา + อายุ +

กาล) เวลาเป็นอายุพระพุทธรูปศาสนาที่

เรียกว่า “พุทธศักราช” (การนับ

จำนวนปี ตั้งแต่วันปรินิพพานของพระ

พุทธเจ้า)

พรรษา

ปี

อาณาเขต เขตแดนในอำนาจปกครอง

เมืองส่วย เมืองขึ้น ที่ต้อง ส่ง สิ่ง ของ ตามกำหนด

ไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน

ทะเลสาบ ห้วงน้ำใหญ่คล้ายขัง แต่โตกว่า

พราหมณาจารย์ (พราหมณ์ + อาจารย์)

พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์

พราหมณ์ เป็นคนในวรรณะหนึ่ง (อินเดียโบราณ

แบ่งคนเป็น ๔ วรรณะ) ถือเพศไว้

(๑๖)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ผมนั่งขาวห่มขาวเป็นพวกกนกยวช มี
หน้าที่สั่งสอนวิชาความรู้และประกอบ
พิธีทางศาสนา ถอดกันว่าพวกนม
กำเนิตมาแต่โอษฐ์ของพระพรหม

ลัทธิ

ความเชื่อดู ความนิยม

ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาที่ชาวอินเดียส่วน
มากนับถือ เป็นศาสนาเก่าแก่กึก
ก่าบรรพมามาก่อนพุทธศาสนาเกือบพัน
ปี เดิมนับถือเทพเจ้าองค์เดียว คือ
พระนารายณ์ซึ่งเรียกว่าปรพพรหม เมื่อ
พระองค์มีประสงค์ที่จะสร้างโลก จึง
แบ่งภาคเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. พระอิศวร นามพระเป็นเจ้าผู้
สร้างโลก พระชายาชื่อ พระอุมา
๒. พระนารายณ์ นามพระเป็นเจ้าผู้
บริหารโลก พระชายาชื่อ พระลักษมี
๓. พระพรหม นามพระเป็นเจ้าผู้
สร้างโลก พระชายาชื่อ พระสรัสวดี

(๑๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

อวตาร

การลงมาเกิด การแบ่งภาคมาเกิด หมายถึงพระนารายณ์ผู้แบ่งภาคลงมาเกิดในโลกมนุษย์ถึงสี่ปาง มีเรื่องของแต่ละปางต่าง ๆ กัน (ขุนาวาณสี่ปาง)

พระราม

(ราม แปลว่า เป็นที่รัก) รามาวตารปางที่ ๗ ของพระนารายณ์ เป็นโอรสท้าวศรฤกษ์นางเกาสรียา ครองกรุงอโยธยา มีมเหสีชื่อนางสีดา มีโอรส ๒ องค์

๑. พระมงกุฏ ในเรื่องรามาวตารเรียกว่า พระกศ ครองอาณาจักรโกศล นครหลวงชื่อ สวรรคต

๒. พระลพ (โอรสองค์คนพระฤๅษณ์ชฌฤค ทำพิธีชุบขึ้นเพราะเข้าใจว่าพระมงกุฏซึ่งท่านรียจากนางสีดาให้ช่วยเลี้ยงดูไว้หายไป แต่ความจริง

(๑๘)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

นั้น นางสีดาพาโอรสไปเลี้ยงเสียเอง
โอรส ที่ชอบ ขนใหม่จึงมีศักดิ์ เป็นพระ
อนุชา

ศร

อาวุธชนิดหนึ่งใช้ยิงด้วยกำลังสายให้
ลูกลูกเล่นออกไป ลูกธน ลูกหน้าไม้
คันธน

รามาวตาร (ราม + อวตาร) พระนารายณ์แบ่ง
ภาคลงมาเกิดเป็นพระราม เป็น
นารายณ์อวตารปางที่ ๗

ศักดิ์สิทธิ์ ขลัง (ศักดิ์ + สิทธิ์ = อำนาจ + สำเร็จ
ว. สำเร็จด้วยอำนาจ)

อานุภาพ อำนาจ ฤทธิเดช ความยิ่งใหญ่
ฤทธาานุภาพ (ฤทธิ + อานุภาพ) อำนาจที่ยิ่ง
ใหญ่

หน้า [๔] สันสกฤต ภาษาอินเดียโบราณภาษาหนึ่ง เป็น
ภาษาราชการ คำภาษานี้ใช้ในภาษา
ไทยเป็นจำนวนมาก

(๑๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ปรากฏ ภาษ^๒พ^๒น^๒เม^๒อง^๒ ไ^๒ช^๒ตาม^๒ ท^๒อง^๒ณ^๒ต^๒าง^๒ ๆ
ใน^๒ค^๒ิน^๒เท^๒ย^๒ส^๒ม^๒ม^๒ย^๒ไ^๒บ^๒ร^๒า^๒ณ^๒ ซ^๒ง^๒ส^๒บ^๒เ^๒น^๒อง^๒มา^๒
จาก^๒ภ^๒า^๒ษ^๒า^๒ต^๒ระ^๒ก^๒ล^๒อ^๒ร^๒ิ^๒ย^๒กะ^๒

ผู้อ^๒ป^๒มา^๒ภ^๒า^๒ษ^๒า^๒ว^๒ิ^๒จ^๒าร^๒ณ^๒ ใ^๒ผ^๒ู^๒เ^๒ร^๒า^๒ระ^๒ห^๒ภ^๒า^๒ษ^๒า^๒ ท^๒ใ^๒ซ^๒
เป^๒ร^๒ิ^๒ย^๒ย^๒เท^๒ย^๒ข^๒ก^๒น^๒

ส^๒ร^๒ิ^๒ม^๒ง^๒ค^๒ล^๒ ส^๒่ง^๒ท^๒ำ^๒มา^๒ซ^๒ง^๒ค^๒ว^๒าม^๒ส^๒ซ^๒ ค^๒ว^๒าม^๒แ^๒ร^๒เ^๒ญ^๒

อ^๒ร^๒ิ^๒ย^๒กะ^๒ ค^๒ณ^๒ชา^๒ติ^๒ห^๒น^๒ง^๒ซ^๒ง^๒เ^๒ป^๒เ^๒น^๒ค^๒ต^๒ระ^๒ก^๒ล^๒ข^๒อง^๒พ^๒ว^๒ก^๒
ซ^๒ิ^๒น^๒ค^๒ไ^๒บ^๒ร^๒า^๒ณ^๒ แ^๒ล^๒ะ^๒ช^๒า^๒ว^๒ย^๒ไ^๒ร^๒อ^๒ป^๒ไ^๒ค^๒ย^๒มา^๒
ตาม^๒ป^๒ระ^๒ว^๒ิ^๒ด^๒าศ^๒าศ^๒ต^๒ร^๒ก^๒ล^๒า^๒ว^๒่า^๒ อ^๒ร^๒ิ^๒ย^๒กะ^๒
เ^๒ป^๒เ^๒น^๒ช^๒า^๒ว^๒อ^๒าร^๒ย^๒น^๒ชา^๒ติ^๒ห^๒น^๒ง^๒ใน^๒อา^๒เ^๒ช^๒ิ^๒ย^๒ มา^๒
ร^๒ุ^๒ก^๒ร^๒า^๒น^๒ณ^๒เ^๒ก^๒ิ^๒ม^๒ท^๒าง^๒ท^๒ศ^๒เ^๒ห^๒น^๒อ^๒ข^๒อง^๒อ^๒ิน^๒เ^๒ด^๒ย^๒
ท^๒าง^๒ซ^๒อง^๒ไ^๒ค^๒เ^๒บ^๒เ^๒อร์^๒ เ^๒า^๒แ^๒ย^๒ง^๒ค^๒ิ^๒น^๒แ^๒ด^๒น^๒จาก^๒
เ^๒้า^๒ข^๒อง^๒ณ^๒เ^๒ก^๒ิ^๒ม^๒ ร^๒ุ^๒ก^๒ไ^๒้^๒พ^๒ว^๒ก^๒ม^๒ี^๒ล^๒ั^๒ก^๒ษ^๒
ถ^๒อย^๒ล^๒ง^๒ท^๒าง^๒ไ^๒้ น^๒ย^๒ถ^๒อ^๒เท^๒พ^๒เ^๒้า^๒ต^๒าง^๒ ๆ
ซ^๒ง^๒ก^๒ล^๒า^๒ย^๒เ^๒ป^๒เ^๒น^๒ค^๒าศ^๒น^๒า^๒พ^๒ร^๒า^๒ห^๒ม^๒ณ^๒

อ^๒ภ^๒ิ^๒เช^๒ก^๒ ก^๒าร^๒ร^๒ค^๒น^๒ำ^๒ ห^๒มา^๒ย^๒ถ^๒ง^๒การ^๒แ^๒ต^๒ง^๒ค^๒ง^๒
ไ^๒ค^๒ย^๒การ^๒ท^๒ำ^๒พ^๒ิ^๒ร^๒ค^๒น^๒ำ^๒ เ^๒ชน^๒พ^๒ิ^๒ช^๒น^๒
ส^๒เ^๒ว^๒ย^๒ร^๒า^๒ช^๒ย^๒ข^๒อง^๒พ^๒ร^๒ะ^๒เ^๒้า^๒เ^๒น^๒ค^๒ิ^๒น^๒เ^๒ป^๒เ^๒น^๒ค^๒ิ^๒น^๒

(๒๐)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ผ่านพิภพ ปาครองแผ่นดิน

อภิเษกนัยะ พิธีรดน้ำ

มูรธาภิเษก น้ำรดพระเศียร ในงานราชาภิเษก

หรือพระราชพิธีอื่น

สรอง ขาน้ำ รดน้ำ ใช้สำหรับยรรยงพิศ

และเจ้า

หน้า [๕] คัมภีร์ ตำราที่ยกย่อง เช่นตำราทางศาสนา

ตำราโหราศาสตร์ ตำราแพทยศาสตร์

ไสยศาสตร์ ตำราว่าด้วยลทธิอื่นนอกด้วยเวท

มนตร์คาถาซึ่งถือว่าได้มาจากอินเดียน

อรรถกถา คำอธิบายเรื่อง

ฤคเวท, ยชุรเวท (อยู่ในไตรเพท)

ไตรเพท ตำราพระเวทของพวกพราหมณ์, มี

๓ อย่าง

๑. ฤคเวท เป็นบทสวดสรรเสริญ

(๒๑)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เกียรติของเทพเจ้า และขอความคุ้มครอง

๒. ยัศวรเวท เป็นยทสวดในเวลา
บำเพ็ญพลกรรมอน ๆ

๓. สามเวท เป็นยทสวดเห่กล่อม
เทพเจ้าในเวลาทำพิธีบูชาญ คือ พิธี
ทรมการมาสตร์ หรือโยนอาหารนม
เนยเข้าในกองเพลิงเป็นการสังเว

เวลาต่อมา พวกพราหมณ์ได้จัดทำ
ใหม่คัมภีร์ “อาถรรพเวท” เพิ่มขึ้น
อีกเป็นประมาณเวทมนตร์สำหรับทำเพื่อ
ความสิริมงคลประเภทหนึ่ง และ
สำหรับทำความชั่วร้าย ให้แก่ศัตรูอีก
ประเภทหนึ่ง

สวัสดิมงคล สิ่งที่น่ามาซึ่งความสุข ความดี

ความงาม ความเจริญรุ่งเรือง
ขณทัสมา เขตแดน เขตแดนส่วนหนึ่ง ๆ

(๒๒)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

อำนาจ สิทธิ กำลัง ความสามารถ ความ
บังคับบัญชา

ปราบปราม ทำให้กลัว ทำให้ร้ายกาย ทำจก
ให้ร้ายกาย

กบฏ การ ปรวน รัย ต่อ ทาง อาณาจักร
ความทรยศ

ประเพณี ขนบธรรมเนียม แขนงแผน

หน้า [๖] พ่อเมือง หัวหน้าปกครอง ซึ่งพลเมืองยินยอม
พร้อมกัน ยกขึ้นเป็นหัวหน้าอย่างเป็น
พ่อปกครองครอบครัว คือเจ้าเมือง
นั่นเอง

เจ้าเมือง ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าของประเทศ
ตั้งแต่ง ไปอยู่บังคับการต่างพระเนตร
พระกรรณ คือเป็นตัวแทนพระเจ้าแผ่นดิน
ไปปกครองดูแลราษฎร

บำเพ็ญการ แสวงบุญกุศลซึ่งผนวสยคนธรรมดา
กระทำได้

(๒๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

วาจาสิทธิ์

พูดออกมาสำเร็จตามวาจา

พูด

อย่างไรเป็นอย่างนั้น

ชะลอม

เครื่องสานชนิดหนึ่ง สานด้วยดอกเป็น

ตาห่าง ๆ กัน สำหรับใส่สิ่งของ

หน้า [๗]

คำริ

คติ

แทรก

เสียบ เข้าไป

ภิกษุ

พระผู้ช่ายในพุทธศาสนา

กฤหัสถ์

ผู้ครองเรือน ผู้ไม่ช้อยกับบวช

หน้า [๘]

สนพระชนม์

ตาย

กิตติศัพท์

เสียงเล่าลือ (กิตติ—เล่าลือ ศัพท์—เสียง)

สาป

คำให้ร้ายให้เป็นอย่างต่าง ๆ

บุญญานุภาพ

(บุญญ+อานุภาพ)

อำนาจ

แห่งบุญ

อัญเชิญ

เชิญ เชิญด้วยความนอบถิ

ลาผนวช

สึกจากพระภิกษุ

ครองราชสมบัติ

เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

(๒๔)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

พระเจ้าศรีจันทราธิบดี (ศรีอินทราทิตย์) ประชุม
กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย พระบิดา
พระเจ้ารามคำแหง

เรื่องวงศ์ ๆ จักร ๆ หนังสือประโลมโลกอย่าง
หนึ่ง มีข้อลงท้ายด้วยคำว่าวงศ์ เช่น
ลักษณวงศ์ มีเล่ห์บวงศ์ และชนคน
ด้วยจักร เช่น จักรเพชร จักรแก้ว
เป็นต้น เป็นคำกลอนเรื่องอ่านเล่น
สมัยก่อน

เหลวไหล ไม่ใช่เรื่อง เลอะเทอะ

หน้า [๘] นิทาน คำเล่าเรื่อง เรื่องนิยาย

อัศจรรย์ แปลก ประหลาด

อภินิหาร อานาญ บุญขารมี

วิบุรุษ ชายผู้กล้าหาญ นักรบ

สติปัญญา ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาด

เกิดแต่เรียนและคิด

ไหวพริบ รู้ นักชนทนทนใด

(๒๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

กะละออม หมอ^๕นา ตะกร้า^๕ยา^๕ชัน^๕สำหรับ^๕ใส่^๕น้ำ
คล้าย^๕ครุ (ตั้ง^๕ที่^๕ปรากฏ^๕ใน^๕เรื่อง)

ครุ ภาชนะ^๕สาน^๕ชนิด^๕หนึ่ง^๕รูป^๕กลม^๕ๆ ยาค^๕้วย
ชัน^๕สำหรับ^๕ตัก^๕น้ำ

บัญชา สั่ง คำสั่ง

วิตก เป็น^๕ทุกข์ ร้อน^๕ใจ กังวล

กำเริบ ชัก^๕เพิ่ม แรง^๕ชน

หน้า [๑๐] ยก^๕จู่^๕โจม ยก^๕เข้า^๕ไป^๕โจม^๕ต่^๕โดย^๕ไม่^๕ให้^๕รู้^๕ตัว

อุปาย วิธ หนทาง กล เล่ห์^๕เหล^๕ล^๕ยม

ฉล^๕บ ส่าย^๕ส^๕ญ ส^๕ญ^๕หาย ลก^๕ขง

ประวิง หน่วง^๕ไว้ ทำให้^๕เนิ่น^๕ช้า

โยมวัด ผู้^๕หน้า^๕ที่^๕ปฏิบัติ^๕พระ^๕ใน^๕วัด

อิสรภาพ ความเป็น^๕ใหญ่^๕ใน^๕ตัว^๕เอง ความเป็น^๕ไม่^๕ขึ้น
แก่^๕ใคร ความเป็น^๕ไทย

พิเคราะห์ ไคว^๕ครวญ

จดหมายเหตุ เรือง^๕ราว^๕ทม^๕ผ^๕ย^๕น^๕ท^๕ก^๕ไว้

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า [๑๑] ประติษฐาน

ปฐม ที่แรก ของตน

พระนครินทราชา กษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา

(พ.ศ. ๑๘๕๒ - ๑๘๖๗) เป็น

โอรสของเจ้าเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเป็น

พระอนุชาของสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑

ได้รับเชื้อเชิญ เขามาครองราชสมบัติ

กรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระรามราชาโอรส

พระราเมศวรยอมถวายโดยดี มีราช

โอรส ๓ องค์ คือ เจ้าชายพระยาเจ้าย

พระยา และเจ้าสามพระยาเสวยราชย์

อยู่ ๑๖ ปี ก็สวรรคต เจ้าชายพระยา

กษัตริย์พระยาบงกชพรหมเพ็ชรราช

สมบัติ โทษณช้างกนสนพระชนม์ด้วย

กนทงสององค์ เจ้าสามพระยาจึงได้

ครอง กรุง ศรี อยุธยา เป็นสมเด็จพระ

พระบรมราชาธิราชที่ ๒

(๒๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

พระมหินทราธิราช กษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา

(พ.ศ. ๒๑๑๑ - ๒๑๑๒) เป็น

โอรสสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กับ

สมเด็จพระศรีโยทย ในรัชกาลนี้ไทย

ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า พระมหินทรา-

ธิราชถูกคุมตัวไปกรุงหงสาวดี ได้

ประสูติสวรวรคตเสียดกลางทาง เป็น

กษัตริย์องค์สุดท้ายในราชวงศ์สุพรรณ

ภูมิ ไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ๕

ปี พระนเรศวรจึงก่อสร้างภาพโต

กรมพระสนมพลเรือน มหันตเกยวชของกบ

เครื่องนมัสการ โกลี และหีบ คุมขัง

เจ้านายทศทองไทย สมัยสมเด็จพระน-

เรศวรมหาราช

พระมหากษัตริย์ซึ่งสถิตอยู่ ณ เมืองสุโขทัย

ตามทพอจระวิไถ่นนมี ๕ องค์ คือ

๑. พระเจ้าศรีอนันทราชดิษฐ์ (พระ-
ราชบิดาพระเจ้ารามคำแหง)

(๒๘)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

๒. พระเจ้าบาลเมือง (พระเชษฐา
พระเจ้ายมคำแหง)

๓. พระเจ้ายมคำแหง (ผู้จารก
หลักศิลาที่ ๑)

๔. พระเจ้าฤๅทัยหรือพระบาทสมเด็จพระ
กรมมรเตนวุตฤๅทัยไชยเชษฐาสืบวง
(โอรสพระเจ้ายมคำแหง)

๕. พระเจ้าธรรมิกราช หรือพระบาท
สมเด็จพระกรมมรเตนวุตศรีสืบวงศ์-
รามมหาธรรมิกราชาธิราช (โอรส
พระเจ้าฤๅทัย และผู้จารกหลักศิลา
ที่ ๒ กับหลักศิลาเมืองกำแพงเพชร)

มณังศิลาบาท ซอแทนหินของพระเจ้ายมคำแหง
อยู่กลางดงตาลกรุงศรีไชยทัย เวลาน
นำมาประดิษฐานอยู่ณวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม

หน้า [๑๒] ถ่องแท้ ชัดเจน ถูกระ
สงสัย ไม่แน่นอน

(๒๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ท้วง

ทัก คัดค้าน

กระทุ้ง

ข้อความ หัวข้อ เคาเงอน

หน้า [๑๓] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

เป็น พระ โอรส ในพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ พระ องค์เจ้า
พรพรรณราย (น้องนางกรมสมเด็จพระ
เทพศิรินทรามาตย์) เป็นต้นสกุล
“จิตรพงศ์”

สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ
เป็น พระราช โอรส ในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ สมเด็จพระ
นางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรม
ราชเทวี (สมเด็จพระศรีสวรินทิรา
พระพันวัสสาอัยกาเจ้า) ประสูติเมื่อ
วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๑
ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสา-
ธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สวรรคต

(๓๐)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

วันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๗
พระชนม์มายุได้ ๑๖ ปี ๖ เดือน
๗ วัน

หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว โปรดให้รวมหอสมุดแต่ครั้ง
รัชกาล ๔ คือ หอพระมนเทียรธรรม
และพทอสังคหะ เข้าเป็นหอสมุดใหญ่
ลำหรับพระนคร พระราชทานนามว่า
หอพระสมุดวชิรญาณ

อภัยโทษ ยกโทษ

หลักฐาน ความมั่นคงอันเป็นพันทดง พนเพ
มั่นคง

เกณฑ์ กำหนด หมาย บังคับ

พยาน ผู้เห็นเหตุการณ์ คน เอกสาร หรือ
สิ่งของซึ่งอาจเป็นหลักฐาน

กรุงเก่า หมายถึงกรุงศรีอยุธยา

(๓๑)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า [๑๔] พระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา
พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑ เป็นโอรส
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อนาคต่าง
พระมารดาภิเษกสมเด็จพระเชษฐาธิราช
มีพระมเหสีทรงพระนามว่า สมเด็จพระ
ศรีสุริโยทัย ซึ่งเป็นวีรสตรีองค์แรก
ในประวัติศาสตร์ไทย ในรัชกาล
พระเจ้าหงสาวดีครองเมืองกษัตริย์พม่า
ได้ยกทัพมาตีไทย พระมหาจักรพรรดิ
เห็นว่าจะต้านทานมิได้จึงยอมทำไมตรี
กับพม่า

พระมหาธรรมราชา (เดิมชื่อขุนพิเรนทรเทพ)
ราชบุตรเขยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
เป็นปฐมกษัตริย์วงศ์สุโขทัยครองกรุง
ศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๓๓
พระมเหสี คือ พระวิสุทธิกษัตริ
เป็นพระราชบิดาของพระนเรศวร ผู้ก
ษัตริย์ไทย หลังจากที่เป็นประเทศ
ราชพม่าอยู่ ๑๕ ปี

(๓๒)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

พระนารายณ์ กษัตริย์ ครอง กรุง ศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๑๔๔-๒๒๓๑ เป็นราชโอรส

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็น

กษัตริย์ที่ครองพระองคานั้น จึงได้รับ

ถวายพระนามว่า “มหाराช” มี

พระปรีชาสามารถในการปกครองบ้าน

เมือง ในรัชกาลนี้มีสมพันธภาพกับ

ต่างประเทศ เจริญถึงขีดสูงสุดสมัย

กรุงศรีอยุธยา โปรดฯ ให้ราชทูตไป

เจริญทางไมตรีกับฝรั่งเศส

ขุนหลวงบรมโกศ กษัตริย์ ครอง กรุงศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑ เป็นโอรส

สมเด็จพระพุทธเจ้าเลิศ ในรัชกาลนี้

ได้ส่งพระสงฆ์ไทยออกไปประดิษฐาน

ศาสนวงศ์ในลังกาทวีป ไทยเป็น

ไมตรีกับพม่าในยุคนั้น แต่เป็นอริกับ

มอญซึ่งคงตัวเป็นเอกราช

(๓๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) เป็นพระโอรส

องค์ที่ ๑ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

บรมโกศ ทรงรัชสถาปนาพระอิสริยยศ

เป็นเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ กรม

พระราชวังบวรฝ่ายหน้า ทรงมีความ

ร่าเริงสนุกสนานมาก เป็น

กวีเอก แห่ง กรุงศรีอยุธยา ตอน ปลาย

ทรงนิพนธ์ นันทบดินทร์ คำหลวง

พระม้ายคำหลวง ภาพเขียนเรือ ฯลฯ

อนงค์

นาง นางงาม

อร

นาง นางงาม สวย งาม

ไร

รอยที่ถอนผมออกเป็นวงกลม เช่น

ไรผม ไรจุก เป็นแบบผมของสตรี

ตามสมัยนิยม

พระไชยราชา กษัตริย์ครอง กรุงศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๐๗๗-๒๐๘๘ เป็นโอรส

ใน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ใน

รัชกาลนี้ได้เสด็จยกกองทัพ ไป ตีเขา

(๓๔)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เมืองเชียง ตราน กลับคืน จาก พม่าได้
ซึ่งเป็นเหตุทำให้พม่ากับไทยเป็นอริกัน
ต่อมาและยังยกกองทัพ ไปตีได้เมือง
ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่

หน้า [๑๕] ปืนไฟ ขุนไชยดินดำจุดไฟเป็นกำลังสังหาร
มณฑลพายัพ กินแดนฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ

ของไทย แบ่งออกเป็น ๗ จังหวัด คือ

๑. เชียงราย ๒. แม่ฮ่องสอน

๓. เชียงใหม่ ๔. ลำพูน

๕. แพร่ ๖. ลำปาง

๗. น่าน

ชายา เมีย (เป็นราชาศัพท์) ภรรยา

คำอธิบายศัพท์ในองก์ที่ ๑

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๑

องก์

เรื่องละครที่แสดงแข่งเป็นองก์ ๑ องก์

หนึ่งอาจแบ่งเป็นตอนหรือฉากอีกด้วย

คัม

บ้านข้าหลวงประจำจังหวัดบางที่เรียก

ว่า จวน ในทันท้ายถึงบ้านพระร่วง

สำราญ

สบายกายใจ

เบิกบาน

แจ่มชื่น สว่างใจ

เลื่องลือ

รู้ทั่วกัน ช่างแซ่

ไทยละโว้ สมัยนั้นชาวไทยแบ่งแยกออกเป็นหลาย

พวกด้วยกัน เช่น ไทยสุโขทัยพวก

หนึ่ง ไทยละโว้พวกหนึ่ง ไทยสุโขทัย

นั้นเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่ใคร ส่วนไทย

ละโว้ คือ ไทยที่คงอยู่เมืองลพบุรี

เดี๋ยวนี้ เป็นไทยที่อยู่ใต้บังคับบัญชา

ของเขมร มีพระร่วงเป็นผู้ปกครองอยู่

(๓๖)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ธานี

เมือง

ชีวาत्म

ชีวิตตน (ชีว + อาत्म, ชีว — ชีวิต,
อาत्म — ตน)

ทายาท

ผู้รับมรดกสืบตระกูล

ครอบครอง ปกครอง

นรากร

หมู่คน

ราชกร

(นร + อากร,
นร — คน, อากร — หมู่, กอง)

ฤทัยถอน

ถอนใจ (ฤทัยย่อมาจาก ฤทัย แปล

คณนา

การนับ

ถนคณนา

สิ่งที่จะนับได้

พช

เมล็ดพันธุ์ไม่

สิ่งที่จะเป็นพันธุ์ต่อไป

พันธุ์

พืช เหลือกอ

ธัญญาหาร

อาหารคือข้าว

(ธัญญ + อาหาร,
ธัญญ — ข้าวเปลือก,
อาหาร —
ของกิน)

กัณดาร

อดิศักดิ์

ผลเคือง

(๓๗)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

พันเอิญ

เผอญ บังเอิญ

จวบ

ถึง

ส่วย

ของที่เรียกเก็บจากพนเมืองส่งเป็นภาค
หลวง ตามวิธีเรียกเก็บภาษีอากรใน
สมัยโบราณ เงินช่วยราชการตามที่
กำหนดเรียกเก็บจากราษฎร

ส่วยน้ำ

พื่อเมืองสระบุรีจะต้องทักน้ำในทะเลสาบ
ชลประทาน ไปยัง นครหลวง ของ ขอม
สำหรับใช้เป็นน้ำในพิธีมรดกภิเษก ๓
ปี ต่อครั้ง

อนิจจา

เป็น คำ ออกเสียง แสดง ความ สงสาร
หรือใช้แสดงความหมายว่า น่าสงสาร

ยินยอม

ยอม ไม่ขัด

สารพัด

ทุกสิ่ง ทุกอย่าง ทั้งหมด

กระไร

อะไร อย่างไร

ทาส

ข้าทาสไป คนที่เป็นเชลยหรือผู้ทาส
อิสรภาพจะทำอะไรได้ตามชอบใจ

(๓๘)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เพราะ มี นาย เป็น เจ้า ชวต คอย กัก ข
บังคับ

อนาถ น่าสังเวช น่าสลดใจ ไม่มีที่พึ่ง ควร
สังสาร

เกิดเป็นไทยต้องเป็นทาส อนาถนัก เกิดเป็นไทย
แล้วต้อง ตก อยู่ในอำนาจ ของชาติอื่น
เป็นสังทาสสลดใจนัก

ขอม เป็นชื่อของคนคนเรียกประเทศเขมร

เขมร เป็นชื่อที่ชาวพม่าเมืองเรียกตัวเอง

พมพก เวียดนาม

ยักษ์ ลวดทราย หมายถึง ขอม

ประจักษ์ ชักเจน แจ่มแจ้ง

ครา ครัง คราว หน

รอด หนีมาได้ อยู่ในอันตรายแล้วหลุดพ้น
จากอันตรายมาได้

ปลอดภัย หนีไป รอดไป

ยุบลด เรืองราว คติ

หน้า ๓ พรังพร้อม ครบถ้วน ร่วมใจกัน

(๓๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ไพร่หลวง ทหาร (ในต้นคำ “ไพร่” ไม่ได้
หมายความว่า ตำ หรือ เลว ตามที่ใช้น
ธรรมดา “ไพร่หลวง” นั้นทาง
ราชการ คัดเลือกแต่ คนไทยชั้น อุดม
เท่านั้น ฆ่าหรือเชลยหรือชาวต่าง
ประเทศเป็นไพร่หลวงไม่ได้

จอมเกศา พระเจ้าอยู่หัว หมายถึง เจ้าเมืองขอม

ยาม เวลา คราว

สาละ ข้าว ข้าวชนิกหนึ่งเพาะปลูกกันใน
ประเทศหนาว สำหรับทำขนมปัง

แสนอดใจ หนักใจเหลือเกิน

หน้า ๔

พงไพร ป่า

นิกร หมู่ พวก

ชนนิกร หมู่คน คือ ราษฎร

ล่า ช้า ที่หลัง ภายหลัง

ฤทธ อำนาจศักดิ์สิทธิ์

ข้อจิต จิตใจสงสัย

จนใจ ไม่มีทางคิด

(๔๐)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ผิด

ขอเล่นเวลาไป

ถ้ารับคืบคอน คืบคอนเป็นอทานสรว้อยยัก หมายถึง

ความว่า จิตอาหารให้พร้อมสรรพ

สรรพ

ทุกสิ่ง ทุกอย่าง ทั้งหมด

พลัน

เร็ว กว้น ทันทีทันใด

แสน,เสนา

กองทหาร กองทัพ หมู่ทหาร

เกหา

เรือน

บริวาร

ผู้รับใช้ หรือผู้ห้อมล้อมติดตาม

หน้า ๕ แหก

ผู้มาหา ผู้มาเตือน คนต่างดาว คน

แปลกหน้า

โศลก

โณลก โสคติ ฤกษ์คติ (เต็มหมาย

ถึง ยท สว ค สรร เสริญ พระ เจ้าของ

พราหมณ์มสยาทเป็นหนึ่งโศลก)

บุญโศลก

ผู้บุญเป็นทนายาสรรเสริญ

เดชะ,เดช

ชานา

กุศล

บุญ สิ่งที่ดี ความดี

ปาง

เมือ ครัง คราว

วิงวอน

อ้อนวอน พว้าขออริง

(๔๑)

ศัพท์ คำอธิบายศัพท์

ประนอม เอาอกเอาใจ ยินยอม

เทพไท เทวดาผู้เป็นใหญ่

ปัญญา ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว

ศกดิ์ อำนาจ

สำนัก ที่อยู่ ทอ้าย ทอ้าย

ทนาย คนใช้ของขุนนางผู้ใหญ่

ไว ทันทีทันใด ไม่ช้า

บกพร่อง ขาดไป น้อยไป ไม่เต็มที่

หน้า ๖ อัจฉา นิสัยใจคอ (ตัดมาจากอักษณาลัย)

มอจฉา มกิริยาดี

ขัดข้อง ติดขัด ไม่สะดวก

เสียบง อาหาร อาหารที่จะเอาไปกินระหว่าง
เดินทางไกล

วาร วัน ครั่ง คราว พน

ธรรมเนียม แขน้อย่างทนยมนั่น

เรือนชาน หมายถึง บ้านที่อยู่ (ชาน คือ พน
เรือนที่ไหม้หลังคา)

เพ็ดลีนเพ็ดลิต สุนกสนาน ราวเรียง

(๔๒)

ศัพท'

คำอธิบายศัพท์

ฉันใด

อย่างไร เช่นใด

หน้า ๓

ยศ

เกียรติคุณ

ขอเชิญท่านนายทหารผู้มียศ ขอเชิญท่านนาย

ทหารทนายถอ

ลิม

ลิม ลองรสกด้วยปลายลัน

สมควรเป็นบุตรบิดาท่าน ส้มเป็นลูกพ่อ เป็นคำ

ที่นักคุมขมยอพระร่วง ว่ามันสยใจคอค

เหมือนบิดา

ภูบาล

พระเจ้าแผ่นดิน ในทันทมาถถึง ท้าว

พนม

โปรดปราน เ็นค รักใคร่

พระผ่านเผ้าเป็นคำแทนชื่อของพระเจ้าแผ่นดินเช่น

เดียวกับคำ จอมเกล้า

กรุณา

ความสงสาร ความปรารณาจะให้

อนพันทุกข

เมตตา

ความรักและเอ็นดู ความปรารณา

จะให้ผู้อื่นใดสุข

(๔๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ไฉร

เป็นคำสำหรับเน้นความหมายของคำ

หน้า มีความหมายไปในทางว่า อย่าง

นั้น เช่นนั้น ทเดียว

เมื่อนั้น ครานั้น เวลานั้น

หน้า ๘ บัดนี้

ชอกชา

ชา เจ็บ ระบม

บนป

ยัยเป็น ย้อยยัย

อาญา

อำนาจลงโทษ

พระทรงยศ พระเจ้าแผ่นดิน หมายถึง ท้าวพนม

ภูในย พระเจ้าแผ่นดิน หมายถึง ท้าวพนม

พิโรธ โกรธ เคือง

หน้า ๙ ไม่ตรึงนั ความรักใคร่กันฐานเพื่อน

ผืนผ่น ลดหย่อนตาม

เดือดร้อน ไม่เป็นสุข กระทบกระวาย

ไพร่พลโยธ พลรบ ทหาร

หน้า ๑๐ ละลาย ไม่เอาใจใส่ ทอกลึง

เสบาย สบาย

แร้นแค้น ผิดเคือง ขัดสน ข้นจน

นันทา ความพอใจ ความรักใคร่

(๔๔)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

แต่ส่วนในราชการงานเมืองไซ้ร หมายความว่า
จะผ่อนผันไม่ได้ด้วยฉันทา ก็ราชการจะ
ผ่อนผันให้กันตามความพอใจใคร่กัน
ไม่ได้

เจ้าพาเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดิน

ผันผินผิด กลับทำความผิด

ยำเยง กลัว เกรง

หน้า ๑๑ ยากเย็น ลำบากมาก

เข็น ฉุดชน คั้นไป ทำให้เคลื่อนไป

ลำเค็ญ ลำบาก ยากแค้น

ประเพณี ขนบธรรมเนียม แบบแผน

บรมชาน เมืองใหญ่

เพรง เก้า กอน

ถึงลำบากยากแค้นแสนก้นดาร์ หมายความว่า

ชาวเมืองท่านเคยส่งจนถึงที่ จะลำบากยาก

นครบรมชาน ครึ่งนคร แค้นอย่างไร

เป็นไปเช่นเพรง ชาวละโว้เคยนำเข้าไปส่งถึง

นครหลวง ครึ่งนครควรปฏิบัติเหมือน

เช่นกอน

ข่มเหง ใช้กำลังรังแก

(๔๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หย่อนกำลัง กำลังน้อย ถอยกำลัง

หน้า ๑๒ ยำเกรง

กลัว เกรง

ปรานี

เอ็นดู เผื่อแผ่

ไพร่ฟ้า

ฟ้า หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน ไพร่ฟ้า

หมายถึง ข้าพระเจ้าแผ่นดิน คือ

พลเมืองนั่นเอง

เจียนตาย

จวนตาย เกือบตาย

ทำลาย

ทำลาย ทำให้หมดสิ้นไป

จงรักภักดี

ความนบถอ ความเลื่อมใส

พำนัก

ที่พัก แผลงมาจาก พัก

คะเนงราย

คิตราย

หน้า ๑๓ เครื่อง

ในทนต์ใช้เป็นกริยา เขาความว่า เป็น

เหตุให้ ทำให้

อัตรา

กำหนด

เป็นประจำตามกำหนด

เกณฑ์ จำกัด

แต่อัตราवारที่ส่งเต็ม ยี่สิบ หมายความว่า ส่วย

เล่มเกวียนใหญ่จึงได้ที่ นำที่เคยส่งตามกำหนด

ต้องบรรทุกลงในเกวียน ๒๐ เล่มเต็ม

(๔๖)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เอาเปรียบ

เอาฝ่ายตนให้เป็นฝ่ายได้

สำเร็จ

เสร็จ แล้ว สมประสงค์ บรรลุผล

ชักชวน

ลอบให้มั่นขำ

สัญญา

ข้อตกลงกัน

หน้า ๑๔ อูบาย

วชิ หนทาง เล่ห์เหลี่ยม มารยา

จันรรจา

พก กล้าว

คิด

เรื่อง ความ

ธารา

น้ำ

ทวยหาญ

เหล่าทหารกล้า

เวียงชัย

เมือง

ยุบล

เรื่องราว หมายถึง เรื่องราวที่พูดไว้

หน้า ๑๕ สงสัย

ไม่แน่ใจ

ผู้ขุนขอม

พ่อขุนขอม หมายถึง ท้าวพนธุม

พ่อขุน

ผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดิน

วชิ

วาจา คำพูด

สัจจา

คำจริง

แห่ง

สงสัย ระแวง

แคลง

สงสัย ระแวง

(๔๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ปรักษา

หาวอ ขอความเห็น พิจารณาหาวอ

ขาน

กล่าว พด

กรมการ

คณะเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่น

หน้า ๑๖ เทพดาอารักษ์ เทวดาพิทักษ์รักษา

ผู้ทรงฤทธาสัทธศักดิ์ ผู้ชำนาญอันศกศัทธ

ตุ

ข้า ฉน เรา

อวย

อำนวย ให้

สุนทร

ด งาม

ยกยอ

เชิดชู

เกียรติ

คำเลาเลอ คำสรรเสริญ

ขมขม้น

เร็ว หนัก

หน้า ๑๗ แม่นมั่น

แน่นอน เที่ยง ไม่ผิด

ก่ง

คง

หน้า ๑๘ สลับซับซ้อน

วางซ้อนกันเป็นลำดับ

สะท้อน

กระเด็นกลับ กระดอนชน

ดำรงตรอง

คิด ตรกตรอง

ช่อง

โอกาส ทาง

สมหมาย

ตรงกบทิศไว้

(๔๘)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

วิตก

เป็นทุกข์ ร้อนใจ กังวล

บรรลัษ

ตาย

หน้า ๑๘ เคลือบแคลง ระแวง สงสัย

ประทาน ให้ (สำหรับเจ้านาย)

ไพศาล

กว้างขวาง

กระจัด

ภาษาสนธิรูปเตี้ย ๆ ปากกว้างกันสอย

กระบุง

ภาษาสนธิรูปกว้างกลมสูง แตงพ
กันเป็นลมหลิยม ถ้าสนธิไปรงก็เป็น
ตะกร้า

หน้า ๒๐ มรรคา

ทาง

ฉลาด

เฉียบแหลม ไหวพริบดี ปัญญาดี

แหลมหลัก

ฉลาด คมคาย เฉียบแหลม

เกาะกะ

เกาะ

ตบัก

เอาศอกตีสข้างทั้งสองข้าง อย่างไก่
ตบัก เป็นการแสดงความดีใจ

อย่าเพ้อตบักก่อนการ หมายความว่า อย่าดีใจ
ก่อนที่การจะสำเร็จเป็นผล

(๔๕)

คำอธิบายศัพท์ในองกัท ๒

ตอนที่ ๑

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๒๑ แคร่

ร้านเล็ก ๆ สำหรับนั่ง มีรูปเป็นส-
เหลี่ยม พนเป็นไม้

สังเว

เครื่องทักท้วงวาทะ

บายศรี

ข้าวอันเป็นสิริ ข้าวขวัญ ภาชนะใส่
เครื่องสังเวในพิธีทำขวัญ

ถ้อย

ชั่ว เลว ทรมาน

หน้า ๒๒ สู้

เจ้า สรรพนามบุรุษทั้งสอง เป็นคำท
สู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจใช้แก่ผู้น้อย

ชนม

เบิกบาน

อรุณ

พระอาทิตย์แรกขึ้น

มุลนาย

เวลาย่ำ

สุราบาน

น้ำสุรา

หน้า ๒๓ อักโข

(ตัดมาจากอักโขภิน)

มาก หลาย

อสุระยักษ์

ยักษ์อมมนุษย์พวกหนึ่ง

เป็นศัตรูต่อ

เทวดา

(๕๐)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

อำพราง

ยักยัก

หลักเคียง

หลบจากทกเกม

หน้า ๒๔ ยา

ทำให้หายร้ว

แน่นหนา

มั่นคง

มาร

ยักยัก ในทันหมายถึง เขมร

หน้า ๒๕ ศรี

มิ่ง มงคล ความสำเร็จ ความดี

ความเจริญ

สุริยัน

พระอาทิตย์

เรื่องรอง

สว่าง สุกใส

สมจินดา

สมความนึก สมใจนึก

บ่าบวง

บูชา

มิตร

ความเป็นเพื่อน ความหวังดีต่อกัน

หน้า ๒๖ นอบน้อม

อาการซึ่งแสดงความเคารพอย่างสูง

ราศี

แหล่งที่อยู่ของเทวดาบนท้องฟ้า

นบ

ไหว

ไตรสรณะ

ทพงจำประการ คือ พระพุทธรูป พระ

ธรรม พระสงฆ์

รัตนะ

แก้ว

(๕๑)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

สามรัตนะ แก้ว สาม ดวง หรือ แก้ว สาม ประการ
เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระไตรรัตน์
ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม และ
พระสงฆ์

อนันต์ มากล้น ไม่มีสิ้นสุด

สรรพภัย อันตรายทุกอย่าง

เทวสุราฤทธ เทวดาผู้มีฤทธากลา

สิ่งสถิต

อยู่

วิมาน ที่อยู่หรือที่ประทับของเทวดา

พระจักร พระนารายณ์

ปรเมศวร์ พระอิศวร (ปรมา + อิศวร)

พรหมา พระพรหม

เสอเมือง เทวดาซึ่งถือกันว่าเขมร เชื้อกษัตริย์ มา
แต่โบราณ

ทรงเมือง เทวดาที่คุ้มครองเมือง

หลักเมือง เทวดาซึ่งสิงสถิตหลักเมือง

อารักษ์ เทวดาที่คอยอารักขา

จัตุโลกपालา เทวดาผู้รักษาโลกประจำทิศทั้งสี่

(๕๒)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

๑. ท้าวฤๅว (จอมยุทธ์) ประจำ
ทิศเหนือ

๒. ท้าวธตรฐ (จอมภูตหรือจอม
คนธรรพ์) ประจำทิศตะวันออก

๓. ท้าววิรุฬหก (จอมเทวดา)
ประจำทิศใต้

๔. ท้าววิรูปักษ์ (จอมนาค) ประจำ
ทิศตะวันตก

หน้า ๒๓ สโมส

ร่วมชุมนุมกัน รวมนั้น พร้อมเพรียง
กัน

สุขสโมสร เป็นสุขพร้อมเพรียงกัน

สัมฤทธิ์ สำเร็จ

ประสิทธิ์ ทำให้สำเร็จ

สมปอง ตรงกับมุ่งหมายไว้

เนื่อง ทั้งหมด

(๕๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๒๘ นายเรท่านมีบุญมาก หมายความว่า
กล่าวอะไรสมปากอย่างเต็มที่ พระร่วงมีบุญมาก
กล่าวอะไรออกมา ก็ได้ผลเหมือน
ปากพูด

บารมี บุญอันใดสร้างสมไว้

เกษม สบายใจ

นิเวศน์ ที่อยู่ วง บ้าน

เขตชั้น เขตแดน บ้านเมือง

ยิบ สะเอียด

หน้า ๒๙ บังอาจ ไม่ยำเกรง ล้วงเกิน อาจเอื้อม

ประมาท คุ้มกัน

แม่เสียสตัยต้องวายชีวัน (จากคภพจน์ของเสียป่า

“เสียชพอป่าเสียสตัย”) หมายความว่า

ว่า ถ้านักกุมไม่ปฏิบัติตามที่ตกลงไว้

ก็ต้องตาย หมายความว่า จะฆ่าเสีย

ให้ตาย

ชมขมน เรว พลัน ทนท

(๕๔)

ตอนที่ ๒

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๓๐

ลาน

สนาม ที่เตียน ที่ว่าง

โห่

เสียงที่เปล่งออกมาดังๆ เป็นเสียงนำ

เพื่อแสดงถึงความพร้อมเพรียง

องม

หกตก เอะอะ

กระหึ่ม

ดัง อื้ออึง

หน้า ๓๑

นิยม

ชอบ นบถ

ลย

โจษกัน

ขอ

ตรง ไม่คด

ตราฐ

เครื่องซึ่งมีทงสองข้าง

ชื่อดังตราฐ เป็นคนตรงเที่ยงธรรมดุจตราฐ

นิตย

เสมอ เที่ยง ยั่งยืน

จะบัญชาว่าไรใดเป็นนิตย หมายความว่า พระร่วง
คนทำตามจิตทุกเมื่อไป จะสั่งอย่างไร คนก็ยอม

ทำตามทุกอย่าง

ดารา

แบบ อย่าง

(๕๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๓๒ อหังการ ทะนงตน อวดดี หยิ่ง จองทอง

ยอกร

ยกมือ

สามลา

สามครั้ง สามหน

หน้า ๓๓ เสาะหา ค้นหา

จะถูกลศัตร์ไม่ว่าที่ หมายความว่า ไม่ควรจะ

ถูกลศัตร์ (พระร่วง)

โทษ

ความผิด

เทวัญ

เทวตา

ฤทธิรุทร

ฤทธิร้ายแรง ฤทธิมาก

หน้า ๓๔ จรจรด

มาถึง

พิกล

ผิดปรกติ แปลกไป

วารี

น้ำ

หน้า ๓๕ ตามตำรา

หมายความว่า อย่างที่เคยทำ คือ

ตักน้ำจากทะเลชุบศรมาให้อย่างที่เคย

ปฏิบัติมาแต่ก่อน

แปล

เพียบ เต็มที่

หน้า ๓๖ ริ

แรกคิด แรกทำ

ข้า

ขอขนา ชวนให้หัวเราะ

(๕๖)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

น้ำจ้ำ

น้ำหัวเราะ

ชม

เล็กลอกไปตามช่องเล็ก ๆ

หน้า ๓๓ กำกับ

ควบคุม คุม

การุณ

ความกรุณา

ย่นย่อ

ทอดย

โทษภัย

อันตราย

ท่านนี้เก่ง หมายความว่า ท่าน
กว่าพ่อเมืองไทยในเมื่อเพรง นิลลาคกว่าพ่อเมือง
ไม่ยำเียงย่นย่อต่อ คนก่อน ช่างไม่กลัว

อันตรายบางเลียบหรือ

วินัย

ระเบียบ แบบแผน ขอบบังคับ

หน้า ๓๔ พระทรงศรัย เจ้าเหนือหัว หมายถึง ท้าวพนม

ทานต์

ผูกหารปราม ทักทวง

ทรวง

อก

หน้า ๓๕ อดส

อด

เกียรตยศ

ยศคือความสรรเสริญ

พอน

คำพค ถอดคำ

(๕๗)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

จะคนคำก็เสียเกียรติยศ จะไม่ยอมชนน้ำไป

ผิดพจน์ชาวไทยจะติได้ คนไทยจะว่าได้

บันกราวราวกับบ้า พร่ำพูดอย่างไม่พอใจมาราว

กับเป็นบ้า บ่นเสียงเอคองเหมือนคนบ้า

กระหน่ำ ช้ำ ๆ ลงไป อย่างดี ๆ

ย่า เบียดเบียน

หน้า ๔๐ ัญญาสาธิต ขาวเปลือย

สาราลักษณา หนังสือ จดหมาย

ตอนที่ ๓

หน้า ๔๑ ท้องพระโรง ท้องที่สำหรับข้าราชการเข้าเฝ้าพระเจ้า

แผ่นดิน

เสวต ขาว

ฉัตร เครื่องสูงทำเป็นชั้น ๆ ใช้สำหรับยกเป็น

เกียรติยศ

ระบาย ร่มผาทหอยลง

แตรงอน ช่อแตรชนิดหนึ่ง ใช้ในพิธีหลวง

มโหระทึก เครื่องประโคมชนิดหนึ่ง เป็น รูปกลอง

หน้าเดียว ทำด้วยโลหะ

(๕๘)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ชนบท หวเมือง

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท เป็นสิรรพนามบุรุษ
ที่ ๒ สำหรับใช้เวลากลับยังคมทูล
พระมหากษัตริย์ให้ทรงทราบ

บงกช บัว

บงกชมาศ ดอกบัวทองใช้ร่วมกับพระบาท หมายถึง
ความว่า เฝ้าผู้มีบุญ

เกศ เกศา หว

บ ไม่

หน้า ๔๒ กิจจา กิจ จัระ งาน หน้าท

เกษมสถานต ชนชมยนต์ ไปรุ่งอารมณ์

การณ เหตุ เรืองราว

ผดพลึง ผักพลาก

อภัย ยกโทษ

ระบอ เลื่องลือไป

หน้า ๔๓ เรืองรอง รุ่งเรือง สว่าง สุกใส

พญาเดโช คำว่า “พญา” เป็นคำโบราณ แปลว่า
เจ้าแผ่นดิน เป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า แต่

(๕๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

พญาเตโช^{๕๕} เป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่^{๕๖}
ของขอมเท่านั้น ขางทกเรวก ออกญา
เตโช

ตัดไฟต้นลม คัมไฟ^{๕๗}ไฟไหม้อยู่ต้นทางลมที่จะพัดมา^{๕๘}
บ้านเราเสียก่อน เป็นคำพูดที่เปรียบ-
เทียบ หมายความว่า ระวังต้นเหตุ^{๕๙}
เสียก่อน

หน้า ๔๔ แกลงไข

บอก เล่า

ลนลาน ตะลตะลัน วนไปต่าง ๆ

ฟังไม่สรรพ ฟังยังไม่หมดเรื่อง

ตาขาว หวากกลัว มักใช้กับคำว่า ขลาก เช่น
“^{๕๕}ขขลากตาขาว”

นรินทร์มหาศาล กษัตริย์ผมั่งคั่ง

มัจฉวน พระอินทร์

เทวินทร์ (เทว + อินทร์) จอมเทวดาหมายถึง
พระอินทร์

อินทรีย์ ร่างกาย

โออินทรีย์ นอ้มกาย

(๖๐)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

อภิวันทน

การกราบไหว้

หน้า ๔๕

เกทถัย

ถัยต่าง ๆ

ขยัน

ขันแข็ง

นัก

เขมร ใช้เป็นคำนำหน้านาม อย่างคำว่า

นาย ท่าน นักคุม ก คือนายคุม หรือ

ท่านคุม นั่นเอง

ข้าหลวง

ผู้ ตำแหน่งซึ่งพระเจ้าแผ่นดินส่งไป

ราชการ

เสียที

แพร่ พลาตทวงศ์

อ่อน

อ่อนหวาน

หน้า ๔๖

สบ

ถึง พบ

ไตร่ตรอง

ตรกตรอง คัดทบทวน

ตระหนักรู้

แนใจ ชัดแจ้งใจ

หน้า ๔๗

จินดา

ความคึก ความนุก

โดยดาย

โดยง่าย

ชอบกล

เขาท แผลก

หน้า ๔๘

ตฉินนินทา

ตเตยนลับหลัง

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

คำ

พวก หมู่ ทนหมายความว่า หมก
ทั้งพวก

สัจจาวาท

พูดจริง จริงต่อวาท

หน้า ๔๕ ระบอบ

แบบอย่าง ธรรมเนียม

ทะนง

ถือค

องอาจ

กล้าหาญ สง่า ผ่องแผ้ว

อหังการ

ถือตัว เย่อหยิ่ง

ผลุนผล้น

เหินหัน ใจเร็ว ไม่ระรือ ไม่ยังใจ

หน้า ๕๐ กระหนาบ

เข้าเต็ม

จลาจล

วุ่นวายใหญ่

ยุคลบาท

ยุค เปลี่ยนว่า ทั้งคู่ ยุคลบาทาแปลว่า

เทวาทศุหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินขอม

สรรพนามบุรุษที่ ๒ สำหรับเจ้านาย

พระเจ้าแผ่นดิน ว่า ฝ่ายาท ไต่ฝ่าย

ละของฉิลพระบาท

แสนยา

กองทัพ

โยธา โยธ

พลรบ ทหาร

บุญญาธิการ บุญนาม (บุญญา + ธิการ)

(๖๒)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๕๑ พระราชอาชญา โทษหลวง

เติบโต

ใหญ่

กัน

ถูกล่า

บรรหาร

คำสั่ง

สามัญ

ทั่วไป ข้าราชการสามัญ ข้าราชการทั่วไป

ทุกอย่าง

ไฟ

พื้นแผ่นดิน

อาสา

สมัคร ทำโดยเต็มใจ

ชิงชัย

รบกัน

ชวน

ชวน

หน้า ๕๒ จองผลาญ

ทำลายล้าง

สังหาร

ฆ่าทำลาย

พาลา

พาล อ่อน เหว ชั่ว

สน

สนสนพาลา หมกคัส

บาราบ

ปราบ ทำให้แพ้ยับ

อาญาสิทธิ์

อำนาจเด็ดขาด คือสิทธิที่แม่ทัพได้

พระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินในเวลา

(๖๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ไปสงคราม เป็นต้น มักมีสิ่งสำคัญเป็น
เครื่องหมาย โดยมากเป็นพระแสงดาบ
ซึ่งเรียกว่า พระแสงอาญาสิทธิ์

ปัจฉามิตร

ข้าศึก ศัตรู

ขุนขอม

พระเจ้าแผ่นดินขอม หมายถึงท้าวพนม

คำแหง

แข่ง

บุชิต

บุชา

เลอ

เหนือ เลอกบาล เหนือหัว

นานา

ต่าง ๆ

หน้า ๕๓ คุ่มเกรง

ปกครองไว้ให้คนอันเกรงกลัว

พระทรงภพ

พระเจ้าแผ่นดิน หมายถึงท้าวพนม

ตรลบ

(อ่านตระหลบ) พง

พิภพ

โลก

กาจ

กล้า เก่ง ร้าย

เก่งกาจ

เก่งกล้า

หน้า ๕๔ สวัสดิ์

ความดี ความงาม ความเจริญรุ่งเรือง
ในต้นหมายถึง ให้เดินทางไปโดย
ปราศจากภัยอันตราย สะดวกทุกอย่าง

(๖๔)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ชัย

ความชนะ

ปราบ

กำจัด ทำให้ราบ

ประโคม

ทำเพลงดนตรี

คาบ

ครึ่ง คราว

คำอธิบายศัพท์ในองกัท ๓

ตอนที่ ๑

หน้า ๕๕ หอ

เรือนซึ่งใช้เฉพาะกิจการอย่างใดอย่าง

หนึ่ง เช่น หอพระ หอนั่ง

ปรึกษา

หารือ ขอความเห็น พิจารณาหารือ

ขุนหลวง

พระเจ้าแผ่นดิน เป็นคำโบราณ ต่อมา
เลิกใช้

ประจวร

เจ็บ บ่วย (สำหรับเจ้านาย)

จอมฐาน

เจ้าเมือง

ทิวศต

ตายไปสู่สวรรค์ (ใช้สำหรับพระยุพราช
หรือเทียบเท่า)

รวนเร

ไม่แน่นอน ไม่แน่ใจ

(๖๕)

ศัพท์ คำอธิบายศัพท์

เชยชด เพิ่มเติม ใ้แทนที่เสียไป

หน้า ๕๓ ประชัน สร้อย แข่งขัน

จะต้านทานกำลังทัพขอม อันพร้อมพร้อมอาวุธ
แข่งขัน ทั้งทหารเขาชาญเชิงประชัน จะสู้กันมี
แต่แพ้กำลัง หมายความว่า จะต่อสู้กับกองทัพขอม
ซึ่งพร้อมด้วยกำลังอาวุธ แข่งขัน
ทั้งการรบกันแต่จะแพ้

ศัตรารวช ของมีคมเป็นเครื่องฟันแทง (ศัตร+
อาวุธ)

ขลัง กำลัง แรง ใช้ในความศักดิ์สิทธิ์

เทียบ เขามาใกล้ชิดเสมอกัน

ขลาด ขยาด กลัว ไม่กล้า

หน้า ๕๗ หมิ่น ไม่ระวัง เกือบพลาด

ข่อยท้อ ไม่คิดสู้

ขออาสาพ่อเจ้าจนตัวตาย จากสุภาษิตโบราณ

“อาสาเจ้าจนตัวตาย”

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ฉันท

เช่น

ฉันทพล

เช่น ส่วย คือสละชีวิตของตนถวาย
ทั้งส่วย

บทศรี

เท่าอนมสง่า หมายถึงเท่านั้นเอง

อัปรีช

ชวชา เลวทราม

ลมปราณ

ลมหายใจ

รำคาญ

รบกวน

หน้า ๕๘ ถ้าแม้มีปรารภณาพร้อมอยู่จะต่อสู้ตัวเราหาขัด
ไม่ เราขอแต่เพียงอย่าชะล่าใจ ยกไปสู้รบเขา
กลางแปลง พระร่วงกล่าวว่า เมื่อทุกคนปรารภณา
จะต่อสู้ตัวท่านก็ไม่ขัดขอย่าชักเหิมใจ
ยกไปต่อสู้ซึ่ง ๆ หน้าไม่ได้ ต้องใช้วิธี
จู่โจมโดยไม่ให้ข้าศึกรู้ตัว

ชะล่า

เหิมใจ ใต้ใจ กำเริบ

รณ

สู้รบ

ค

ทุกถิ่นซึ่งเขเป็นคลองหรือร่องเพื่อลอม
ท เช่น บานหรือเมือง คลอง

(๖๓)

ศัพท์	คำอธิบายศัพท์
ค่าย	ทัพภาคกองทัพ
มาเร็ว	คนเกินข้าวไซ้มาเป็นพาหนะ
หน้า ๕๕ ระคาย	ทำให้กระเทือนใจ
โรมรัน	รบพุ่งกัน
แบ่งปัน	แบ่งให้ตามส่วน
หน้า ๖๐ หาญฮก	กล้าทวยความคะนอง
ชัยชาญ	ว่องไว ชำนาญ คล่องแคล่ว
ทนทาน	มั่นคง ไม่เป็นอันตรายง่าย
หยาบมือ	เล็ดนอย
ง	มัน คึกไม่ออก
หน้า ๖๑ ออ	โบราณไซ้เป็นคำแทนข้อผิดพลาดด้วยหรือ
	อ้างถึง สำหรับไซ้แก่ผู้ทเสมอกันหรือ
	ต่ำกว่า เป็นอย่างกันเอง
ตน	ตกใจแล้วนั้นอยู่ ตะลึงพรึงเพริด
คิดคด	คึกไม่ตรง โกง
ประจาน	ประกาศความชั่ว
ถมจมิ	สนเนอประกาศตัว
แม่นแล้ว	แน่นอน ไม่ผิด

(๖๘)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๖๒ กัมพูชา

เขมร

เล้าล่อ

โจษกันอย่างแข็งแะ

วังรัตน

วังแก้ว วังอันประเสริฐ หมายถึง

วังท้าวพนม

ทูลเกล้า

ในท้นแปลว่า เจ้าเหนือหัว หมายถึง

พระร่วง

อิทธิ

ฤทธิ อำนาจศักดิ์สิทธิ์

สามารถ

มีคุณสมบัติเหมาะแก่การจัดทำสิ่งใด

สิ่งหนึ่ง

ผู้วิเศษ

ผู้ยอดเยี่ยมในทางวิทยาคุณ

หน้า ๖๓ ตอตาน

ตอสู

ประยุทธ์

รบ ตอสู

ณรงค์

(ตั้มาจากคำรณรงค์) การรบ การ

ทำสงคราม

หน้า ๖๔ ชวัง

ชวัง

สะทก

หวาคกลัว ตกใจ

หน้า ๖๕ บับ

บับเป็น ย่อยยับ

ทารุณ

โหดร้าย

(๖๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ฉุนเฉียว

โกรธเร็ว

เร้น

ซ่อน หลีก หลบ

สาระแน

แต่ไม่เข้าเรื่อง ไม่ใช้กิจของตัวก็สอด
เข้าไปทำ

ท่ามกลาง

ตรงกลาง ระหว่างกลาง

หน้า ๖๖ ประจัญ

ต่อสู้ สรรบ ต้านทาน

แสรัง

แกล้ง

จู่

ไม่ระวัง

ฉกาจ

กร้าย เก่งกาจ

พยายาม

ปองร้าย ผูกใจเจ็บและอยากแก้แค้น

หน้า ๖๘ ขอมม้วยมรณา ขอมตาย

หมอง

ซุ่น มัว ไม่ผ่องใส

พจมาน

คำพูด

หน้า ๖๙ แพร่งพราย กระจายไป เบิกเผย แผ่ไป

ประพาส

เที่ยวไป

รำไร

ซักซำ ซำๆ ซากๆ อยู่โน้นเอง

(๓๐)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ตอนที่ ๒

หน้า ๗๐ ผาภัย

ทวนบอนทราย

ประธานรกร พลเมือง

ประหนึ่ง เช่น คึง เหมือน

เหยอ เครื่องล่อ

เชอ โง่ ไม่รู้เท่าถึงการ

หน้า ๗๑ สุรรักษ์

เทวทาสพิทักษรักษา อารักขเทวตา

บทจร เค้นไป

หน้า ๗๒ เสน่หา

ความรัก

กำสรวล โคกเคียว คร่ำครวญ ร้องไห้

โหยหวน คร่ำครวญถึงไม่รู้จักหยุด

กัลยา นางงาม หมายถึง นางจันทน์มารดา

พระร่วง

หน้า ๗๔ ไยดี

เอาใจใส่

มารศรี

ผู้มีสง่า หมายถึงนางจันทน์

ตอนที่ ๓

หน้า ๗๔ วัน

ยิ่ง เป็นชระมากเกินไป โกลาหล

ผู้หญิงยิ่งเร็ว ยิ่งเร็วเป็นอหังการขยท มิได้มี

ความหมายในทางใด

(๓๑)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เหลือเฟือ

มากเกินไป

สมถวิล

ตรงกบที่คดไว้

ประโลม

ฟังใจ ทำให้ฟังใจ

ยุพิน

หญิง

หน้า ๓๕ แหนหวง

หวง

หน

ตรงคราว

แต่ขออย่าให้ประมาทชาติศัตรู
อันคนเฒ่าเหล่าครูท่านสอนไว้
ว่าไม่ลืมหืมได้ อย่าข้ามคน
มีฉะนั้นจะบป็นเพราะประมาท

นักคุมเดือนทหาร
มิให้ประมาทชาว
ละไว้ อ้างสุภาษิต
ที่ผู้ใหญ่สอนไว้ว่า

ไม่ลืมหืมได้ แต่คนลืมหืมไม่ควรข้าม
หมายความว่า ไม่ให้ถูกเพื่อนมนุษย์
ด้วยกัน มีฉะนั้นจะข้อยยับเพราะความ
ประมาท

หน้า ๓๖ ชำรง

ทรงไว้ ชูไว้

เที่ยงธรรม

ตรงตามธรรม

สุจริต

ประพฤติชอบ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

โจทเจ้า

เอาใจออกหาก กล่าวร้ายเจ้านายของ
ตนเอง

สวามิภักดิ์

อ่อนน้อมนยเป็นนาย ยอมคนหรือมอบ
ตนอยู่ใต้อำนาจ

เยาะเย้ย

พูดหรือแสดงกิริยาเชิงโจลให้รู้สึกอาย
และเจ็บใจซ้ำใจ

กะเร่อกะรำ

แต่งตัวพระรุ่งพระรัง แยกหรือหอยของ
พระรุ่งพระรัง

จัญไร

ชั่วช้า เลวทราม

หน้า ๓๓ บุ๊กบัน

บากหน้าเข้าไป

ปลอมพล

ปลอมตัว ปลอมเป็นไพร่พลในกองทัพ

ตกประหม่า

สะทกสะท้าน

ชุดมุน

วนวาย ชวักไขว่

อาราม

มุ่งหมายอย่างรีบร้อน ตกใจกลัว

กะลา

ส่วนแขงทหุ่มเนอมะพร้าว ถ้าผ่าครึ่ง
ชกทมรุ เรียกว่า กะลาควฝ เพราะ
เป็นส่วนบนของลูกมะพร้าว ชกทคน
เรียกว่า กะลาควเมย

(๓๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

อำพราง

พูดหรือแสดงอาการไม่ให้ความจริง
ปกปิดโดยลวงให้เข้าใจไปทางอื่น

พุกุโธ'

เป็นคำเปล่งเสียงแสดงความรู้สึก
เป็นต้น

หน้า ๑๘ ล้านวน

เล่นถ้อยคำ

้องอ

นั่งคอยอยู่

ร่น

เร่งรัด

โร'

เร็ว

ตระเตรียมม จิตไวพร้อม

โกหก

พูดปด พูดเท็จ

หน้า ๑๙ พรานป่า

ผู้หากินในทางจับสัตว์หรือยิงสัตว์ในป่า

ล

หน

ประสบ

พบ

หมิ่นประมาท ทหมิ่น

แค้น

ฝัน ขน สะเซอะ

กำเรียบเลียบสาน เลียบสานเป็นอุทยานสัตว์ขยับ

สัญชาติ

ผู้ที่อยู่ในบังคับประเทศชาติเดียวกัน

(๗๔)

	ศัพท์	คำอธิบายศัพท์
หน้า ๘๐	สำนึก	รู้ตัว รู้ลึก เข้าใจ รู้
	เปลือ	หลงลืม เลินเล่อ ไม่ระวังตัว
	เสื่อสมิง	เสื่อชนิดที่ถอดกันว่า เคยเป็นคนที่มี
		วิชาแก่กล้าแล้วกลายเป็นเสื่อไป
	ติง	ไหว
หน้า ๘๒	อ้ายโครง	เสื่อโครง เสื่อขนาดใหญ่ลายพาดกลอน
	คึกคัก	มีกำลังชน แข็งแรงชน
	จ้อย	เหงาหงอย สลด
	กึกกัก	กึกกัก คึก ๆ ชัด ๆ
	หลง	เข้าใจผิดพลาค มัวเมา
	ระยอบ	อ่อนน้อม
	อาณาจักร	เขตแดน
หน้า ๘๓	ตะบึง	ตรงไป มุ่งไป
	สะพรั่ง	พร้อม บริบูรณ์
	ปรบักษ์	ศัตรู
	คำนึง	คิดนึก
หน้า ๘๔	ดัสกร	ข้าศึก
	ธานินทร์	เมืองใหญ่ (ธานี + อินทร์)

(๑๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เด็ดตลอด

แอบซ่อนไป

ดำดิน

พญาเทโวใช้อุบายโดยวิธีแปลงตัวเป็น
คนไทย และไปโดยอาการแอบซ่อน
ไป ประหนึ่งว่า แทรกพื้นแผ่นดินไป
จึงเรียกว่า ขอมดำดิน มีใช้แทรก
ไปใต้ดินได้จริง ๆ

หน้า ๘๕ พลไกร

พลยิ่งใหญ่ หมายถึงพลทหาร

คำอธิบายศัพท์ในองกที่ ๔

ตอนที่ ๑

หน้า ๘๖ ดวด

คือการเล่นชนิดหนึ่ง ใช้เบี่ยงทอดแล้ว
เกินแต่มี

โทโส

ความโกรธ ความฉุนเฉียว

โมหันธ์

โกรธ ความมีคมนต์ด้วยความหลง
ความเขลาถึงตายอด

พันฟอน

พันให้ย้อยยับ

สรร

เลือก

(๗๖)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

มุ่น

กระหมวก

มุ่นเกล้าเผ่าผม

กระหมวกผม

สะกดรอย

ตามไปโดยไม่ให้รู้ตัว

หน้า ๘๑

ดาด

เกิด

ดาดโทโส

ยังเกิดความโกรธถึงขนาด

เส่งยม

ระมัดระวัง เรียบร้อย ไม่คะนอง

เจียมตัว

รู้จักประมาณ เส่งยมตน

คลั่งคลุ้ม

กระวนกระวาย กลุ้มใจ

ไหวติง

ทักท้วง แกค้ำค้ำ

วายชนม์

ตาย

แหกกล่อม

หนีจากที่ล่อลอม

รพล

กองทหาร กองทัพ

หน้า ๘๘

ต้ปดน

อิตรีนอกเรื่อง หย่ายโลน

ผิง

ชิง ทำให้ร้อนหรืออุ่น

เพิง

หลังคาคานเคียวท่มงลาดไป

เพิงที่ปัก

ค่ายที่ปัก (ปลูกเหมือนเพิง)

หน้า ๘๘

ระรว

สั้น

กระเถิบ

ขยับเข้าไป

(๓๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

โชน

ลูกสว่าง

หน้า ๕๐ ยาสะกด

ยาทำให้นอนหลับ

ยาม

ถุงผ้าสำหรับห่อศพ

ชอบกล

แปลก

ตอนที่ ๒

หน้า ๕๒ เวลา

โง่ อ่อน ไม่รู้เท่าทัน ไม่มีไหวพริบ

สาส์

(คัดมาจากประสาประสี) เรื่องราว

ความเป็นไป

ไม่รู้สาส์

(ประสาประสี) ไม่รู้เรื่อง (ไม่รู้

ภาษา หรือพูดไม่รู้เรื่อง)

นั่ง

เฉย เงียบ

ตาย

เพิกเฉย ไม่เอาใจใส่

ด้อม

แอบซ่อนเข้าไป

สมมาดหมาย สมที่มุ่งหมายไว้ สมประสงค์

แสนกล

มากด้วยเล่ห์กล มีอุบายมากมาย

ฉลาดแกมโกง

หน้า ๕๓ ไพโรสถณ์ แนวย่ำ

(๓๘)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

- หน้า ๕๔ ชะล่าใจ เหมใจ ใต้ใจ กำเริบ กล้าล่วงเกิน
ราตรี กลางคืน เวลามืดค่ำ
เชิง ท่าที่ ท่วงที
- หน้า ๕๕ ภิปราย (ตัดจากอภิปราย) อธิบาย
แม่เจ้า หมายถึงนางจันทน์มารดาพระร่วง
โนมฉาย รุ่งงามสดไส
- หน้า ๕๖ วายปราณ ตาย หมกตมหายใจ
ชนมาน มาจากคำ ชนม์ แปลว่า ชาย
สงกา ความสงสัย
- หน้า ๕๗ วายช้วน ตาย
อาชรรม์ ไม่เป็นธรรม ไม่เที่ยงธรรม
พ่าย แพ้
พลชั้นธ กอingtพ
- ดิฉัน ดิฉัน คำใช้แทนชื่อผู้พูดในที่สุภาพ ตามแบบ
ผู้หญิงใช้คำ อฉัน ผู้ชายใช้ว่า ดิฉัน
- หน้า ๕๘ พหลพลไกร กอingtพใหญ่
สังัด เงียบเซียบ ไม่มีเสียงอะไรของ
โหมม เบบ ระดม

(๑๕)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๕๕ นางแก้ว นางผู้ประเสริฐ หมายถึง นางจันทน์
สุราลัย เมืองสวรรค์
ราชการ แสวงหาความเห็นชอบด้วย
ประมุข เพิ่ม เต็ม

ตอนที่ ๓

หน้า ๑๐๑ สัญญาณ เครื่องหมาย

หน้า ๑๐๓ สันแรงสนฤทธ หมกกำลัง หมกอำนาจ
อย่าขัด อย่าขัดความผิดไปถึงคนอื่น
พิทักษ์ คุ้มครอง
ง่วง ง่วง

หน้า ๑๐๔ ฟาดฟัน เอาของมีคม เช่นดาบฟาดลงไป
เชลย พวกข้าศึกที่จับมาได้
ยุทธนา สงคราม การรบพุ่ง ในที่นี้หมายถึง
สนามรบ

ควรที่ไปตายดาบหน้า หมายถึง ยังไม่ควรตาย
ด้วยเหตุเล็กน้อยเพียงเท่านั้น ควรตาย
ด้วยเหตุสำคัญกว่านั้น

(๘๐)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๑๐๕ ราษฎร์ รุกราษฎร
เหม่อ เผลอ ไม่ตั้งใจระวัง
ฉกรรจ์ เก่งกาจ แข็งแรง
คลาไคล เค้นไป เคลื่อนไป

หน้า ๑๐๖ โปร่งปลอด พันภัย
อัญชลี ไหว้ การประนมมือ

คำอธิบายศัพท์ในองค์ที่ ๕

หน้า ๑๐๗ ผนวช บวช ใช้สำหรับเจ้านาย
ธงชัยพระอรหัต ผ่าเหล็กทพระนั่งหม่มซึ่งเป็นดั่ง
เครื่องหมายของ พระสังฆมุนีเจ้าอาวาส
ชรหัต
กระพัต ผูกมัด หมายถึง นั่งหม่ม
ได้เอาธงชัยพระอรหัต เอาความว่า ได้มา
มากระพัตฟังอยู่เป็นสุข บวชฟังผ่าเหล็กง จึง
เป็นสุข
ชบานาสงฆ์ พระสังฆ

(๘๑)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ปลง ปลก วาง

ศาสนาถาคต พทธศาสนา (ถาคต - พระผู้
ไปแล้วอย่างนั้น เป็นพระนามของ
พระพทธเจ้า)

หน้า ๑๐๘ อนาถใจ นาสลทใจ

เมียงมอง แอ้มมอง

หน้า ๑๐๙ นาลากจิต นาละหลากใจ

พูดแปร่งแกว่งทำนอง สำเนียงพูดแปร่ง หรือ
เพี้ยนไป

ประสก (จากคำขาสก) ผู้เคร่งครัดในพระ
พทธศาสนา หลึง เรยก สักก จาก
ขาสก ทนใจเป็นคำทเรยกคฤหัสถ์
ผู้ชาย

รูป ภาณูใช้คำแทนชื่อของท่านเองว่า รูป
เพราะท่านถือว่าตัวของท่านเองไม่มีตัว
ไม่มีตน และใช้เป็นลักษณะนาม เช่น
เรียกพระภิกษุ พระสงฆ์ ว่าพระสงฆ์
๕ รูป พระภิกษุ ๑ รูป เป็นต้น พระ
ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปเรียกว่า สงฆ์

(๘๒)

ศัพท์ คำอธิบายศัพท์

กฏ ทอຍຂອງພະກັກຊ

วาสนา ບູນທຸສ້າງສມມາແຕ່ກອນ

อายุขัย ສິນຊີວິດ

หน้า ๑๑๐ เอาพลองรำเสียดายคาคี เอาไมพลองคี่เสียดให้
ตายคาคี

สลัดแขน สะบักแขน

หน้า ๑๑๑ เตียว มัด
ไขส้อม ร็แล้วทำเป็นไม่ว

หน้าด่าน ไม้อาย

เดียรรจฉาน สัตวนอกจากมนุษย์

โยโส อวดค

หน้า ๑๑๒ ยาพิษ ยาทกนแล้วเป็นอนตรายแกชวต

เจ้าขุนมูลนาย นายผู้บังคับบัญชา

หน้า ๑๑๓ รู้เคา รู้เรื่อง รู้สาเหตุ

จึงได้ตรุกันจับมัดไว้ ตรู ควรเป็น กู จึงได้
พร้อมกันวงไปจับมัดไว้

หน้า ๑๑๔ ฉา ๆ (เหมือนชีชะ) เสียงที่เปล่งออกมา
เมอรุสโกกรร

(๘๓)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

โอ้อ่านาจ อวคอ่านาจ

ยังยวด เยยมทสฺส

คุดคู้ งอ มกฺลงไป

ขยิบตา กระพริบตา แสดงความเกรงกลัว

เต็มประดา เต็มที่

หน้า ๑๑๕ แคะค่อน ขอดค่อน

คู่ค้อม อ่อนน้อม นอบน้อม

หน้า ๑๑๖ กุดหัว ตัดหัว (กุด-ทำให้สั้น)

พรหมจรรย์ การบวชซึ่งเว้นจากการผัวเมีย ใน
ทนต์หมายถึงเป็นภิกษุ

ภูบาล พระเจ้าแผ่นดิน

หน้า ๑๑๗ ภูวดล พนแผ่นดิน ในทนต์หมายถึงพระเจ้า
แผ่นดินขอม

หน้า ๑๑๘ ชานนครหลวง นอกทนต์เมืองหรือทนต์กำแพงเมือง
นครขม

บรรณาการ ของถวายซึ่งพระเจ้าแผ่นดินเมือง
หนึ่งนำไปถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินนอก

(๘๔)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เมืองหนึ่ง สิ่งทส่งไปให้ถวายความ

เคารพหรือถวายไมตรี

เบื่องบาทนาตา พระเจ้าแผ่นดินหมายถึงพระร่วง

สิกขาบท ข้อศีล

ลาสิกขาบท ลาจากศีลของพระ คือ สักจาก

พระภิกษุ

หน้า ๑๑๕ จงผลาญ ตั้งใจทำลายล้าง

ของเวร ผู้กวเรว

กรรม การม ถอยคำทคมคาย

หน้า ๑๒๐ ประชานันต์ ชนหมู่มา (ประชา + อนันต์)

โอบอ้อมอารี แสดงน้ำใจต่อผู้อื่น

ขุน มัว ไม่มองใส

เคือง โกรธ แค้น

หน้า ๑๒๒ ยง กล้าหาญ

สุธรรมา ธรรมอันงาม

เสด็จสวรรคต ไปสู่สวรรคต ตาย

บัลลังก์ แผ่นดิน

ว่าเหว เปลี่ยวใจ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๑๒๓ อาณาประชากร พลเมืองในปกครอง
 รอบคอบ ถ้วนถี่ ระวังกเหตุการณ์ข้างหน้าข้าง
 หลังเสมอ ไม่เผลอเผลอ

หน้า ๑๒๔ ทรงราชย์ ครองแผ่นดิน
 เถลิงอาสน์ ขึ้นสู่อาศน์ (เถลิง-ขึ้นสู่)
 ھرรษา รนรง
 กระเดื่อง โกงคัง
 ทิธานุทิศ ทิคน้อยทิศใหญ่
 พระบพิตร “ผู้มีทรพยเครื่องปลมใจ” เป็นคำ
 เรียกเจ้านาย ทนหมายถึงพระร่วง

หน้า ๑๒๕ กษัตริย์มหาศาล กษัตริย์ที่มีอำนาจมาก
 โภธิสมภาร บุญบารมีของมหากษัตริย์
 ท้าวไท ผู้เป็นใหญ่ หมายถึงพระร่วง

หน้า ๑๒๖ นิรทุกข์นिरภัย ไม่มีทุกข์ ไม่มีภัย (นิร-ไม่มี
 ปราศจาก)

ลาญแลง แดกแยก

หน้า ๑๒๗ อสุรี หมายถึง ขอม

(๘๖)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

พฤตมาตย์ ข้าราชการผู้เฒ่า หมายถึงข้าราชการ-
การชั้นผู้ใหญ่ (พฤต + มาตย์)

รังสรรค์ สร้าง แต่งตั้ง

จรรโลง ค้ำชูไว้

จรรโลงแหล่งหล้า ปกครองแผ่นดิน

เกริก ไก่เกริก

หน้า ๑๒๘ ราชบริพาร (บริพาร แปลงเป็นบริวารได้) คน

ผู้แวดล้อมโดยเกียรติยศ ผู้รับใช้

กัลป์ อายุของโลก หมายถึง เวลาตั้งแต่

โลกมีมาจนถึงโลกทำลายไป

นิรันดร์ ไม่สิ้นสุด

หน้า ๑๒๙ ปริญญา ให้คำมั่นสัญญา

อิสระ เป็นใหญ่โดยไม่มีใครบังคับบัญชา

เกษมสันต์ โปร่งใจด้วยความสงบ

เทวัญ หมู่เทพ พวกชาวสวรรค์

หน้า ๑๓๐ ประศาสน์ ปกครอง

อิสริยยศ ยศคือความเป็นใหญ่

สมัคร์ ยินยอม เต็มใจ เข้าพวก

(๙๗)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

สมาน เท่ากัน เสมอกัน

สามัคคี ความพร้อมเพรียงกัน ความปรอง
ดองกัน

ลุ่มหลง หมกุ่มน มัวเมา

ริษยา ความไม่อยากจะให้คนอื่นได้ดี นิสัยที่
เห็นเขาได้ดีแล้วทนอยู่ไม่ได้

หน้า ๑๓๑ นิบทย

สัญญาหมก บ่นบ

ยุยง ยุให้แรงชน ยุให้หนักชน

กษัตริย์ลิจฉวี ตามเรื่องในสามัคคีเภทแล้วว่า
แคว้นวัชชีในประเทศอินเดียมีกษัตริย์
ลิจฉวีช่วยกันปกครองโดยรวมกำลัง
กันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประเทศ
อื่น ๆ ไม่อาจรุกรานได้ พระเจ้า
อชาตศัตรูต้องการแคว้นวัชชีเป็นเมือง
ขึ้นจึงทำอบายให้พราหมณ์ชิวาส์การ
ไปยแหย่ให้กษัตริย์ลิจฉวีแตกสามัคคี
แล้วยกกองทัพไปยึดแคว้นวัชชี
ได้โดยสะดวก

(๘๘)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ยุ^๒แห่^๒ ยุ^๒ให้^๒ทั้งสองฝ่าย^๒แตก^๒กัน

แตก^๒ฉาน^๒ กระ^๒จึก^๒กระ^๒จาย^๒ไป

คัส^๒กร^๒ ชา^๒คัก^๒ คัส^๒ทรู^๒

หน้า^๒ ๑๓๒ แย^๒ง^๒ คอ^๒ต่าน^๒

ปลา^๒ต^๒ หน^๒ไป^๒

ผลา^๒ญญา^๒ติ^๒ ทำ^๒ลาย^๒ชา^๒ติ^๒

ฟู่^๒เพ^๒อง^๒ เพ^๒อง^๒ฟู่^๒ เจริ^๒ญ^๒ มั่ง^๒คั่ง^๒ เล^๒ิศ^๒ล^๒ย^๒

วิ^๒ฒ^๒นา^๒ เจริ^๒ญ^๒ รุ่ง^๒เร^๒ือง^๒

ไซ^๒โย^๒ เป็น^๒คำ^๒เปล^๒่ง^๒เล^๒ียง^๒แส^๒ด^๒ง^๒ควา^๒ม^๒คิ^๒ใจ^๒

กิจกรรม

เลือกปฏิบัติตามควรแก่กรณี

การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในช่วงโมงเรียนวรรณคดี จะช่วยให้เด็กเรียนมีประสบการณ์ และรู้จักคุณค่าของวรรณคดี กิจกรรมต่อไปนี้ จะช่วยเป็นแนวทางได้บ้าง

๑. การอ่าน

ควรให้อ่านออกเสียงได้ทั้งอย่างแม่นยำแล้ว และร่ายกรอง การอ่านอย่างร่ายแกว้นนั้นควรชวนให้อ่านให้ถูกต้องตามหลักอักขรวิธี รู้จักเว้นจังหวะวรรคตอน ช้าอ่านตัว ออกลเสียงสระ พยัญชนะ ตัว ร. ล. และตัวกล่า ถูกต้องชัดเจน รู้จักใช้เสียงให้เหมาะสมตามบทบาทในท้องเรื่อง เช่นบทโคก บทโกรธ ฯลฯ สำหรับรัชการองนั้นให้รู้จักอ่านทำนองเสนาะ อ่านโคลง ฉันท์ กาพย์ และกลอน ถูกจังหวะ และลลาของคำประพันธ์ รู้ถึงความไพเราะของเสียงที่สัมผัสกัน

๒. แบบฝึกหัดร้อยกรอง

ให้ศึกษาแผนข้อบังคับของกลอนสุภาพ รวบรวม
สัมผัสต่าง ๆ แล้วให้ฝึกหัดแต่งกลอนสุภาพอย่างง่าย ๆ บ้าง

๓. แบบฝึกหัดร้อยแก้ว

เมื่อเรียนจบของบทหนึ่ง ๆ หรือตอนหนึ่ง ๆ ควรให้นักเรียน
รู้จักถอดคำประพันธ์เป็นร้อยแก้ว และรู้จักย่อเอาแต่ใจความ
สำคัญ หรือเมื่อพบคำกลอนตอนใดที่ไพเราะเป็นคติสอนในศีล
ธรรม ก็ให้เก็บรวบรวมและแปลความเป็นร้อยแก้วไว้

๔. การอภิปราย

นักเรียนควรได้มีโอกาสอภิปรายปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับ
เรื่องพระร่วง ดังหัวข้อที่จะเสนอเป็นตัวอย่างดังนี้

(๑) การที่ไทยต้องตกอยู่ใต้อาณาเขต เป็นผลดีหรือ
ร้ายอย่างไร ?

(๒) ทักล่าวว่าพระร่วงมี “วาจาสิทธิ์” นั้น หมายถึง
ความว่าอะไร ?

(๓) การที่พระร่วงหลบหนีทหารขอมไปอยู่กรุงสุโขทัย
นั้นเป็นผลดีแก่ชาวเมืองละโว้อย่างไร ?

(๕๑)

(๔) ขอมำทิดน หมายความว่าใคร กระทำอย่างไรจึงถูก
เรียกชื่อเช่นนั้น

(๕) เหตุใดชาวเมืองสุโขทัยจึงอัญเชิญพระร่วงขึ้น
เป็นกษัตริย์

(๖) ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย โบราณที่ได้จาก
การอ่านบทละครเรื่องพระร่วง

(๗) ความรู้เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ การสังเวทของ
สรวงเทวดา

ข ล ข

๕. การแสดงละคร

เช่นในโอกาสที่โรงเรียนมีงานรื่นเริง จะแสดงจบทั้ง
เรื่องหรือเลือกแสดงเพียงองก์ใดองก์หนึ่ง โดยแบ่งหน้าที่กัน
กันต่อไป

(๑) เลือกและฝึกซ้อมผู้แสดงให้สันทัดบทบาท โดย
มีผู้กำกับการแสดง

(๒) จัดฉาก เวที เครื่องแต่งกายตัวละคร และ
ดนตรี เครื่องขยายเสียง

(๓) ทำสื่อบัตร เล่าเรื่องตอนต้นให้ต่อกับตอนที่
แสดงและเรื่องที่กำลังจะแสดง แจ้งนามผู้แสดง

(๕๒)

เมื่อแสดงเสร็จแล้ว ควรวิคตลงงานว่า ก็หรือบกพร่อง
อย่างไร นำไปพิจารณาแก้ไขคราวต่อไป

๖. การจัดทำนิทรรศการ ด้วยวิธีตกแต่งป้ายประกาศ
หรือแต่งตัวตกตาเป็นตัวละคร หรือแสดงภาพวาดเกี่ยวกับ
เหตุการณ์ในเรื่อง แสดงการจิกसानชะลอม ครู กระจาด
กระบุง

๗. การวิจัย

(๑) ในบทกลอน มักจะตัดคำบางคำให้สั้นลง เพื่อ
รักษจำนวนคำไม่ให้ยาวกว่าที่กำหนดในแบบกลอนนั้น ๆ เช่น
อภิปราย ตัดลงเป็น อภิปราย รณรงค์ ตัดลงเป็น ณรงค์
ประสาประสี ตัดลงเป็น สาสี ในกลอนพระร่วงมีคำเช่นนี้อยู่
หลายคำ จึงค้นคว้ามีคำอะไรบ้าง และคำเดิมเต็มรูปว่า
อะไร

(๒) ทำขณฺฑะคำศัพท์แปลว่า พระเจ้าแผ่นดิน เมือง
พื้นแผ่นดิน ขาคัก ประชากรายูร ตาย ฯ ล ฯ

(๓) สังเกตคำที่ต้องเอื้อในการอ่าน เพื่อช่วยรส
ไพเราะ เช่น ล้วนแต่อดรอนเหลือล้นคณนา อ่าน คน - นา
เพื่อให้รับสัมผัสกับสน

(๕๓)

(๔) รู้จักทัศนคติต่าง ๆ ว่าเป็นคำชนิดใดในวิภาค
(นาม สรรพนาม กริยา ฯลฯ) รู้จักทัศนคติว่าคำใดเป็น
คำสมาส คำสนธิ

(๕) ฝึกหัดให้รู้จักใจความที่เป็นคติสอนใจให้รักชาติ
กล้าหาญ และสามัคคี

(๖) ให้คนคว่ำพระราชประวัติรัชกาลที่ ๖ มาเพิ่ม
เติมอีกแล้วนำมาบรรยายสู่กันฟังในชั้น

(๗) แนะนำให้นักเรียนหาพระราชนิพนธ์แต่ละรัชกาล
ที่ ๖ อ่านอีกอย่างตามสมควร

๘. การศึกษานอกสถานที่

ถ้ามีโอกาสนักเรียนไปชมจังหวัดลพบุรี และ
สังเกตสิ่งต่อไปนี้

(๑) ภูมิประเทศของจังหวัด และสถานที่สำคัญทาง
ประวัติศาสตร์ เช่น พระปรางค์สามยอด พระนารายณ์
ราชินีเวศน์ ฯลฯ

(๒) ชมทะเลชุบศร

(๓) การอาชีพของพลเมืองในปัจจุบัน

(๔) สินค้าสำคัญของจังหวัด

ฯลฯ

(๕๔)

๕. ผกหัดการตอบข้อทดสอบแบบปรนัย

๑. จงเติมข้อความในช่องว่างต่อไปนี้ ให้ครบถูกต้อง

(๑) ผู้แต่งหนังสือพระร่วงคือ.....

(๒) ทพภักของพระร่วง เรียกว่า.....

(๓) กษัตริย์ของขอม คือ.....

(๔) นายมน เป็น.....

(๕) พริบวงสรวงเทวดาทิ้งไว้.....

เป็นเครื่องสังเว

(๖) ศาสนาพราหมณ์นบถอ พระเป็นเจ้า ๓ องค์

คือ ๑..... ๒.....

๓.....

(๗) เสือนอนกว่ากลว ไม่รู้ตัวว่าแกลงนั่ง เห็น

ไม่เอาจริงละก็.....เป็นคำพูด

ของ.....

(๘) ผู้ให้นำข่าวมาบอกพระร่วงว่า พญาเตโชยก

ทัพมาจับตัว คือ.....

(๙) จัตุโลกบาลา คือ.....

(๕๕)

(๑๐) พรหมณทัตย์^{หม}แห่^{เห}ให้บรรดา^บกษัตริย์^กฉจฉว^จแตก^ท
สามัคค^คกัน^ก ชอ.....

๖ ล ๖

๒. จงใส่เครื่องหมาย ✓ หน้าข้อความที่ท่านเห็นว่า
ถูกและใส่เครื่องหมาย × หน้าข้อความที่ท่านเห็นว่าผิด

(๑) พระร่วงเป็นเจ้าเมืองละโว้

(๒) การสร้างมรธาภิเษก เป็นพิธีขอมนำมาใช้
ในประเทศไทย

(๓) ไทยต้องส่งส่วยน้ำให้ขอม ทุก ๆ ปี

(๔) นักคัมเห็นว่าคุณไทยมีความสามารถว่า จึง
ยอมขนน้ำไปให้

(๕) พระร่วงให้ส่งตัวพญาเตโชกลับไปให้ขอม

(๖) เราเป็นไทย เชื้อชาติกับรบแท้ เป็นคำพูด
ของนางจันทน์

(๗) ฦกราวาส คือคนผู้อยู่ครองเรือน ไม่ใช่คน
บวชหรือภิกษุสามเณร

(๘) การปกครองเมืองละโว้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน
ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา

(๕๖)

(๔) หนังสือเรื่องพระร่วง สอนให้คนมีความ
สามัคคีกัน

๖๓๖

๓. ในหัวข้อต่อไปนี้มีคำที่ขอบทถูกอยู่เพียงข้อละคำ
ตอบเดียว จงขีดเส้นใต้คำที่ขอบทถูกนั้น

(๑) “เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใคร
มาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ” เป็นคำพูดของ

๑. หลวงเมือง ๒. ทนาย ๓. หลวงนา
๔. พระร่วง

(๒) “ท่านนี้ใจดีเกินทศกัณฐ์ สมควรเป็นบุตรบิดา
ท่าน” เป็นคำพูดของ

๑. นักคุ่ม ๒. นักแก้ว ๓. หลวงวัง
๔. พญาเตโช

(๓) “ชาวไทยจะดีเพราะมีนาย เป็นยอดชาย
ฉลาดสามารถนัก” เป็นคำพูดของ

๑. นักสุวรรณ ๒. ท้าวพันธุ ๓. นักคุ่ม
๔. พญาเตโช

(๔) “ถ้าแม่เพือนอยากตายวายชีวิ จงไปตายใน
ทฤษฎานา” เป็นคำพูดของ

(๕๗)

๑. นักแก้ว ๒. นักสุวรรณ ๓. พญาเตโช

๔. นักคุ้ม

(๕) เมื่อพญาเตโชรับอาสาจับตัวพระร่วง ท้าว
พันธุมาโตมอบอาวรณ์ให้ คือ

๑. บัน ๒. พระขรรค์ ๓. ทายผ้าทอ

๔. มีด

(๖) สุโขทัยไม่เป็นมิตรกับไทยเพราะ

๑. เขาช้างขอม ๒. มีกำลังน้อย ๓. ไม่ได้

รับสาร ๔. ขนหลวงประจวบหนัก

(๗) นายมันหลดพ้นจากกองทัพขอมมาได้ เพราะ

๑. ขอมปล่อยตัว ๒. มอมเหล้าทหาร ๓. ใช้

ยาสะกด ๔. สะกดจิตให้พวกขอมหลับ

(๘) พระร่วงหนีไปสุโขทัยเพราะ

๑. กลัวขอม ๒. เสียดายชีวิต ๓. กลัวราษฎร

เดือดร้อน ๔. หนีเอาตัวรอด

(๙) ทักษิณแตกพ่ายไปเพราะอภัยของ

๑. พระร่วง ๒. นางจันทน์ ๓. นายมัน

๔. หลวงเมือง

(๕๔)

(๑๐) เมื่อไปถึงสุโขทัยแล้ว พระร่วงได้ไป

๑. คำขาย ๒. ทำสวน ๓. ผนวช ๔. ทำนา

ฯลฯ

๕. จึงอ่านคำที่ขีดเส้นใต้ แล้วใส่เครื่องหมายถูกบน
คำที่ตรงกยเสียงที่ท่านอ่าน

(๑) เป็นทกขเฝ้าทอด ฤทัย ถอน
ฤทัย อ่านว่า ฤทัย, ลทัย, รือทัย, ลือทัย

(๒) ขอพ่อเจ้าบุญ โสลก ไชคัก
โสลก อ่านว่า ไสคก, สะ—โลก, สะ—ไหลก, ไส—ลก

(๓) คุก่อน กรรมการ น้อยใหญ่
กรรมการ อ่านว่า กรม—การ, กร—มะ—การ,
กลม—มะ—การ, กรม—มะ—การ

(๔) ไว้ชูชีตวาง เลอกบาลข้า
เลอกบาล อ่านว่า เล—อก—ยาน, เลิก—ยาน,
เลอ—กะ—ยาน, เลิก—กะ—ยาน

(๕) ตัวผู้ทรง พรหมจรรย์
พรหมจรรย์ อ่านว่า พรม—จัน, พรม—หะ—มะ—จัน,
พรม—มะ—จัน, พอน—มะ—จัน

ฯลฯ

(๕๕)

๕. กตัวเลขทางบ้านขวามือ มาใส่ในช่องว่าง
ให้เหมาะกับลักษณะที่เด่นของตัวละครทางซ้ายมือ

() นางจันทน์	๑. อหังการ
() พระร่วง	๒. กล้าหาญ รักลูก
() พญาเดโช	๓. มีไหวพริบดี
() นายมัน	๔. รักคำพูด
() นักคุ้ม	๕. ฉลาด รักชาติและพลเมือง
	๖. ซอจนเชื่อ
	๗. กตัญญูรักเจ้านาย

อุปนิสัยของตัวละคร

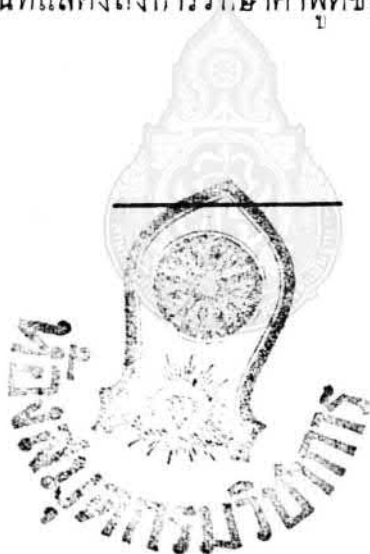
๑. พระร่วง	รักชาติ รักพลเมือง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รอบคอบ มีไหวพริบดี
๒. นางจันทน์	รักชาติ รักลูก กล้าหาญ ฉลาด
๓. นักคุ้ม	รักคำพูด เคร่งต่อประเพณี ซอจนเชื่อ ใจ
๔. พญาเดโช	กล้าหาญ รักคำพูด สะเพร่าขาดความ
ทวิตรอง อหังการ

(๑๐๐)

๕. นายมัน ชอส์ตย์ รักษาภิ จังรักภักดีต่อเจ้านาย
ฉลาค

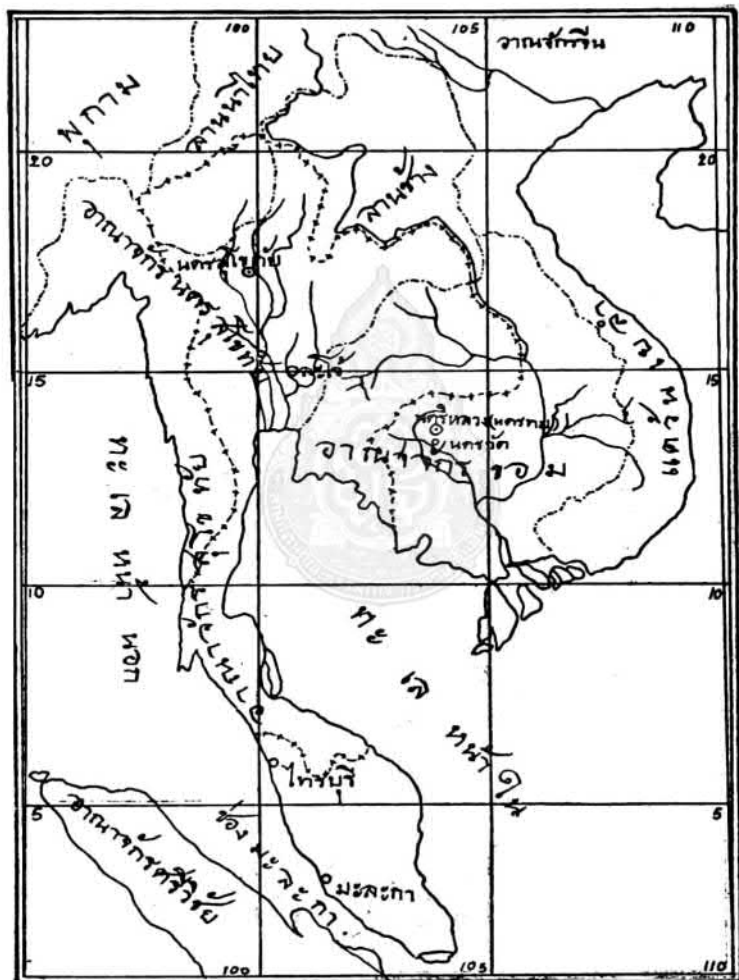
๖. พวกขอม หยาบคายทาวุธ

คำกลอนตอนใดที่แสดงอุปนิสัยของตัวละครตัวใดก็จัก
เขาเป็นพวกเดียวกันไว้ เช่น ตอนที่แสดงความรักชาติของ
พระร่วง ตอนที่แสดงถึงการรักษาคำพูดของนาคู่ม ฯลฯ

แผนที่สังเขป

แสดงอาณาจักในแหลมทองสมัยโบราณ

ท. 115

องค์การค้ายของพุทธสภา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ตราบา

นายกำจร สัตวกล พิมพ์และโฆษณา

๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๓

๗